

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI

TOIMKOND:

J. Aavik, A. R. Cederberg, M. J. Eisen,
O. Loorits, J. Mark, J. Mägiste, E. Nurm,
A. Saareste, Fr. Tuglas

SISU:

- M. J. Eisen: Dr. phil. O. Kalda 60-aastase sünnipäeva puhul. (Pildiga.)
Bernhard Linde: Leo Tolstoi ilukirjanduslikust loomingust.
Bernhard Sööt: Heine Fr. R. Kreutzwaldi, C. R. Jakobsoni, L.
Koidula ja A. Haava lüürikas.
J. Elken: Väike-Maarja koolide ajalugu. (Pooleli.)
N. Masso: Eesti prohvet Jaagori Jaan.
G. Ränk, Bernhard Linde, K. Mihkla: Kirjanduslik ülevaade.
J. Virula: Killud ja dokumendid.
Üleskutse. Näidendivõistlus.
Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1924. a. alates.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI EESTI KIRJANDUS

22. aastakäik.

Asutatud 1906. aastal. Ilmub Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandena iga kuu lõpul, number 4^{1/2}—5 trükipoognat (72—80 lk.), piltidega.

Kuukirja kaasas ilmuvad lisad, mida võib kõita iseseisvaks raamatuks:

Arno Raag: **Elisabeth Aspe.**

Koidula kirjad omakseile 1873—1886

III osa, alates 241. lk.

Eesti raamatute üldnimestik, alates 1924. a.

V osa, alates 381. lk. Viimane sisaldab kuudekaupa kõik Eestis ilmunud raamatud, Venemaal ilmunud eestikeelsed raamatud, samuti Eestis ilmunud ajakirjad ja ajalehed.

Toimetus: tegev ja vastutav toimetaja lektor Joh. V. Veski, Tartu, Vabriku tänav 5, telefon 2-81.

Käsikirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsikirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsikirju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Tartus, Lai tänav 35, telefon 6-01, avatud äripäeviti kella 9—15.

Tellimishind 4 krooni aastas, 2 kr. poolaastas, 1 kr. veerandaastas. Üksikuid numbreid müügil ei lasta.

Tellida võib otse talituselt ning postiasutjste, raamatukaupluste ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmeeste kaudu.

Kuulutused kaantel või teksti järel: terve lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Vähesel arvul on saada veel XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3.60 kr. (nähkkõites 5.35 kr.) ning aastak. XIX—XXI (1925—1927) hinnaga 5 kr. (nähkkõites 6.75 kr.) aastakäik.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1906. aastast hinnaga 40 senti number.

Eesti Kirjanduse Seltsi arhiivi on kogutud Eesti tähtsate meeste pabereid, nagu avaldamata käsikirju, kirjavahetusi, dokumente, pilte jne. Need on paigutatud tulekindlasse ruumi, korraldatud teaduslikult ning selle tõttu kättesaadavaks tehtud uurijaile.

Selts võtab vastu uusi materjale alalhoidmiseks ja korraldamiseks arhiivis.

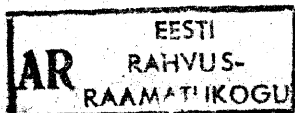
Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks.

Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 kr. ühekordselt.

Liikmeksastumise sooviavaldusi võtavad vastu Seltsi usaldusmehed ja

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo

Tartus, Lai tänav 35, telefon 6-01.

OSKAR KALLAS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1928

XXII AASTAKÄIK

№ 10

Doctor phil. O. Kalda 60-aastase sünnipäeva puhul.

Kaarma kihelkond Saaremaal on Eestis ainus kihelkond, kust on põlvnenud vennaspaar, kellele ei leidu teist sarnast rohkete vaimuannetega varustatud vastandit. Selle vennaspaari moodustavad Kaarma köstri Mihkel Kalda pojad: 10./22. mail 1851 sündinud ja 9./22. aprillil 1913 surnud Rudolf Kallas ja 13./25. oktoobril 1868 sündinud praegune Eesti riigi saadik Londonis dr. Oskar Kallas, kes hiljuti võis äraelatud 60 aasta peale tagasi vaadata. Harva puutume kokku isikuga, kelle huvid nii mõnekülgsed ja kelle tegevus nii mitmes suunas arenenud kui dr. Kaldal.

Püüan allpool ta elutööst üht ja teist meelde tuletada.

Eesti Rahva Muuseum võib dr. Kalda kui oma isa peale tagasi vaadata. Juba üliõpilase-põlves märkas Kallas eesti rahvusliku etnograafilise muuseumi vajadust. Sinnamaalsed muuseumid sisaldasid enam arheoloogilisi ja taide- kui etnograafilisi esemeid. Tundes jõu puudust, eesti rahvuslikku muuseumi asutada, otsustas ta selleks vähemalt esemeid korjata. Vaba aega maal mööda saates hankis ta kodukohast Saaremaalt, aga ka mujalt etnograafilist materjali. Uut hoogu sai ta ind selle korjamiseks, kui ta ülikooli õppimise lõpetuse järel Helsingis oma teadmusi täiendas. Seal tekkis talle soome rahvuslikku muuseumi vaadates mõte midagi sellesarnast Eestiski edaspidi asutada, vähemalt sellele alust panna. Kavatsuse teostamisel nägi ta ometi palju takistusi. Vene võim pidas eesti arenemise vangis; ei võidud kuidagi vabalt teotseda. Kui ka etnograafilist materjali kuidagi saadi, puudus selle jaoks panipaik. Aga nõunälg ei ole dr. Kallast kunagi ettevõttest eemale kohutanud. Ta pöördub Opetatud Eesti Seltsi poole, et see algatuse etnograafilise materjali korjamiseks enese peale võtaks ja korjatud materjalile ulualuse annaks.

Ise lubab ta korjamist kogu jõuga edendada. Ettepanek leiab Õpetatud Eesti Seltsi poolt vastukõla: seltsi palve peale määratakse Liivimaa rüütelkonna poolt etnograafiliste esemete ostmiseks 1000 rubla ja Tartu ülikooli poolt 300 rubla, peale selle veel viimase poolt tarvilikud ruumid. Natuke oli nüüd küll saavutatud, aga dr. Kalda püüd ulatus kaugemale: ihana lehvis ta silmade ees iseseisva eesti rahvusliku muuseumi asutamine.

1904. a. pani Tartu Eesti Põllumeeste Selts üldise põllutöö-näituse kõrval eesti käsitöödegi näituse toime. Sinna viis Kallas osa kogutud materjali. See näitus andis hoogu uuele materjali kogumise innule laiemates ringkondades. Möödus veel tükk aega, olud lahenesid natuke. Dr. Kallas võis oma kaua-aegse iha, eesti etnograafilise muuseumi asutamise, käsile võtta.

Esimesel ajal puudusid tarvilikud ruumid; esemed paigutati Eesti Üliõpilaste Seltsi ja „Vanemuisesse“, kuni viimaks Tartu linn muuseumi jaoks korjatud materjalile käe vastu sirutas ja võimaldas muuseumi Gildi uulitsal avada, kust ta hiljemini, pärast oma põhjapanija lahkumist Tartust, Raadile kolis, kus ta 1923. a. üldsusele suuremal määral avati. Uude muuseumi koondati varemini Õpetatud Eesti Seltsi viidud esemedki.

Mitte vähem kui muuseumi asutamine ei huvitanud dr. Kallast arhiiv-raamatukogu asutamine. Sinna maani puudus täielik eestikeelne raamatukogu. Õpetatud Eesti Selts oli tegevuse algusel eestikeelse raamatukogu asutamisele rõhku pannud, aga hiljemini uuema kirjanduse juurdehankimise eest vähe hoolitsenud. 1888. a. oli Eesti Üliõpilaste Selts Kalda ettepanekul kavatsenud täieliku eestikeelse raamatukogu asutada ja selle kavatsuse teostamiseks rohkesti tööd teinud, kuid aja jooksul selgus, et seltsist ei saa tihti vahelduva elemendi tõttu küllalt asjakohast arhiiv-raamatukogu eest hoolitsejat. Dr. Kallas soovis asutatavat arhiiv-raamatukogu eesti rahva muuseumiga ühendada. Tema õhutusel võeti 1913. a. arhiiv-raamatukogu aluseks Eesti Üliõpilaste Seltsi raamatukogu; dr. Kalda õhutusel lisas Eesti Kirjanduse Selts sellele oma raamatukogu juurde, dr. Kalda õhutusel pandi etnograafilise materjali korjamise kõrval kirjanduse korjamine toime ja palgati uuele kogule 1917 esimene hoidjagi. Arhiiv-raamatukogu eesmärgiks määrati kõigi eestikeelsete raamatute, aga niisama „baltikategi“ kogumine, olgu need ilmunud ükskõik missuguses keeles. Esiotsa mõisteti „baltikate“ all Eesti-, Liivi- ja Kuramaal või nende maaosade kohta ilmunud kui

ka neil mail elanud autorite teoseid, pärast Eesti Vabariigi tekkimist on seda mõistet kitsendatud ja Kuramaa arvest hoopis välja jäetud. Aja jooksul on dr. Kalda istutatud taimest suur tamm kasvanud — raamatukogu tekkinud, mis „eestikatega“ ja „baltikatega“ muid niisuguseid asutisi kipub oma varju jätma. Helsingis ja Londonis asudes on dr. Kallas arhiivraamatukogu meeles pidades sellele sagedasti kirjandust annetanud ja aidanud arhiiv-raamatukogule hankida muidu raskelt kättesaadavaid teoseid. Seda-
puhku tõuseb eestikeelsete raamatute arv 43 000-ni ja võõra-
keelsete „baltikate“ arv 17 000-ni; nende hulka ei ole arva-
tud väikekirjandust, nagu põhikirju, laululehti, eeskavasid jne.

Rahvaluule alal on dr. Kallas kirjanduses kõige tähtsamaid mälestusmärke järele jätnud. Juba noore üli-
õpilasena tundis ta elavat huvi eesti rahvaluule kohta. Hurda õhutusel võttis ta M. Ostrov'iga 1889. a. pikema korjamis-
teekonna ette. Sel puhul puutusin temaga Läänemaal kokku. Pea ei leppinud ta enam korjamisega kodumaal, vaid pööras silmad väljaspool Eestit asuvate eestlaste poole. Dr. Kallas sai Lutsi ja Kraasna eestlaste leintajaks. 1893. a. sõitis ta Vitebski kubermangus asuva lutsi maarahva ja 1901 Pihkva kubermangus asuva kraasna maarahva juurde. Nende mõlema rahvakillu kohta leidis Eestis sinnamaani ainult hämaraid kujutlusi. Ta uuris nende elu-olu nii folkloristlikult kui etnograafiliselt seisukohalt, avaldades selle uurimise tulemusena aastaraamatus Suomi III, 12 „Lutsi Maarahvas“ (Helsingis 1894), „Kaheksakümmend Lutsi Maarahva muinasjuttu“ ja „Achtzig Märchen der Ljutziner Esten“, ilmunud Õpetatud Eesti Seltsi „Verhandlungen'ides“ XX, Tartus 1900; niisama aastaraamatus Suomi IV, 10 „Kraasna Maarahvas“ (Helsingis 1903) ja Õpetatud Eesti Seltsi „Verhandlungen'ides“ XXI „Die Krasnyjer Esten“ (Tartus 1904).

Rahvaluule see nimelt oligi, mille varal dr. Kallas filosoofiadoktori kübara omandas. Sellekohase eksami sooritamise järel kaitses ta 1901 Helsingi ülikooli filosoofiateaduskonna ees oma väitekirja „Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie I“. Teos käsitleb eesti rahvaluule hulgas korduvate motiividega laulude tüüpe, milliseks tööks ta aineid kirjandusest ja käsikirjadest oli kogunud. Paraku ei ole muud tööd autorile senini mahti andnud üritust jätkata, nii et järg alles ilmumata. Muidu on dr. Kallas rahvaluule alal veel avaldanud „Finnisch - ugrische Forschungen'ides“ II, 1:

„Uebersicht über das Sammeln estnischer Runen“ (Helsingis 1902), ajakirjas „Folklore“ ingliskeelse kirjutise „Estonian Folklore“ (Londonis 1923) ja „Lindas“ „Mis ajas dr. Kreutzwaldi Kalevi lugulaulu laulma“ (XVII, 248—254). Tõlkena J. Krohn'i järele ilmus ta „Soome sugu paganaaegne jumalateenistus“ (Tartus 1895).

Mineval aastasajal pandi rahvalaulude korjamisele rohkesti rõhku, kuna rahvaviisid nagu võõraslapse osaga pidid leppima. Dr. Kallas märkas, et on viimne aeg viisidegi korjamist käsile võtta. Tartusse asunud, kihutas ta üliõpilasi ja muusikatundjaid taga rahvaviise korjama, kulude katmiseks mitmelt poolt ja mitut viisi toetust hankides. Suures osas Eesti kihelkondades õnnestuski rahvaviiside korjamist teostada, nii et dr. Kallas hädadohtlikul ajal võis Eesti Üliõpilaste Seltsi lipu all saadud koguna ligi 13 000 rahvaviisi Helsingisse hoiule viia, kus dr. Armas Launis nad korraldas ja trüki jaoks ette valmistas; rahulikkude aegade tagasituleku järel toodi nad sealt Tartusse tagasi, kus nad Eesti Rahva Muuseumi tulekindlates ruumides vastava hoiukoha on leidnud ja kust neid nüüd trükki saadetakse. Tänavu katsuti välja saadetud stipendiaatide poolt enne puutumatuist või vähe puudutatud kihelkondadest viimseid palasid kätte saada. Tuleval aastal tuleks see korjamine lõpule saata.

Ei või nimetamata jätta, et dr. Kallas õhutas ka rahvataantsude korjamisele, selleks peamiselt välja saates prl. Raudkats'i, kes korjamis-teenikonnalt kogu rahvataantse kaasa tõi.

Sidemete sõlmimises Soomega seisab dr. Kallas esimeses reas. Vaevalt oli ta Tartu ülikoolis cand. phil. kraadi omandanud, kui ta, seniste teadmistega veel mitte rahul olles, Helsingisse sõitis ennast 1892—1893 seelses ülikoolis täiendama. Sellele esimesele, Soomele lähenemise sammule järgnes pea teine. Professor Julius Krohn'i juures soome kirjandust ja rahvaluulet uurides ja professorit tihti kodus külastades õppis ta selle, juba noorelt kirjanduslikke kalduvusi avaldavat tütar Ainot tundma, kellega ta 1900. a. abiellu astus. Järgmisel aastal ilmus ta jälle Helsingisse oma doktori-väitekirja „Die Wiederholungslieder“ kaitsema. 1902 võttis ta professor K. Krohni ja professor E. N. Setälä poolt toimetatud „Finnisch-ugrische Forschungen'ide“ bibliograafia eesti osa toimetamise oma hooleks ja jätkas seda toimetamist aastate viisi. Tartusse 1903 asunud, tutvustas

ta eriti eesti noorsugu soome oludega, soovitades ühtlasi soome keelt õppida, et raskel Vene surveajal osalt Soomestki isamaalist indu ammutada, ja neile, kel võimalik, soome õppeasutistesse astuda. Suurte kulude pärast, mis võõral maal õppimisega seotud, võis ainult mõni üksik seda nõu teostada. Selle asemel oli dr. Kalda teisel õhutusel hoopis suurem menu: igal suvel sõitis mõnigi noor mees ja neiu, enamasti üliõpilasi, 2—3 kuuks Soome keelt õppima ja vastuvõtjatele, samal ajal muid keeli õpetama. Tagasitulnud noored tõid soome keele rahuldava mõistmise kaasa ja olid samal puhul õppinud vene survet paremini hindama kui ka selle vastu võitlema. Nende rahvuslik iseteadvus kõvenes, venelaste poolt kardetud Soome sild tugevnes. Esimesele pioneerile järgnes pea hulk teisi. Eesti sai Soomes ja Soome Eestis ikka populaarsemaks.

Kõige rohkem kasu Eestile saatis dr. Kallas, kui ta okupatsioonaja lõpul, 1918. a. Helsingisse saadikuks määrati. Veel ei suutnud uus saadik oma kohustega ja Soome ülemustega õieti tutvuda, kui juba Eestit suur hädaoht tabas. Enamlased tungisid Narva ja Võrru ja püüdsid sealt kogu maad üle ujutada. Koolipoisid ühes väikese sõduritesalgaga ei suutnud idast ilmunud vägesid kinni pidada; juba lähenesid need Tallinnale. Sellel hädaohtlikul ajal sai dr. Kallas Eestile päästjaks. Ta koputas soomlaste südame uksele, abi paludes neilt, kes hiljuti maa vaenlastest vabastanud ja kellel relvu tarvitada, kuna Eestis need peaaegu puudusid. Ta palveid ja kutseid pandi tähele; kiires korras tulid soome vabatahtlikud Eesti; kohe pandi enamlaste edasitung seisma ja mõne nädala pärast oli maa soomlaste eest hirmu tundvatest punastest puhastatud. Ei oleks dr. Kallas hädaohtlikul ajal kogu energiaga eesti asja ajanud ja vabatahtlikkude pataljonide moodustamist püüdnud organiseerida, kes teab, kuidas siis Eesti saatus oleks kujunenud.

Kool on veerand aastasada dr. Kalda tööst ära neelanud, kuid Kallas ise on koolile nagu Pestalozzi'ks saanud. Esimesed pedagoogilise tegevuse aastad veetis Kallas suuremalt jaolt väljaspool Eestit, 1893.—1895. a. sel ajal veel Peterburi kubermangu kuuluvas venevaimulises Narvas, sealse poeglastegümnaasiumi vanade keelte õpetajana, siis aga 1903. aastani Peterburi paaris õppeasutises saksa ja ladina keele õpetajana. Peterburis asumise aegu pakuti talle juhust sealses ülikooliski teotseda: 1901. a. valiti ta võrdleva keeleteaduse eradotsendiks. Leiva-küsimuse-murede pärast ei võinud ta ometi täielikult tea-

dusele anduda, kuigi ta seda soovis; pealegi siirdi ta juba 1903. a. Tartusse. Siin ootas teda talle meeldivam pedagoogiline tegevus ees: Vene režiimipüüde asemel, eestlust lämmatada, katsus dr. Kallas omalt poolt eesti noorsugu eestluses kasvatada ja kindlustada. Kolmes gümnaasiumis — kroonu, Treffneri ja Puškini omas — sütitas ta õppetundidel vaimustavate sõnadega noorte südameid. Vähe veel sellest. Dr. Kaldal lehvib alati ihana silmis eesti emakeelne kool. 1905. a. hakkasid venestamise suhtes natuke tasasemad tuuled puhuma. Arvesse võttes, et emad kõige paremini võivad eesti keelt ja eesti meelt lastesse istutada ja lapsi võõraste mõjude eest varjata, pani dr. Kallas ühes mitme eestimeelsega aluse Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsile ja asutas tütarlaste esimese eestikeelse gümnaasiumi, ise selle juhtivaks jõuks heites. Vene võimud ei lubanud uuele õppeasutisele ametlikult gümnaasiumi nime ega gümnaasiumi õigusi, aga sellest hoolimata organiseeris dr. Kallas uut kasvatusetaimelava nii gümnaasiumi õppekavade nõuete kohaselt, et eesti keeles õpetust saanud tütarlapsed vene gümnaasiumides lõppeksami sooritades pea võisid tunnistust anda, kui otstarbekohaselt ning hästi gümnaasium arenenud. Ajapuuduse pärast andis dr. Kallas 1909. a. Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi gümnaasiumi juhtimise P. Põllule edasi, ise veel pensioni väljateenimise pärast kroonukoolidesse õpetajaks edasi jäädes, kuni 1918. a. okupatsioonivõimud ta eestimeelsuse pärast ametist tagandasid.

Eesti perekonda eesti keel — see põhimõte sai dr. Kalda lipukirjaks. Nagu ta mujal eesti keelele õigusi nõudis, nii ka omas kodus; eesti keele võttis ta oma perekonna keeleks ja seda keelt tarvitasid ta ise ja ta proua igal pool.

Sest ajast alates, kui praegune „Postimehe“ väljaandja J. Tõnisson lehe omandas (1896), on dr. Kallas lehega lähedas ühenduses seisnud. Tema ja õpetaja V. Reiman olidki need, kes praegust omanikku õhutasid lehte ostma ja kes omandamist enda poolt aineliselt toetasid. Küll puudus dr. Kaldal mammon toetuse andmiseks, aga mis tal enesel puudus, seda katsus ta laenu teel teistelt hankida. Koormatud mitme muu tööga, ei saanud dr. Kallas esiotsa lehele palju kaastööd teha, aga Peterburist kodumaale tagasi jõudnud, astus ta lehele lähemale, toimetas lehe kodumaa list osa ja täitis ajuti lehe sekretäri, isegi ärijuhi ja juhatuseliikme kohuseid. Kui ta hiljemini enesele „Kallastele“ — nüüdsesse Lastelasse — maja ehitas, muutus

„Postimehe“ toimetus talle teiseks koduks. Sügisel ja talvel ei pääsenud ta, kui koolitundide vahel mõni tund juhtus vaheaega olema või mõni muu kohustus teda sundis õhtul hiljemini linnas viibima, koju „Kallastele“, vaid saatis aja toimetuses mööda. Nii viibis ta mõnikord kogu päevad seal hommikust õhtuni, maha arvatud kooliskäigud või osavõtte mõnest koosolekust. Siia toodi talle tihti lõunasöök, siin puhkaski ta, kuni vahel koguni hilja õhtul mahti sai oma perekonna juurde „Kallastele“ sõita. Alates Helsingisse saadikuks määramisest on ta „Postimehe“ toimetusest eemale jäänud.

Nähes kehvade, andekate õpilaste raskusi edasijõudmises hariduse omandamisel, kutsus dr. Kallas ellu uue aasta õnnesoovidest vabastamise kombe. Aastatekaupa on dr. Kallas ajakirjanduses ikka uuesti aasta vahetusel palunud lugejaid meeles pidada, kehvade õpilaste heaks oma veeringuid ohverdada. Ta palved ei ole hüüdjä häälena kõrves haihtunud. 1903. a. asutatud Bergmanni Abiraha valitsusega käsikäes käies on uue aasta õnnesoovide vabastamise eest ohverdatud summadest palju õpilasi toetatud ja toetatakse meie ajani.

Silmaringi võis dr. Kallas juba noores põlves laiendada sõitude varal võõrale maale. 1895. a. pääsis ta kellegi noormehe mentorina Türgimaale ja Väike-Aasiasse, kust ta teed jätkas Pühale maale ja Egiptusesse, kus peale muu püramiidegi käis vaatamas. Tagasitulekul külastas ta Kreekat, Ungarit, Tšehhoslovakkia ja Saksamaad. Oma matkamisnähtusi avaldas ta esmalt „Postimehes“ ja pärast eriraamatus „Pühale maal“, Tartus 1896 ja 1898.

Rahvuslikes ja kultuurilises küsimusis on dr. Kallas alati julgelt oma mõtteid väljendanud. Kui vabadusemanifesti järel peagi surve maksma pandi, astus dr. Kallas ühes teistega õiguse eest välja. Niisama kaitses ta okupatsioonipäevil mehiselt prints Heinrichi ees eesti asja¹⁾. Alguses kutsusid okupatsioonitegelased dr. Kallast Tartu ülikooli eesti keele õpetajaks, aga tulise isamaalase südame-tunnistus ei lubanud saksastajatega üheskoos töötada: ta keeldus. Dr. Kalda eestimeelsust märgates vabastasid okupatsioonivõimud ta kooliõpetaja-ametist, nii et ta okupatsiooniaja lõpupoolel ainult „Postimehe“ toimetusse jäi teotsema, kust Eesti valitsus ta novembris 1918 Eesti saadikuks Helsingisse määras.

1) Vrdl. A. Jürgenstein, Nipet-Näpet, lk. 42—55; A. Jürgenstein, Minu mälestused II, lk. 227 jj., ka lk. 12.

Missugune kultuuriline ja rahvuslik eesti üritus iganes päevakorral on olnud, kõikjal on dr. Kallas Eestis viibimise ajal rahvusideoloogia tubli toetajana käed külge pannud, iga tarvilikku ja kasulikku ettevõtet jõudu mööda toetades ja edendades. Juba üliõpilase-põlves pühendas ta jõudu Eesti Üliõpilaste Seltsile, selle sisemist elu korraldades, selle raamatukogule kindlat alust pannes, seltsi ajuti esimehena juhtides j. n. e. Hiljemini ei unustanud ta üliõpilasi: ta edendas üliõpilaste häälekandja ellukutumist nõuga ja jõuga. Ühtlasi laiendas ta nüüd oma tegevusala, Eesti Kirjanduse Seltsi ettevõtteid toetades, Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi püüdeid edendades, karskuseliikumisest osa võttes, hariduslikkudel kursustel loenguid pidades, keelisi küsimusi harutades j. n. e. Lühidalt: kus iganes eesti kultuurilise elu edu küsimusse on tulnud, seal on dr. Kallas aitajate esimeses reas liikunud.

Eestipäraste nimede kohta tundis ta eriti huvi. Nagu tuttav, valitseb Eestis laialt harrastus eesti nimedele eelistada võõrakeelseid. Selle pahe vastu välja astudes kirjutas ta eestipäraste nimede propageerimise mõttes 1911. a. „Sirvilaudades“ artikli „Uusi nimesid“; pärast ilmus see töö eribrošüürina nime all „120 uut ristinime“ Tartus 1914. Et dr. Kallas tarbele vastu on tulnud, tunnistab selle brošüüri kolmat korda trükkimine 1921. a. Peaks neljat trükki vajutama, täiendaks autor tööd vist veel uute nimedega.

Ei või väita, et dr. Kalda teaduslike tööde arv suur oleks. See tegelane oleks võinud palju rohkem sooritada, kui mitte leivateenistuse-mured ja mõnesugused kultuuri edendamist nõudvad ülesanded ta teaduslikku tööd ei oleks halvanud. Viimased kümme aastat on diplomaatia ta täiesti oma orjusse pannud. Mõnesugused rohked kohustused kippusid tal Tartus viimastel aastatel üle jõu käima, ta muidu tugevat tervist murdes ja teda sundides Soomest Grankulla sanatooriumist ja mujalt abi otsima. Suure töö tagajärjel ei võinud ta maailmasõja lõpupoolel muud kui pidi vähemalt osast aega raiskavaist koosolekuist tagasi tõmbuma, et tervist vähegi tasakaalus hoida.

Dr. Kalda teaduslikud tööd rahvaluule alal on ometi mitmel pool leidnud vastavat hindamist. Keiserlik Vene Geograafia Selts valis ta juba 1905, Suomalais-Ugrilainen Seura 1910, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1911 ja Magyar Néprajzi Társaság 1911 oma kirjavahetajaks liikmeks ja Õpetatud Eesti Selts 1928 oma auliikmeks.

Loodame, et kui kord dr. Kaldale ametlikus tegevuses dolce far niente saabub, siis see dolce far niente teaduslikule tööle alistub ja teaduslik töö muu tegevuse mõjul unarule jäänud ülesandest veel osa omandab.

M. J. Eisen.

Leo Tolstoi ilukirjanduslikust loomingust.

Ta 100. sünnipäeva puhul.

Ei ole juhuline Leo Tolstoi ilukirjanduslikule loomingule, et see algab autobiograafilise teosega „Lapsepõlv“. Kogu tema ilukirjandusliku proosa kandvamaks jooneks on psühholoogiline eneseanalüüs, mis on laialisem, kui näeme seda ühegi teise rahva kirjaniku juures. Õieti ongi need arvurikkad tüübid ja iseloomud — näiteks romaanis „Sõda ja rahu“ üksi 1000 erikuju —, mida leiame Leo Tolstoi ilukirjanduslikust toodangust, kas tema enese hingelise arengu otsekohesed või kaudsed kajastised või jälle tema perekonna ja suguseltsi ning nendega kuidagi ühenduses olevate inimeste vastupeegeldised ja kujutised, kuid arendatud kunstilistesse dimensioonidesse.

Hoolimata sellest puht-isiklikust joonest, aga võib-olla just selle tõttu on Leo Tolstoi inimkujud ja -tüübid ulatunud kõigi kultuurrahvaste juurde, rikastades neid kõiki inimhinge tundmises ning pakkudes ülevat esteetilist naudingut, andes samal ajal lugeja mõttelaadile kõrge humanisuse ja inimesarmastuse suuna.

Ja tõepoolest, Leo Tolstoid võib õigusega nimetada oma sajandi südametunnistuseks. Ta kirjanduslik toodang kogu ulatuses on ainus suur pihtimus, mis ei ole mitte üksi vene suure rahva patukahetseja mõisniku haarav hääl, vaid ületab oma rahvuse piirid ja kõneleb kogu kultuursele maailmale.

Kui tänapäeval, kui pühitseme Tolstoi 100-aastast sünnipäeva, on leidnud selle kirjaniku ilukirjanduslik looming täielise tunnustuse kogu maailmas ja eriti just oma kahe suurteose: „Sõda ja rahu“ ning „Anna Karenina“ tõttu, siis olid kaks nimetatud hiiglateost just need, mis äratasid kaasaegsetes eitamistormi peaaegu seinast seinast: nii pahemkui ka parempoolsed leidsid ühemeelselt, et Tolstoil puudub anne või ta on väheandeline. „„Sõda ja rahu“ on rida eemaletõukavaid räpaseid kujutisi,“ kirjutab tolleaegne mõõduandev pahempoolne vene ajakiri „Djelo“, ja

parempoolsed leidsid Tolstoi ajaloolises romaanis isamaaliste tunnete haavamist. Puškini sõber, luuletaja vürst Vjasemski kõneles Tolstoi „väikesest andest“ ja kaasaegne vene suur kirjanik Ivan Turgenev hindab Tolstoi romaani ainult „kui trikki, millega on lugeja haneks püütud“.

Sama tagasiõrjuv hinnang sai osaks Tolstoi romaanile „Anna Karenina“. Eespool-nimetatud „Djelo“ kirjutab: „Tolstoi anne mitte üksi ei alanda, vaid otse hävitab kunsti, haavab, tallab põrmusse ühiskondliku õiguse algelismadki nõuded.“ Teine edumeelne ajakiri nimetab romaani „Anna Karenina“ „jälkide piltide ideeta seguks“ ja vene suurim pilkekirjanik Saltõkov-Štšedrin imestab seda, et „paljale sugulisele tundele võidakse ehitada romaan“.

Nii kohtlesid kaasaegsed Leo Tolstoid, kelle esikteos „Minu lapsepõlve ajalugu“, ilmunud 1852. a. varjunime all, oli varemalt kõikjal leidnud menuka ja heakskiitva vastuvõtte. Nagu juba pealkirjast selgub, on see puht-autobiograafiline teos, mingi oma perekonna kroonika, nagu leidub neid vene kirjanduses veel Aksakov'i samalaadiline meisterlik kujutis. „Minu lapsepõlve ajalugu“ on härdameelne ja tundeküllane teos, mille teiseks väärtuseks on algav eneseanalüüs, mis omandab Tolstoi hilisemas ilukirjanduslikus toodangus valitseva koha. Kerge huumor ja sellega kaasas käivad pisarad — neist tunneme ära inglaste mõjustuse, ja Tolstoi suurest kolmeköitelisest Birjukov'i eluloost loemegi, et mõjustajaiks olid Dickens oma „David Copperfield'i“ nimelise romaaniga ja sentimentalismi esindav inglise kirjanik Sterne.

„Lapsepõlvele“ järgnesid 1853. a. „Poisikesepõlv“ ja 1854. a. „Noorus“. Esimeses on kujutuse psühholoogilise külje areng juba märksa omapärasem, kuigi teos ise on vähem täiuslik ja selge; nende psühholoogilise arenguga liituvad ka loodusekauniduse-meel ja selle edasianne, nähtavasti nimetatuid esimese teose kirjutamispaiga, looduslikult ilusa Kaukasuse kaudne vastukajastus, kuna „Noorus“ tekib juba keset Sevastopoli piiramise kahurimürinat, mis on vist mõjutanudki kirjelduste-kujutuste abstraktsust ja kuivust, psühholoogilise analüüsi teoreetilist suunda.

Tolstoi novell „Kasakad“ — see on kaunim ja lüürilisem teos, mis mõjub otse Kaukasuse mäestiku-ilu ülem-lauluna. Selles sõjaväelaste elu kirjeldavas teoses jätkub Tolstoile omane autobiograafilise kujutamise joon; on ju selle novelli peategelane Olenin autori teislane, kajastades tema enese vastandlikku tunde-elu.

Olenin algab juba seda hingelist võitlust, mida kandis autor eneses varasest noorusest ja mis kääris tas kogu mehe-ea loomingu-aastad ja jõudis lõpule alles Leo Tolstoi rauga-ea usulis-ühiskondlikes vaateis. Novell „Kasakad“ on Kaukasuse elu, nagu üldse elu poeem, ülemlaul. Elu — see on jumal ja põletav looduse jumaldamine, see sööb hinge. Selle elujumaldamise sõnastab vana kasakas Jeroška: „Patt? Kus on patt? Kena tütarlast vaadata on patt? Mängelda temaga on patt?... See ei ole patt, vaid pääsemine... Jumal on sinu loonud, jumal on ka tüdruku loonud. Kõik on tema, isakene, loonud.“

Krimmi sõda viis noore elujanuse ohvitseri Leo Tolstoi Sevastopoli kaitsjate ridadesse ja kõige hädaohtlikumale paigale — kindluse 4. bastioonile.

Keset surma ja sõjakoledusi sünnivad Leo Tolstoi kolm Sevastopoli kujutist, mis on kroonikalised, kuid küünevad sealjuures oma plastikaga ning kujutusehooga vene kunstiproosa kaunimate paladeni, olles nagu teevalmistajaks suurteosele „Sõda ja rahu“. Neist kolmest meisterlikust kirjeldusest: „Sevastopoli detsembris 1854“, „Sevastopoli mais 1855. a.“ ja „Sevastopoli augustis 1855. a.“ oleks nimetada kunstiliselt kaunimana teine, kuna esimene ja kolmas on kantud hoogsast isamaalisest tundest, mille aga ületab siiski tõelikkus sõjakoleduste kirjeldamisel.

Neile teostele järgneva vahemaa kuni esimese suurteose „Sõda ja rahu“ kirjutamiseni täidab rida lühemaid novelle, millest olgu nimetatud ainult „Kaks husarit“, „Perekonnaõnn“, „Kolm surma“, „Albert“, „Polikuška“ j. t.

„Sõda ja rahu“ nimeline romaan on 1812. a. Venemaal Prantsuse sõja ulatuslik kujutis ja sündis 1864.—1869. a. See teos mõjub otse lugulauluna sellest Venemaale saatlikust ajast.

Tänapäeva Prantsusmaa suurim kirjanik Romain Rolland, suurteose „Jean-Christophe“ autor, iseloomustab Tolstoi „Sõda ja rahu“ järgnevalt:

„Tunnete ja isikute suur maailm kihab selles. Ja selle inimelu-ookeani lugematuil lainel valitseb võimas vaim, rahulikult paisutades ja summutades tormi. Mitmel puhul vaadeldes seda lugulaulu tulid mulle meelde Homeros ja Goethe, hoolimata suurest erinevusest nende kahe vahel nii vaimult kui ka ajalt.“

„Sõda ja rahu“ ei ole enam arvuliselt tuhande pea- ja kõrvaltegelase romaan, vaid see moodustab kahe vastandliku elukäsituse, kahe erineva rahva kokkupõrke suurkujutise, mille mosaiikpildi üksikud killud, hoolimata erinevu-

sest, moodustavad oma isiklike valude ja rõõmudega ainsa ja suure terviku.

Sellest teosest ulatub läbi Tolstoi omapärane ajalooliste sündmuste käigu tõlgendamine, mis seisab isesuguses fatalismis. Kõik läheb nii, kuis saatus on ette määranud. See teadmine lehvib pea kõigil. „Sõda ja rahu“ vene rahvusest pärit olijal. Kui Napoleon ja tema kaaslased mõtlevad, et nemad ise on need, kes juhivad sündmuste käiku, siis sarnanevad nad selles väikese poisikesega, kes istub isa kõrval vankris ja tirib nõõrikestest, mis on kinnitatud vankri otslaua külge, ning on siis arvamisel, et tema juhhib hobust, kes veab vankrit ja neid, kes seal istuvad.

Fatalistlik alateadvus aga annab nii Vene vägede juhile kindral Kutusov'ile kui ka seda fatalismi kõige õigejoonelisemalt kehastavale lihtmehele sõdur Platon Karatajev'ile toimumisrahu ja sellega ühes ka õige suuna.

„Sõda ja rahu“ on, samuti nagu Tolstoi kogu ilukirjanduslik looming, rajatud valdaval määral ammutamisele autobiograafilisest algallikast. Sellest romaanist leiame kõige pealt kaks vastandlikku tüüpi, kelle algkujuks on olnud kahtlemata Leo Tolstoi ise: pehme ja nõrga iseloomuga Pierre Bessuhov ja kirklik Andrei Bolkonski.

Neis tegelasis ei leia me kummaski hingeelulist arengut, vaid pea ainuüksi tunnete ja meeleolude edasi-tagasi võnkumist. Puudub edasiminev liikumine, mille asendab paigalseisev kahtlemine, mis muutub mingiks vibreerumiseks ning ühest äärmusest teise kaldumiseks, väljendades seega tühtlasi venelaste rahvusomadust, mis liigub rohkem passiivsusemaal, kui suudab püsida teotsemisteedel.

„Sõda ja rahu“ naiskujud ületavad selles leiduvate meeste omi. Milline veetlev naiskuju on näiteks Nataša ja inetu vürstinna Maria! Esimese algkuju andsid kirjanikule tema naine ja selle õde, kuna romaani teistelegi tegelastele on poseerinud Tolstoi ligemad või kaugemad sugulased, mehed ja naised, välja arvatud muidugi puht-ajaloolised tegelased.

„Sõda ja rahu“ on sündinud Tolstoi abielu õnnelikumail algaastail ja on kirjutatud suurele ja rahulikule tööleandumise sügavama innuga, milles seisis kirjaniku kõrval ta naine, kes kirjutas käsitsi ümber Tolstoi pea lõpmatuil viimistlusil viis korda selle ulatuseltki hiiglateose, mille ettevalmistavgi töö oli määratu. Tolstoi on kujutatud aja järgust lugenud virnad igasuguseid ajaloolisi ja perekondlikke andmeid, on kaalunud kümned ja sajad korrad kõige väiksemaidki episoodide, muutes alatasa oma kirjeldusi ja

kujutisi. Ja lõpuks need korrektuurpoognad, mille muudetud (Tolstoi on teinud kohati kuni 12 korrektuuri!) ei jätanud sagedasti alale pea midagi esialgsest tekstist ja viisid ühtlasi kogu selle romaani esimese trüki honorari trükkijale tasutaks korrektuuride parandamise ja muutmise eest.

Endine juhtiv elurõõmus meeolelu „elu on meie jumal“ muutub romaanis „Sõda ja rahu“ juba kõlbla enesevabastamise aateks ja müstiliseks rõõmuks: Pierre Bessuhov ja Andrei Bolkonski jõuavad oma armastuse ja usu kaudu elava jumala leiutamisele.

Lõpetatud „Sõda ja rahu“, algab Tolstois eneses suur hingeline sõda: heitlus oma ühiskondlikkude aadete pärast ja sellega ühes pettumused abielu rahus ja õnnes. Sellest väljapääsu otsib Tolstoi pedagoogilises tegevuses oma mõisa talupoegade keskel, õpetades neid ja kirjutades nende jaoks kaks aabitsat, mis asetab kirjanik ise hiljemini kõrgemalegi oma romaanist „Sõda ja rahu“. Kuid Tolstoi ei leidnud sisemist rahu enesele pedagoogilisest tegevusest ega ka kreeka keele õppimisest.

Tolstoi sisemine heitlus leidis kunstiliselt kauni ning üleva väljenduse alles tema teises ilukirjanduslikus suurteoses, 1873.—1877. a. teostatud romaanis „Anna Karenina“.

Kui romaanile „Sõda ja rahu“ moodustab suure kõlapinna teoses kujutatud ajalooline kahe rahva heitlus, milles üksikute tegelaste isiklik elu ja selle kujutus moodustab üksnes alatoonid, siis on „Anna Karenina“ puht-isikliku elu psühholoogiline arutelu kunstiliselt täiuslikkudes iseloomu-kujutistes. Kui esimese suure teose puhul on õigustatud vene kirjaniku Ivan Turgenevi sõnad: „Tõelist arenemist ei ole „Sõda ja rahu“ üheski iseloomus, vaid leidub... võnkumisi, ühe ja sama tunde vibreerumist“, siis on „Anna Kareninas“ tegelaste psühholoogiline areng viidud otse täiuslikkusele.

Selleski romaanis valitseb moira, saatus, kuid see pole enam rahustav ega vaikne, nagu romaanis „Sõda ja rahu“, vaid saadanlik, kuigi kaunis ja veetlev, armastuse ja kire metsikus ja meeletus, mis haarab romaani nimategelase ja valgustab tema nägu „tulikahju hirmsa helgiga keset pimedat ööd“, kui tarvitada kirjaniku enese sõnu. See „saadanlik ja ilus“ ongi, mis kihutab seni järelemõtliku ja ausa naise ja oma laste armastaja ema Anna Karenina anduma oma kirgedele. Kuid samal ajal peituvad selles naises selline külgetõmbe- ja veetlevusevõim, millele ei suuda vastu panna keegi, kes kohtab teda, olgu need naised nagu Kitty või ka niisugused kaks erinevat meest

nagu Vronski ja Levin. Uhke Anna Karenina moraalne olevus killustub tükk-tükilt, kõik parim puruneb temas, hävib see aus ning õiglane hing ja langeb kord-korralt. Meeldida oma armsamale — muutub tema elu ülesandeks, mille varju kaovad mees, vana aristokraatlik bürookraat, kelle vastikuse kaudu alles küünime nägema tema hingelist suurust, ja lapsed. Alistunud täiesti oma meelelisusele, õpib Anna valetama, ja mitte üksi sõnades, vaid kogu oma olemusega: liigutustes, hääles ja silmadega. Abi otsides morfiiumiga mürgistamisest kannatab Anna Karenina hirmsaid füüsilisi valusid, kuni lõpetab ise oma rööpast paisatud elu vagunirataste all.

Kuigi romaanil „Anna Karenina“ puudub sisemine kindlam ühtlus, mis iseloomustab „Sõda ja rahu“, siiski on selles lahti rullitud elu kirev küllus, mida tõstavad veel tegelaste võimsalt ning haaravalt joonistatud kujud ja tüübid.

Autori teislaseks ja tema vaadete kandjaks on selles romaanis Levin, kelle hingeline heitlus kajastab Tolstoi omi, nagu muidki ühtivusi.

Levin on sama kõhkleja ja otsija, kes omandab lõpuks selle, mille kätte juhatab talle keegi talupoeg: „inimese, kes ei ela enese tarbeks, vaid Jumalale“. Milline on see jumal, see jääb lahtiseks, kuid jumala leidmine on muranguks Levini järgnevas elus, nagu oli see Tolstoigi elus romaani lõpetamise ajajärgul ja mille esitab meile kirjanik oma „Pihtimuse“ nimelises teoses.

Järgnevail aastail kirjutab Tolstoi veel rea ilukirjanduslikke teoseid, millest olgu nimetatud ainult „Ivan Iljitši surm“, „Kreutzeri sonaat“, näidend „Pimeduse võim“ ja romaan „Ülestõusmine“. Nende teoste seast ulatub näit. „Ivan Iljitši surma“ hingeelu-analüütiline lahastus inimhinge kõige salajamatesse kurudesse või käsitus omandab sellise veenva jõu oma kunstilise plastilisusega, nagu „Ülestõusmise“ esimestes peatükkides.

Tolstoi usuline pööre süvenes aasta-aastalt ja viis ta kõigi kunstide ja seega muidugi ka kirjanduse eitamisele, nagu ta seda väljendas oma kahes teoreetilises teoses „Mis on kunst?“ ja „Shakespeare'ist“. Kuid seegi suur pööre ei suutnud sundida kirjanikku loobuma ilukirjanduslikust loomingust enesest, mis jätkus pea kuni tema surmani; ainult juhitud oma usulisist vaateist loobus Tolstoi avaldamast trükist oma elu viimaseil aastail oma ilukirjanduslikke töid, mis ilmusid siis alles peale ta surma.

Prantsuse kirjanik Romain Rolland kirjeldab oma raamatus „Tolstoi elu“, missugune mõju on olnud sel bar-

baarselt Venemaalt pärit oleval kirjanikul Prantsusmaal. Saksa-Austria tänapäeva silmapaistvam kirjanik Stefan Zweig kõneleb sellest mõjust omal kodumaal. Meie sugurahva soomlaste kirjanikku Arvid Järnefeldt'i on viljelnud Leo Tolstoi mõtteilm omapäraseks loominguks, mille kaunimaks väljenduseks on tema eestigi keelde tõlgitud „Maaema lapsed“. Ei leia meie ainustki algelisemagi kultuuriga maad, kuhu poleks ulatunud Leo Tolstoi mõju. Ei tule erandiks arvata isegi selliseid erineva kultuuriga maid, nagu Jaapan, Hiina ja India.

Leo Tolstoi ilukirjanduslik looming on meil Eestiski, kirjandusele ja kunstidele külmas ja ebasõbralikus kliimas, leidnud lugejaskonnas nii pooldava ja vastuvõtliku pinna, et ta parimad ja suuremad teosed, nagu „Sõda ja rahu“, „Anna Karenina“, „Ülestõusmine“ ja „Kreutzeri sonaat“, mis kõik on tõlgitud eesti keelde, on levinud rahva keskele ja muutunud tänapäeval suurteks haruldusteks, sest müügil leidub ainult veel „Ivan Iljitsi surm“ A. H. Tammsaare tõlkes. Kuid hoolimata sellest jõudsast levimisest ei ole Leo Tolstoi kunstiline looming siiski tunduvalt viljelnud ühegi meie oma kirjaniku loomingu. Aga selle asjaolu põhjusi ei tule otsida Leo Tolstoi ilukirjanduslikust loomingu, mille ülev ja kaunis ehitis jääb püsima ka siis, kui ununekski täiesti ta ühiskondlik ja usuline mõtteilm.

Kuigi pole eesti kirjanduses näidata ainustki teost, mis annaks edasi sama tundeküllase pinevusega inimesarmastuse aateid, kui leiame seda Tolstoi suurtest romaanidest „Sõda ja rahu“, „Anna Karenina“ ja „Ülestõusmine“, ei ole siiski möödunud tähelepanematult selle vaimuhiiglase looming meistki, vaid on jätnud sügavamad jäljed meiegi mõtteilma, kuigi need püsivad seal praegu veel alateadlikult, ilmutamata end loovalt. Loetutena on need teosed läinud meie rahva vaimuarengu rakendusse ja püsivad seal kuskil, olgugi et pole lõõnud idanema, aga nende kunstiline elujõud pole ka veel kaugeltki kustunud.

Vene kirjanik-aristokaat, kes kujutab eeskätt aristokraatide elu ja olemist, on suutnud avada inimhinge väljendamisel nii avarad vaateväljad, mis kõnelevad kõikjal ja kõigile, rikastades kõigi rahvaste kõikide kihtide inimhinge, sest et ta on valinud oma teoste kandvamaiks tegelasiks suured otsijad, kelle püüded omandavad sagedasti kogu rahva ning kogu inimkonnagi ulatuse. Selles peitubki Leo Tolstoi, Dostojevski kõrval vene rahva hinge omapäraseima väljendaja ilukirjandusliku toodangu rahvusvaheline suurus ja võlu.

Bernhard Linde.

Heine Fr. R. Kreutzwald'i, C. R. Jakobson'i, L. Koidula ja A. Haava lüürikas.

Heinrich Heine, moodsa impressionismi esivõitleja ning lüürilise luulekunsti stiilivirtuoos, on nii luules kui proosas 19. sajandi saksa meelikõitvamaid ja levinumaid kirjanikke. Kuid eriti on aga just tema luulelooming tulvanud kaugele üle oma algkeele piiride. Ei ole maad, kus Heine luule ei oleks rajanud kooli, ütleb Ernst Elster oma „Buch der Lieder'i“ väljaande eessõnas.

Kuid järgneva töö piirides pole tähtis tähistada selle levimise võidukäike kõikjal, mille üheks tõendiks on muu seas ka see, et meilgi on Heine luule võitnud tunnustuse juba neilt ilukirjanduse algupäevilt alates, kus alles üldiselt maksvuselt olev didaktiline ja vagatsev suund ei võinud soodustada kergemeelseks ja moraalivastaseks peetud luule ümberistutamist. Siin tuleb piirduda ainult kitsa alaga, et selle eest võimaldada mõnesuhtelist süvenemist.

Teeavajate hulka kuuluvad meil ärkamisaja kolm tähtsamat tegelast: Fr. R. Kreutzwald, L. Koidula ja C. R. Jakobson, kel hilisemal ajal hulk järglasi. Viimastest on õigusega esile tõstetud Anna Haava't, teda isegi „Eesti Heine'ks“ nimetades. Tegemist pole siin sageli mitte ainult tõlkimise, vaid ka põhjalikuma heinelikkuse vastuvõttega oma algupärasesse toodangusse.

Järgneva töö ülesandeks on peajoontes hinnata ja iseloomustada valitud autorite tõlkeid ja laene Heinest ning võimalusemäärani tähistada ühtlasi Heine mõju ulatust ja ilmet nende algupärasel luules.

Tuleb juba alguses tähendada, et kultuuripõhi, millele tuges Heine-harrastus oma esimesil päevil, oli hoopis ebasoodus, harimatu ja vaenulikki. Kirjanduslikud traditsioonid olid ajal, mil kirjutati ja avaldati esimesed tõlked Heinest, alles algastmeil. Esteetilis-psühholoogiliste väärtusenõuete asemel domineerusid teised, praktilisema ilmega taotlused. Teose õpetlik ja moraalne sisu, isamaa-ülistus ja muud kunstikavatsuseta eesmärgid olid siis ideaaliks. Muu seas puudusid tõlkimisel üldiselt ka praegu maksvad kirjanduseetilised põhimõtted — ei olnud moes algupärandist kinni pidamine ega autori nime avaldamine. Vastavalt neile oludele saidki esimesed tõlked algupärandist sageli niivõrt erinevad, et neid tuleks nimetada pigemini laenudeks kui tõlgeteks.

Kes oli kolmest ärkamisaja peategelasest esimene Heine tõlkija, pole andmete puudusel siin veel võimalik kindlaks määrata. Trükist ilmus esimesena „Emmajõe Õpikus“ (a. 1867) Koidula tõgelaen „Pikalt kiigub paadikene“, kus on algupärandid suuresti moonutatud ja puudub autori nimi, nagu kõigil Koidula tõlgetel. Võttes arvesse Kreutzwaldi võrdlemisi põhjalikku tutvust Heinega, mis selgub tema kirjavahetusest, võiks oletada varaseimaks Heine tõlkijaks ka teda. Kuid umbkaudselt võib kindlaks määrata ainult ühe tema tõlke „Sa vaatad sinisilmil“ daatumit, mis esineb 11. XI. 1870 Koidulale saadetud kirjas ja on nii siis võrdlemisi hiline. Samal aastal olid Jakobsoni tõlked „C. R. Linnutaja Lauludes“ juba ilmunud. Teda varaseimaks Heine tõlkijaks saaks küll vaevalt pidada.

1. Heine Fr. R. Kreutzwaldi ja C. R. Jakobsoni iüürikas.

Kreutzwaldi suhtumine Heinesse on oma aja kohta ootamatult heakskiitv ja moderne. Pidades õigusega Heinet eriliste võimetega anniks, „kellele looduse poolest haruldane keelemuusika osaks oli saanud“, nii et seda ei sega isegi üleastumine värsimõõdu-seadustest, eraldab Kreutzwald temast harilikke luuletajaid, kellele sellist vabadust ei või lubada. „Mis sisus ja mõttes puudu jääb“, peab vähemalt „korrapäralise välimise kaju läbi“ tasa tehtama (vt. Kreutzw.-Koid. I, 36/37). Vastavalt sellele toimibki Kreutzwald Heinet tõlkides eriti värsimõõdu edasiandmisel erilise ettevaatusega ja on Jakobsoni peale pahane tema „C. R. Linnutaja Lauludes“ ilmunud liiga vabalt tehtud tõlgete pärast. Ta kirjutab 11. XI. 1870 Koidulale saadetud kirjas järgmise arvustise: „Niisamati kardan ma, et Heine alt ilmast oma Eestitõlkijale mite „Schönen Dank“ ei saa ütlemata, niisama vähe kui mul noorel põlvel võimalik oleks olnud „siidist“ tehtud „silmi“ armastama hakkata, mul oli lihast ja verest loodud vaateliikmed tütarlaste pea külles palju enam meele pärast. — Mis Teie arvate, armas laps, kui kedagi tuleks ja Heine sinisilmad „siidita“ Teie ete nõnda tooks:

Sa vaatad sini silmil
Nii armsast minu peal',
Seal on mul kui näeksin ma unes,
Ja sõnal puudub heal.

Oh sinu sinisilmi
Mull' mõte ika kaob,
Üht merde täis sinisid mõtteid
Mul süda ilmal' loob.

Ehk kül sõnad nii libedast edasi ei jookse, kui meister Heinel ja Jakobsonil, siiski näitab minu arvus viimne siidi eieta tehtut õmblus truimalt tagasi andma, kui siidiline töö“ (Kreutzw.-Koid. II, 119).

Et näha, kuivõrt on Kreutzwaldil õigust, toogem võrdluseks algupärand ja Jakobsoni tõlge:

Mit deinen blauen Augen
Siehst du mich lieblich an,
Da wird mir so träumend zu Sinne,
Dass ich nicht sprechen kann.

An deine blauen Augen
Gedenk ich allerwärts; —
Ein Meer von blauen Gedanken
Ergiesst sich über mein Herz.

(II. NG 15.)

So sinised siidi silmad
Mo peale vaatasid,
Siis läks mo meel nii härdaks,
Mo sõnad naad kautasid.

So sinised siidi silmad
Mo meeles nüüd ika teal:
Mull' sinise mere, täis mõtteid,
Naad valasid südame peal'.

(LL 20.)

Kreutzwaldi kahes esimeses värsis on sisu täpsalt edasi antud; kolmas ja neljas värss erinevad pisut, kuid neis sisalduv mõte pole oma ilmekuselt midagi kaotanud — vastupidi: see on neljanda värsi metafoorse avaldise läbi saanud varjundlikumaks, rikkamaks. Meetrum on algupärandile täiesti vastav.

Teises stroofis on suuremaid erinevusi. Kahes esimeses värsis on Kreutzwaldil lisandunud oh ja metafoor: sinu sinisilmi mull' mõte ika kaob. Liigse tunderõhuga oh on algupärandile võõras ja metafoor ei oma, vaatamata kujukusele, erilisi väärtusi, kuid üldmulje on siiski küllalt ilmekas. Kahest ülejäänud värstist vastab esimene peaaegu täiesti, kuna viimane tunduvalt erineb. Siin on talitatud mõtte edasiandmisel liiga vabalt, kuid põhitoon on sama. Stroofi meetrum on vastav eelmisele, seega täiesti reeglipärane, Heinel aga on viimases värsis väike kõrvallepõige.

Näeme, kogu selle tõgeluuletise kestes on kinni peetud algupärandi sisujärjest ja meeolust, kui välja arvata liiga tunderõhuline teise stroofi algus, mis ei sobi üldisesse rahulikku väljendisse. Vormiline külg on otse eeskujulik. — Kõik need saavutised esinevad oma aja kohta haruldusena.

Kui me nüüd vaatleme Jakobsoni vastavat tõlget, siis näeme kohe, et siin on eksimused tõlkimiseetika vastu suuremad. Juba kahes esimeses värsis tuleb ette kaks meelevaldset muudatust: epiteedi siidi lisamine esimesse värssi ja teises värsis epiteedi lieblich ärajäte. Pealegi on siidi-epiteet siin tõesti ebaheinelik. Kuid peaaegu veel suurem eksimus on kolmandas värsis, kus Heine Da wird mir so träumend zu Sinne on tõlgitud: Siis läks mo meel nii härdaks. See on oluline kõrvalkaldumus algupärandi meeolust, sisaldades liigset sentimentaalsust. Neljas värss, kuigi metafoorlik, ei lisa tunde-

väärtusi ja on, Kreutzwaldi vastava värsiga võrreldes, hoopis kahvatum. Stroof on kogu ulatuses tunduvalt teisendunud.

Järgmise stroofi esimene värs on ühtiv esimese stroofi esimese värsiga, teine värs on peaaegu täppis. Kuid seegi väike vahe on tõlkija kahjuks: verbi mõtlema asemel on võetud passiivsema tähendusega meeles olema. Kolmandas värsis on vahetatud epiteedi sinise peasõna: Heine julgelt ühendatud siniste mõtete asemel esineb šabloonne sinine meri. See on jällegi oluline eksimus. Kokkuvõetult on teine stroof vähe õnnestunud esimesest, kuid siiski liiga suurte kõrvalekaldumustega, et rahuldada. Ka vormiline erinevus on tunduv: täiesti sama meetrum on ainult esimese stroofi teises värsis.

Me näeme, siin on asjaarmastaja juhulise ja kutseinimese haritud töö vahe. Viimase hinnang esimese suhtes, mis alguses võib näida kare, on põhjendatud.

Peale käsitletud luuletise on Kreutzwald eesti keelde tõlkinud veel seitse muud Heine luuletist, millede daatumit pole siin võimalik määrata. Kõik nad on tõlgitud kogust „Neue Gedichte“. Nimestik on järgmine:

1) Vaikselt käib mul läbi meel' (VLL II, 80) — Leise zieht durch mein Gemüt (II. NG 9).

2) Lahk' pehme kevadene öö (VLL II, 80) — Es hat die warme Frühlingsnacht (II. NG 11).

3) Sa vaatad sinisilmil (VLL II, 80) — Mit deinen blauen Augen (II. NG 15).

4) Ma kõnnin lilledega (VLL II, 81) — Ich wandle unter Blumen (II. NG 18).

5) Nagu kuu varjukuju (VLL II, 81) — Wie des Mondes Abbild zittert (II. NG 18).

6) Ära kardada, et ma armu (VLL II, 81) — Sorge nie, dass ich verrate (II. NG 24).

7) Kui hirve plagas minu eest (VLL II, 82) — Sie floh vor mir wie'n Reh so scheu (II. NG 35).

8) Ei petnud kaua mind küll õnn (VLL II, 82) — Nicht lange täuschte mich das Glück (II. NG 50).

Kõiki tõlkeid algtekstiga kõrvutada ja üksikasjaliselt käsitledes hinnata oleks liiga ruuminõudev. Nii siin kui tagapool tuleb piirduda ainult üldise iseloomustusega.

Heine virtuooslikult viimisteldud ja täiuseni haritud luule on üldse raskestitõlgitav, neis šabloonlikult lühidais jambi- ja trohheusemõõdulisis värssides, millesse see nii meisterlikult on suletud. Kreutzwald on siiski suutnud edasi anda olulist, kinni pidades luuletise põhi-meeleolust, hoidudes

maitsetusist ja püüdes sisu tõlgendada võimalikult täpsalt. Seejuures on meetrum üldiselt reeglipärasem kui Heinel, kes selle ühtlusest suurt ei hooli.

Tuleb rõhutada, et Kreutzwald on tõlkides toiminud ikka teadlikult kindla põhimõttega. Ühes oma kirjas Koidulale ütleb ta muu seas järgmist:

„Võerast keelest midagi ümber panna ja hästi ümber panna, need on kaks asja, mis nagu taevas ja maa üks-teisest kaugel on. Hea ümberpanek piab, nii palju kui võimalik, alguskirja vaimu ja mõtet ette tooma, aga ühtlasi ka niisama ladus lugeda olema, kui otsekohesed luuletused, mis emakeelest hoovavad“ (Kreutzw.-Koid. II, 48).

Tegelikult on Kreutzwald eriti vormiküsimuses tagajärgi saavutanud. Tema korraliku meetrumiga, algupärandist kinni pidavad värsid võiksid olla eeskujuks isegi veel Anna Haava Heine-harrastuses.

Sisu tõlkesse ümber valades on aga Kreutzwald kohanud suuremaid, kohati üle jõugi käivaid takistusi. Siin näeme sagedaid kõrvalepõikeid ja vabu lisandeid. Lugejaid arvesse võttes võiks pidada seda mõnikord isegi paratamatuks. Selleks siin näide:

Sorge nie, dass ich verrate
Meine Liebe vor der Welt,
Wenn mein Mund ob deiner Schönheit
Von Metaphern überquell't.
(II. NG 24.)

Ära karda, et ma armu
Tunnistan maailmale,
Kui mu huuled sinu ilust
Voolavad kui lätteke.
(VLL II, 81.)

Kreutzwaldi haritud algupärane kui ka tõlgeluule oli kaasaegseile niigi liiga isikupärane, et seda koormata veel „metafooride“ või muu sellesarnase tundmatu ballastiga. Sellistel juhtudel pidi tõlkija muutma iseseisvalt vastavad kohad ja, peab ütlema, et see Kreutzwaldil enamasti ka õnnestus. Ka teistel põhjustel tehtud kõrvalepõiked on enam-vähem vastuvõetavad. Ainult ühel juhul ei ole lauluisa olnud küllalt leidlik — luuletise „Ma kõnnin lilledega“ teise salmi tõlkimisel:

O, halt mich fest, Geliebte!
Vor Liebestrunkenheit
Fall ich dir sonst zu Füßen,
Und der Garten ist voller Leut.
(II. NG 18.)

Mind toeta, armukene!
Sa näed, aed rahvast täis;
Kui komistan ehk langen,
Mul ligem paik su käis.
(VLL II, 81.)

Riim ja luuletise vallatlev huumori-meeleolu on meelitanud siin tõlkija mõttetusele. Kuid see on ka kõige pahem väärtus, millele teisi vastavaid ei leidu.

Teistel juhtudel on tõlkija kõrvale kaldudes võinud lisada luuletisele isegi uusi väärtusi. Tõlke „Kui hirve plagas

minu eest“ lõppu vabalt juurdelisatud stroofi (see on Kreutzwaldi Heine-tõlkeis ainus sellesarnane juht) kaks esimest värssi omavad tugevat emotsionaalset jõudu ja suurendavad lõppeffektina tunduvalt luuletise kogumõju:

Mind varjutatud sügavas,
Ei ole iial kustund.

(VLL II, 82.)

Jättes varjatuks ning salapäraseks põhikujutelma, valdab see laiendatud metafoor meie meelegujutlust erilise jõuga.

Lõpuks tuleb konstateerida, et Kreutzwaldi saavutised Heinet tõlkides on oma aja kohta erandlikult tunnustamisväärsed.

Võttes arvesse Kreutzwaldi võrdlemisi põhjalikku tutvust Heinega, on meil põhjust huvitatud olla küsimusest, kas on muutunud viimase lüürika kohatigi niivõrt tema esteetilis-psühholoogiliseks sise-elamuseks, et oleks võinud jälgi jätta ka algupärasesse luulesse. Kuid sellele peab vastama eitavalt. Kreutzwaldi algupärasest luulet üksikasjalisemalt analüüsides ei leia me sealt Heine iseloomulikke tunnuseid.

Kreutzwaldi üldmeeleolult lenaulikult kurb-ülev luule, millele on omane ebaheinelik lüüriline, peaaegu poemiline objektiivsus, on keelelt ja kompositsioonilt lähedal saksa klassitsismikirjanduse väljendusmoele. Nagu saksa klassitsismi meistreil, nii näeme ka Kreutzwaldil üldiselt selget kalduvust täiuslikule sisule ja kinnisele, lõplikule vormile, enam plastilisuse kui muusikaalsuse — voolava rütmi — taotlust, substantiivi domineerumist adjektiiviga võrreldes jne.

Kui Kreutzwaldi toodangu kogu-ulatuses leiduvad siiski mõned Heine romantismistiiliga kokkulangevad jooned või joonekesed, nagu julged sõnade kokkuliitmised, siis ei ole veel kindlat põhjust, silmas pidades Kreutzwaldi laialdast kirjanduslikku orientatsiooni, lugeda seda Heine mõjustuseks.

*

C. R. Jakobsoni „Linnutäja Lauludes“ ilmusid viis Heine tõlget, millest üks „So sinised siidi silmad“ on eespool juba esitatud. Olgu siin juhatatud nende allikaile:

1) Käivad ööse minu mõtted kodu (LL 24) — Denk ich an Deutschland in der Nacht (II. NG 151).

2) Ma hoidsin tema silmad kinni (LL 21) — Ich halte ihr die Augen zu (II. NG 42).

3) Mul oli teadupärasest (LL 22) — Dass du mich liebst, das wusst' ich (II. NG 34).

4) Musud salamahti võetud (LL 23) — Küsse, die man stiehlt im Dunkeln (II. NG 20).

5) So sinised siidi silmad (LL 20) — Mit deinen blauen Augen (II. NG 15).

Lühemais tõlkeis on Jakobson üldiselt sisukorrast enam kinni pidanud kui Kreutzwald, ainsas pikemas „Käivad ööse minu mõtted kodu“ on aga selle eest suuremaid kõrvalekaldumusi. Selles luuletises on Jakobsonil üheksa, Heinel kümme stroofi. Luuletise meeleolu on eriti lõpus tunduvalt erinev: Jakobson lõpetab, moonutades Heine eelviimase stroofi, suure tundeaheldusega, Heinel aga on juurde lisatud veel õige meelerõõmus stroof, mis laseb kogu sündmuse osutada ainult painajalikuks uneks.

Kõrvutame siin mõlemad lõpud:

Oh, mo süda paisub suures vaevas
Kui ma mõtlen selle hulga peal,
Mõtlen, et mo emat võttaks taevas
Enne ka, kui kostnud mull' ta heal!
(LL 25.)

Und zählen muss ich — Mit der Zahl
Schwillt immer höher meine Qual,
Mir ist, als wälzten sich die Leichen
Auf meine Brust — Gottlob! sie
weichen
(II. NG 152.)

Ja viimane tõlkimata salm on järgmine:

Gottlob! durch meine Fenster bricht
Französisch heitres Tageslicht;
Es kommt mein Weib, schön wie der Morgen,
Und lächelt fort die deutschen Sorgen.

(II. NG 152.)

Eriti selle läbi, et on ära jäetud Heine mõjukas lõpp, on tõlge oma ilmelt niivõrt muutunud, et selles vaevalt võib tunda Heinet.

Kõkku võttes on Kreutzwaldi ja Jakobsoni tõlgete vahe veel suurem kui eelkäsiteldud võrdluse puhul, ja seda muidugi Jakobsoni kahjuks.

Ühes suhtes on Jakobsonil siiski võrdlemisi tähtis paremus. Enam saksa romantismist kui klassitsismist mõjustatud, omaõn ta oma tõlkeis kui ka algupärastes luuletistes suuremal määral musikaalsust, kerget rütmivoolust, mida võime oluliseks jooneks märkida ka Heinel.

Seda on Kreutzwald oma arvustises isegi tähele pannud, kui ta ütleb, et tema „sõnad nii libedast edasi ei jookse kui meister Heinel ja Jakobsonil“.

Mis puutub Jakobsoni algupärasesse luulesse, siis on ses Heine mõju õige tunduv, sest siin leidub nii sisulisi kui vormilisi laene. Arvesse võttes autori vähest kirjanduslikku tähtsust, ei tarvitse meil neid siin üksikasjalisele vaatlusele võtta. Tähtsamaina olgu ainult nimetatud, et Jakobsonil esineb omas osas Heine armsama sümbol kannikene luuletises „Minu kannikene“ (LL 16), Heinele „Traumbil-

der'i" tsüklis omane imeunede nägemus luuletises „Lapse põlvest“ (LL 14) ja isegi kuulsas „Taara tammiku“ luuletises (LL 11) esineb värss, mis üle võetud Jakobsoni eespool-esitatud Heine-tõlkest: „Sääl läks mo meel nii härdaks.“ Vormiliselt on Heine rütm ja värsimõõt valdaval kohal.

2. Heine Lydia Koidula lüürikas.

Kui meil Kreutzwaldi ja isegi Jakobsoni puhul oli enam-vähem põhjendatud võimalus rääkida Heine-tõlgetest, võiksimise tõlkemõistet vaevalt küll tarvitada Koidula suhtes. Siin on tegemist pigemini sisu- ja vormielementide vaba laenuga ning ümberistutamiseiga hoopis võõrastele taimelavadele. Näiteks olgu siin kõrvutatud üks tõlgelaen algupärandiga.

Pikalt kiigub paadikene
Mööda jõe edasi —
Mõttes paadi äärel istun,
Vaatan maha lain'tesse.

Pealt küll hiilgvad, päevapaiste
Armsasti neid kullatab,
Kuldne vesi hellal viisil
Allapool' mind meelitab.

Aga küll ma teda tunnen!
Pealt nii kena, vaga ta:
All ta põhi surma, vaeva,
Koledust saab valvama.

Jõgi nagu armukene,
Nagu Tiiu oled sa:
See ka mõistab naeratada
Hellalt, armsalt meelita.

Ära usu, ära usu
Vaga silmanägu sa —
Valusalt, oh, pärast tunned,
Kuis ta mõistnud valeta.

(K-KL 80.)

Berg und Burgen schau herunter
In den spiegelhellen Rhein,
Und mein Schiffchen segelt munter,
Rings umglänzt von Sonnenschein.

Ruhig seh ich zu dem Spiele
Goldner Wellen, kraus bewegt;
Still erwachen die Gefühle,
Die ich tief im Busen hegt'.

Freundlich grüssend und verheissend
Lockt hinab des Stromes Pracht;
Doch ich kenn ihn, oben gleissend,
Birgt sein Innres Tod und Nacht.

Oben Lust, im Busen Tücken,
Strom, du bist der Liebsten Bild!
Die kann auch so freundlich nicken,
Lächelt auch so fromm und mild.

(I. BL 31 — 32.)

Me näeme, et algupärandist on vähe järele jäänud. Kokkupuutumispunkte on ainult üksikuilt motiivelt, kuna sõnastus on üldiselt täiesti iseseisev. Ka luuletise meeoleolu on tunduvalt muutunud (vrd. näiteks: pikalt kiigub — segelt munter). Heine raffineeritud armsamat esindab eesti Tiiu, kellele aga ühtlasi külge poogitud saksa biedermeierlikku tooni. Ainult meetrum ja rütm langevad kaunis täpsalt kokku. Seda kergemini sisenduvat külge võidi ka kergemini edasi anda.

Siin Koidula Heine-tõlgelaenude nimestik ja nende allikad:

1) Härm kukkus kevade kaunil ööl (K-KL 78) — Es fiel ein Reif in der Frühlingsnacht (II. NG 83).

2) Kalmude künkal lõhmus nüüd liigub (K-KL 78) — Auf ihrem Grab da steht eine Linde (II. NG 84).

3) Ma ise ja murekogud (K-KL 69) — Ich wandelte unter den Bäumen (I. BL 29).

4) Oh, põgene nüüd minuga, (K-KL 78) — Entflieh mit mir und sei mein Weib (II. NG 83).

5) Pikalt kiigub paadikene (K-KL 80) — Berg und Burgen schaun herunter (I. BL 31).

6) Tütar ilus, hella neiu (K-KL 83) — Die Mutter wird mich fragen (?).

Tõlgelaenud „Härm kukkus kevade kaunil ööl“, „Kalmude künkal lõhmus nüüd liigub“ ja „Oh, põgene nüüd minuga“ on Koidula asetanud ühise pealkirja alla: „Kerge-meelne armastus“. Ka Heinel on ühine pealkiri: „Tragödie“. Tõlgitud on need tunduvalt täpsamalt kui eeltoodud näide.

Koidula „Kogutud luuletustes“ Heine-laenuks märgitud luuletisel „Tütar ilus, hella neiu“ leidub vaste ilma autori nimeta Aino Kalda „Tähelennus“: „Die Mutter wird mich fragen“ (vt. lk. 66), kuid seda O. Walzel'i Heine teoste täielikust väljaandest ei leidnud. Jäi selgusetuks, kust esitatud vaste pärit.

Üks teine „Tütar ilus, hella neiu“ tõlgelaenule lähidane luuletis esineb küll „Lüürilises Intermezzos“ — „Warum sind denn die Rosen so blass“ (I. BL 80). See langeb kompositsioonilt ja meeoleult kui ka stroofide arvult Koidula luuletisega täiesti kokku. Esimesed stroofid sisaldavad küsitlusi, miks kõik nii muutunud; viimases leidub täitsa ühine vastus: kallim jätab maha. Et „Tütar ilus, hella neiu“ on siiski laen Heinelt, näib olevat tõenäoline.

Tõlgelaen „Ma ise ja murekogud“ on senini püsinud Koidula algupäraste luuletiste hulgas. Sisult võiks seda lugeda isegi kõige õnnestunumaks, võrreldes teiste tõlgelaenudega. Selguse pärast olgu esitatud siin võrdlusvõimeline algupärandiga:

Ma ise ja murekogud
Puu varjus kõndsime;
Taas pugesid unenäod
Mul, endised, südame.

Kus, linnud, teil' teada saanud
See sõna seal pilve käes?
Et vait, kui süda ehk kuulnud,
Ta raskem veel valu väes!

Ich wandelte unter den Bäumen
Mit meinem Gram allein;
Da kam das alte Träumen,
Und schlich mir ins Herz hinein.

Wer hat auch dies Wörtlein gelehret,
Ihr Vöglein in luftiger Höh?
Schweigt still! wenn mein Herz es
höret,
Dann tut es noch einmal so weh.

„Noor neitsike teda ju hüüdnud
Siin alati kõndides,
Ja linnud me kätte püüdnud
Kuldilusat sõnakest!“

Et pidage enda salal
Kõik, kavalad linnuksed!
Mul tulete murevangil':
Ei usu ma kedagi!

(K-KL 69.)

„Es kam ein Jungfräulein gegangen,
Die sang es immerfort,
Da haben wir Vöglein gefangen
Das hübsche, goldne Wort.“

Das sollt ihr mir nicht erzählen,
Ihr Vöglein wunderschlau;
Ihr wollt meinen Kummer mir steh-
len,

Ich aber niemanden trau.

(I. BL 29.)

Koidula Heine-tõlgelaenude puhul on juhus märkida ka tema põhimõttelist suhtumist Heine luulesse. See on, nagu võis arvata isa Jannseni tütre, moraalselt alahindav, mida tunnistab selgesti omavoliline pealkirja asetamine eelmainsitud tragöödia-tsüklile — „Kergemeelne armastus“. On teada, et Koidula ideoloogia on J. V. Jannseni omaga oluliselt kokkulangev.

Vastavalt erinevale ellusuhtumisele on Koidula luule-äratused pärit hoopis teisalt kui Heine oma aja suurvaimudega sõbrustanud ja haritippe saavutanud luulelend. Oma „Koidula Kogutud Luuletuste“ eessõnas ütleb G. Suits: „Ta lüürika lähtekohaks on saksikus koolis ja kodus loetud, lauldud ja sisendatud biedermeierliku luule jäljendus. Siin on Saksamaa vabastussõja tormile ja 1848. a. revolutsioonikatseile järgnenud loist perekonnaluulest ülekantud motiivistik: alandlikud ja kiretud voorused, heakohtlane süda, kirikukõlbuline jumalakartus, lapselik meel, vulisev ojakene, unine tänav, kästeheinaline vainu“ (lk. VII).

Kuid neil väiksemal andidel, kes luuletist kirjutades sageli ei lähtu subjektiivsest elamusest ja meeolust, pole ka olulisem erinevus veel mõjustuse suluks.

Eriti Koidula armastuselüürikas näeme tuntavaid Heine mõju jälgi. Seal on rida luuletisi, mille juures pole kahtlust, et nad vähemalt värsitehniliselt on Heinest mõjustatud. Kuid ka sisult leidub sageli heinelikke jooni. Seesuguste luuletiste hulka võiks arvata näit.: „Küll õõsi unes nägin“ (64), „Ma naeran ja laulan“ (69—70), „Ma olen mu laulud toonud“ (71), „Mu rinnus kelluke hüüab“ (74), „Sinu armad silmad saatvad“ (82), „Sa naerust nägu ikka näinud“ (82) j. t.

Kui Koidula tõlked, võrreldes algupäranditega, on läbi teinud suuri muutusi, siis on seda enam teisendunud tema vabad laenud. Neis võib aimata algupära, kuid tõenduseks on jäänud vähe pidemeid. Olgu siin toodud näiteks luuletis „Ma naeran ja laulan“ ühes tema arvatava mõjustusallikaga:

Ma naeran ja laulan
Ja räägin lahkeste
Ja selget silma näitan
Ma paigal sinule.

Ma naeran ja laulan,
Ja vanal viisil veel
Su kindla kõne peale
Mul annab vastust keel.

Et naeru alla sala
Mul pugend valujoon
Ja laulu sekka pala
Ja õhkuv nutusoon.

Et silm mul selgelt välgub
Kord korralt leekidest,
Mis sala rinnus närib —
Mis sa siis hoolid sest?

Eks tõuse lillenarmad
Ju hauast armsamalt
Ja õitselinnud laula
Nii hellast pimedalt?

Mu põue verepiisad
Ma laulu valasin,
Sest nad nii kaua kestvad:
Sull', sull' nad ohvriks viin!
(K-KL 69—70.)

Ich sah sie lachen, sah sie lächeln,
Ich sah sie ganz zugrunde gehn;
Ich hört' ihr Weinen und ihr Röcheln,
Und habe ruhig zugesehn.

Leid tragend folgt' ich ihren Särgen
Und bis zum Kirchhof ging ich mit;
Hernach, ich will es nicht verbergen,
Speist' ich zu Mittag mit App'tit.

Doch jetzt auf einmal mit Betrübnis
Denk ich der längstverstorbnen Schar;
Wie lodern plötzliche Verliebneis
Stürmt's auf im Herzen wunderbar!

Besonders sind es Julchens Tränen,
Die im Gedächtnis rinnen mir;
Die Wehmut wird zu wildem Sehnen,
Und Tag und Nacht ruf ich nach ihr! —

Oft kommt zu mir die tote Blume
Im Fiebertraum; alsdann zu Mut
Ist mir, als böte sie posthume
Gewährung meiner Liebesgut.

O zärtliches Phantom, umschliesse
Mich fest und fester, deinen Mund,
Drück ihn auf meinen Mund — versüsse
Die Bitternis der letzten Stund!
(III. Gedichte 1853|54, lk. 227—228.)

Väliselt on mõlemais ainult ühesugune stroofide arv, kuid sisuliselt on kokkupuutumispunkte enam. Situatsioon on peajoones sama: alguses suhtub peategelane oma kaasselge ükskõikselt, hiljemini aga, tänu viimase surmale, hakkab kahetsema, valulema, ahastuma. Lõppstroofis lunastatakse valust: Koidula toob ohvriks oma laulu valatud põue-vere-
piisad, Heine palub surnu viirastist vajutada oma suu tema suule, et teha magusaks viimse tunni kibedus. On väga tõenäoline, et Heine on olnud oma siin-esitatud luuletisega eeskujuks.

Võiks veel nimetada, et eeltoodud nimestikust tundub eriti heinelikkusejooni luuletises „Ma olen mu laulud toonud“, mille esimese salmi siin esitan:

Ma olen mu laulud toonud
Kõik sügavast südamest,
Ja kõik minu valu leiad
Ja kõik minu õnne eest.

(K-KL 71.)

See ulatuselt kahestroofiline luuletis on ehtsas „Buch der Lieder'i“ värsimõõdus, sisaldab Heinele karakterse kontrasti — valu ja õnne kõrvutamise, ja kaks viimast värssi algavad samuti Heinele omase kordusefiguuri — ana-

fooriga. Sisuliselt võiks algust võrrelda Heine järgmise luuletise algusega: „Ich mache die kleinen Lieder der Herzallerliebsten mein“ (III, 307); vormiline külj langeb värsimöödus ja rütmis täiesti kokku.

Eriti võiks leida vasteid nii mõnegi Koidula luuletise algusele, kuna järgnev juba põhjalikumalt erineb. Nii näit. algab üks Koidula luuletis: „Mis keed, mu süda, mis tuk-sud nii kangelt rinnus mul?“ (K-KL 72), mis tuletab meelde Heine ühe pikema luuletise algust: „Was treibt und tobt mein tolles Blut? Was flammt mein Herz“ (I. BL 14).

Et Koidulat Heinega ei ühendanud mingi sisem sümpaatia, iseloomu kalduvused ega kirjanduslik vool, siis tuleb Heineharrastust pidada ainult maneeriks, millel ei võinud olla loomulikult kuigi positiivseid tulemusi tema algupärase luule ega ka tõlketöö eduks. Koidula tõlkeid Heinest tulebki meil pidada omal alal algelisemaiks.

3. Heine Anna Haava lüürikas.

Mitte luuletiste, vaid värsside arvult on kõigist eelkäsiteldud autoreist kaugelt enam Heinest tõlkinud Anna Haava. Tema esikkogu „Luuletused I“ sisaldab kolm, „Luuletused II“ ühe, „Luuletused III“ kaks ja „Lained“ ühe pikema tõlke Heinest.

Algupärandi sisu ja meeleolu edasiandmises on neis üldiselt saavutatud eelnevaist suurem täpsus, kuigi üksikasjalisusest ei saa veel rääkida. Vormilisest küljest on märgatav edu rütmi edasiandmises, kuna värsimöödus esineb, nagu Jakobsonil ja Koidulalgi, kohati kõrvalekaldumusi. Nagu varemalt, ei tule ka nüüd riim siin kõne alla. Heine riimi mitmekesisust ja varjundirikkust pole käsitletud autoreist keegi katsunudki edasi anda. Samuti on alliteratsioon üldiselt juhuline ja tema harrastus mitte Heinest lähtunud.

Paremini hilisemaist pikemaist on Haaval õnnestunud varasemad kahestroofilised ja teised vähemad tõlked Heinest. Siin viimastest üks näide:

Nad armsad üksteisel', kuid huultel
Neil sõna kale ja karm;
Neil vaade täis viha ja vaenu,
Ja südames igatsev arm.

Nad lahkusid viimaks — küll unes
Enk nägid veel teineteist —
Nad olid ammu surnud
Ja teadsid küll vaevalt sest.

(AHL 22.)

Sie liebten sich beide, doch keiner
Wollt' es dem andern gestehn;
Sie sahen sich an so feindlich,
Und wollten vor Liebe vergehn.

Sie trennten sich und sahn sich
Nur noch zuweilen im Traum;
Sie waren längst gestorben,
Und wussten es selber kaum.

(I. BL 125.)

Algupäränd kajastub ses tõlkes üsna tõetruult. Vähe segavalt mõjuvad ainult esimese stroofi kaks keskmist värssi, mis saanud liialdatud, hüperboolse tõlgenduse. Värsitehniline külg on täiesti vastuvõetav, isegi eeskujulik.

See kontrastsuseprintsibile ehitatud, täis antiteese miniatüürluuletis, stroofialgusliku anafooriga — esitab stiilivõtteilt Heinet oluliselt.

Kui vaatleme veel kaht teist esikkogus ilmunud tõlget „Kui lillekene nurmel“ (AHL 21) ja „Ma nutsin unes, nutsin“ (AHL 27), siis näeme, et Haava on võinud tutvuda, nende algupärandeisse süvenedes, üsna täielikult Heine olulisemate stiilivõtetega.

Luuletises „Du bist wie eine Blume, so hold und schön und rein“ (I. BL 133) ilmneb Heine epiteetide meisterlik tarvitamisoskus. Kogu luuletist kandvaks on siin tehtud esimese stroofi teises värsis esinevad epiteedid *hold, schön, rein*, mis seeläbi on saavutanud oma täie mõju, et nad ümberasetamise läbi varieeritud kordusfiguurina teiskordselt kajastuvad luuletise lõppvärsis. Ühtlasi esineb ses luuletises armsama paljutarvitatud võrdlus lillega. Heine on tõstnud selle juba tol ajal saksa rahvaluules šabloonistatud asekujutelma äärmise osavusega uude valgusse.

Kuigi vaesemas sõnastuses, on need stiilivõtted Haava tõlkesse täpsusega üle kantud.

Teises algupärandis „Ich hab im Traum geweinet“ (I. BL 95), mis on juba kolmestroofiline, esineb Heine poolt alati külluses tarvitatud anafoor kõigis oma variantides ja teisi kordusfiguure. Siin esineb veel ka Heinele väga karakterseks peetud figuur annominatsioon (Traum, träumte), mõtteriim ja antitees. Kompositsiooniliseks tõesuprintsiibiks on võimalikult enam varieeritud kordus.

Siingi esitatud stiilivõtted on Haava võrdlemisi õnnestunult edasi andnud.

Kuid kõigi kolme tõlke stiilivõtted esinevad ka kogu Haava algupärases luules olulisemate stiilinähtustena — esikkogus küll veel paiguti, keskmistes aga juba valdavana ja kahes viimases (Põhjamaa lapsed, Meie päevist) uuesti esikohalt taandudes. Samasuguses kaares võib ka üldist Heine mõju Haava lüürikasse kujutella. Arvatavasti on Haava Heine lauludesse niivõrt süvenenud, et nende väljendusmood on saanud kord suuremal, kord vähemal määral ta enese sisetarbeks.

Kõige pikem tõlge Heinest on Haaval dramatiline ballaad „Kevlaari Jumala-ema“ (AHL 234), kokku kakskümmend neljavärsilist stroofi. Kui võrrelda seda varemate

tõlgetega, siis näib, et siin on tõlkimine käinud Haaval ülejõu. Leidub kohati kaunis suuri vormilisi kui sisulisi lahku-minekuid algupärandist, mille tõenduseks olgu siin kõrvu-tatud paar stroofi ballaadi keskelt:

Die Mutter Gottes zu Kevlaar
Trägt heut ihr bestes Kleid;
Heut hat sie viel zu schaffen;
Es kommen viel kranke Leut'.

Küll Kevlaari Jumala-ema!
On täna tegemist tõest',
Sest palju haigeid on tulnud
Kõik abi saama ta käest.

Die kranken Leute bringen
Ihr dar, als Opferspend',
Aus Wachs gebildete Glieder,
Viel wächserne Füss' und Händ'.

Nad vahast käsi ja jalgu
Tall' ohvriks annavad
Ja palves oma häda
Ta kõrvu kannavad.

(I. BL 168.)

(AHL 235.)

Täiesti vaba tõlge, kus ainult motiivi tarvitatud, on „Sind kannan laulutiivul II“ (AHL 169). Algupärand on samal leheküljel edasi antud võrdlemisi õnnestunud tõlkes — sama meeoleolu ja nägemusselgusega, mis algupärandis, kuid tunduvalt puudulikuma loodusehingestusega.

Haava tõlgete nimestik, mis osutab üldiselt head valikut, on järgmine:

1) Kui lillekene nurmel (Luuletused I; AHL 21) —
Du bist wie eine Blume (I. BL 133).

2) Ma nutsin unes, nutsin (Luuletused I; AHL 27)
— Ich hab im Traum geweinet (I. BL 95).

3) Nad armsad üksteisel', kuid huultel (Luuletused I;
AHL 22) — Sie liebten sich beide, doch keiner (I. BL
125).

4) Öö minu silmi kattis (Luuletused II; AHL 86)
— Nacht lag auf meinen Augen (I. BL 100).

5) Sind kannan laulutiivul I, II (Luuletused III; AHL
169) — Auf Flügeln des Gesanges (I. BL 74).

6) Eit seisis aknal ja kurvalt [Kevlaari Jumala-ema]
(Lained; AHL 234) — Am Fenster stand die Mutter
[Die Wallfahrt nach Kevlaar] (I. BL 168).

Heine mõju kohta Haava algupärasesse lüürikasse on võetud sõna juba varakult. Avaliku kõnega puudutas M. Okas seda küsimust juba 11. XI. 1901 „Vanemuises“. 1905. a. ilmus tema referaat trükist pealkirjaga „Anna Haava kirjatööd“. Ses raamatus väidab ta muu seas järgmist:

Kõige rohkem on Anna Haava lauludes Saksa lauliku Heinrich Heine mõju tunda. Heine mitmekesisus paistab Haava armastuselauludest silma. Nagu Heine, nii on ka Haava oma lauludes kord kurb, kord rõõmus, kord õnnel-hõiskav, kord vaikne ja alandlik j. n. e. Nagu Heine, nii püiab ka Haava oma mõtteid algupäraselt võrdlemiste

teel ja vastandolul välja ütelda. Näit. „Oh võiksin“ (I, 67), „Me olime, tema ja mina“ (III, 44), „Jäin rahule“ (III, 61), „Siis olgu!“ (II, 96), „Neiu sõstrasilm“ (II, 35) j. n. e.“ (lk. 22).

Tähelepanдав on, et juba M. Okas nägi Haava luules Heinele omast antiteetilist ehitust.

Kuigi M. Okka seisukoht oli peajoontes põhjendatud Heine mõju suhtes, kuuldus sellele varssi vastuhääli, muu seas ka Haavalt eneselt. Heine oli omandanud moraalselt niivõrt alahinnatava kuulsuse, et vähematki sidet tema ja meie „paleusliku“ naisluuletaja vahel peeti võimatuks. Selle seisukoha võtab ebakriitiliselt omaks ka M. Kampmann oma „Eesti kirjandusloo peajoonte“ II jaos (ilmunud esimest korda a. 1913). Tema arvamise, mis esindab muu seas kuni viimase ajani kõige tagurlikumat suhtumist Heinesse ja on üldiselt iseloomuline meie varasemale ajajärgule (arvestamata sarnaseid vaimuerakuid kui Kreutzwald), esitan siin kogu ulatuses:

„Rohkearvuliste armastuselaulude pärast on Anna Haavat „Eesti Heineks“ nimetatud ja teda koguni Heine järeleaimajaks peetud.¹⁾ Viimasel arvamisel puudub faktiline alus. Heine laulud ei olnud algusel Haavale peale kahe, mis talle muusika kaudu hingesse tunginud, üleüldse mitte tuttavad. Alles siis, kui „A. Haava luuletuste“ esimene vihik ilmunud, kinkis keegi tuttav talle Heine „Buch der Lieder“, siis alles õppis ta seda luuletajat lähemalt tundma ja tõlkis sealt mõned, mis ta tundmusele vastasid, kuna suurem hulk Heine lauludest tunnete poolest Haavale võõraks jäid ja mõned koguni eemale tõukasid. Üleüldse lähevad nende kahe luuletaja ilmavaated ja karakterid sedavõrd lahku, et nende luuletöödest raske on sarnasust leida, peale vallatava tuju; mis vahest mõlemate lauludes ilmub. Heine, see ilmalaps ja geniaalne luuletaja, kes aga sagedasti oma tundmustega kometit mängib, edvistab, karakteri poolest madalale istutatud inimene, on meie aatelsele, tõemeelsele ja oma tundmuste avaldustes alati ausale luuletaja-neiule otse vastujalgnikuks“ (lk. 342).

See on ebaasjalik ja väär suhtumine küsimusse, kus pole tähtis kõige pealt mitte ilmavaade, vaid faktid. Viimastesse aga suhtub M. Kampmann niivõrt hooletult, et ta isegi Haava esikteose Heine tõlgete arvu õieti ei esita: meie teame, et neid ilmus seal mitte kaks, vaid kolm. Ja lisaks — et nendegi varal oli võimalus tutvuda Heinega

1) Siin mõtleb Kampmann esijoones just M. Okast, kuna ta joone all osutab tema eelmainitud tööle.

üsna oluliselt. Tõenäolisem aga on, et Haava tundis tol ajal veel teisigi Heine luuletisi.

Mis puutub sellesse, et üks „karakteri poolest madalale“, teine kõrgele „istutatud“, siis teame, et erinevad iseloomud ja ilmavaated pole veel mõjustuse täielikuks suluks, mida osutab muu seas Koidulagi. Küll tuleb mõnda, et sügavamaks mõjuks on eeldatav psüühiliste dispositsioonide kooskõla, mingi sisemine sugulus.

Anna Haava puhul aga polegi need erinevused nii suured, kui seda väidab M. Kampmann. Mõlemaid ühendab kõige pealt ühine kirjanduslik vool; mõlemate peaharrastuseks on võrdlemisi kitsapiirilise aine- ja motiividevalikuga armastuselüürika, kantud erilisest tunde hellusest ja tragismitundest; mõlemad vahetavad oma heldumusi ja ahastusi huumori, ironia või sarkasmiga nii, kuid seda teevad ainult eriti arenenud tundlikkusega iseloomud.

Erinev on ainult anni suurus ja põhitunge filtreeriv ning juhtiv temperament, mille suurem avarus ja jõulisus võimaldab Heinel sensuaalsemat ning erootilisemat avaldust.

Juba esikkogus „Luuletused I“ (ilmunud a. 1888) ilmnevad kõik Haava luulealged, kuigi kindlamad kontuurid veel selgumata. Siin on juba näha M. Okka osutatud mitmekesisus, mis tõepoolest, väliselt võttes, oma huumori, rahvaluule ja usulise elemendiga tavalise armastuselüürika kõrval, võib meelde tuletada Heine luule suundi. Sisulaad puudutab Heinet aga ainult riivamisi.

Armastuselüürikas võib ses kogus osutada Heinele juhlisusest suuremat sarnasust — üsna laiades piirides. Heineomased tunduvad kõige pealt napid kahestroofilised luuletised ehtsas „Buch der Lieder“i värsimõõdus, nagu „Koit kumab“ (AHL 5), „Sa kõige armsam mulle“ (AHL 34), „Oh võiksin“ (AHL 34) j. t. Kaks esimest, rajatud antiiteesile ja kordusfiguuridele (anafoor, epitseuksis), on stiilivõtteilt Heinele nii lähidad, et vaevalt võibki olla mingit kahtlust. Eriti suur sarnasus on neil just samas kogus ilmunud Heine-tõlgetega. Tõenduseks esitan siin ühe kõrvutise:

Algupärane:

Sa kõige armsam mulle,
Ja siiski vihkan sind!
Võin haavu lüüa sulle —
Ja endal lõhkeb rind!

Sa kõige armsam mulle,
Oh häda, õnnetust!
Miks haavu lõin ma sulle!
Miks salgan armastust!

(AHL 34.)

Tõlge Heinest:

Nad armsad üksteisel', kuid huultel
Neil sõna kale ja karm;
Neil vaade täis viha ja vaenu.
Ja südames igatsev arm.

Nad lahkusid viimaks — küll unes
Ehk nägid veel teineteist —
Nad olid ammu surnud
Ja teadsid küll vaevalt sest.

(AHL 22.)

Nagu näha, esildub siin peale stiilivõtete ka tunduv sisuline sarnasus.

M. Okas on nätnud Heine mõju ainult ühes esikkogu luuletises: „Oh võiksin“. Peale värsitehnilise külje tundub ses sugulust motiivilt ja stiilielemendelt (Heine-omane stroofialguslik anafoor, epitseuksis). Luuletis on järgmine:

Oh võiksin taeva telgilt
Kõik tähed paluda
Ja eha hellalt helgilt
Ta ilu laenata!

Oh võiksin kõik, mis ilus,
Mis valgus, ühenda' —
Sind, sind siin elu vilus
Siis krooniks sellega!

(AHL 34.)

Oma Nordsee-tsükli esimeses laulus (I, BL 187) kroonib Heine samuti ebaloomulikult armsamat, valmistades talle diadeemi päikesest rebitud kiirgav-punasest kullast ja lõigates mantli sinisiidisest taevast, kus säravad õised teemandid, riputab selle armsama õlule.

Nii siis mõlemad kroonivad armsamat ja kasutavad selleks taevast ja tähti.

Kõiki ühiseid jooni arvesse võttes pole põhjust siin kahelda Heine mõjus.

Viimast võib oletada muu seas veel luuletises „Kartus“, mille esimese, kõige heinelikuma salmi siin esitan:

Surm ja elu põue põhjas,
Valgus, taevas — ööde rõhk;
Leekiv lõke, jää ja lumi,
Tormi hüüd ja õrnem õhk.

(AHL 12.)

Siin on jälle heinelik antitees täiel maksvusel.

Järgmises kogus „Luuletused II“ (ilmunud 1890) tiheneb Heine mõju tunduvalt. Ühtlasi on ses kogus armastuselaule rohkem kui esimeses. Kogu raamatut läbib rahutu, kurtev, kohati ahastavgi toon, mis tuletab meelde Heine „Junge Leiden'i“ lootusetut põhi-meeleolu.

Kõige pealt paistab silma suurem sarnasus värsitehniliselt ja stiilielemendelt. Haava väljendusemoes on saanud Heine-võõrasteski lauludes üsna oluliseks kordusfiguurid ja vähemal määral ka antitees. Ka motiivide ühtelangemisi, ühiseid situatsioone on enam.

Iseloomuliku näitena olgu toodud siin järgmine luuletis:

Oh võiksin end surnuks laulda,
Ma leinalinnuke!
Oh võiksin end peatselt peita
Ju hauavilusse!

Kui tuleleek mu süda,
Kui mässav merepind —
Oh matke mind kord, lained!
Oh lõhke ükskord, rind!

(AHL 64.)

Peale Heinele karakterse värsivormi, kordusfiguuride j. n. e. leiame siit veel südame võrdluse merepinnaga, mis Heinel esineb järgmiselt:

Mein Herz gleicht ganz dem Meere,
Hat Sturm und Ebb' und Flut.

(I. BL 111.)

Edasi näib olevat mõjustatud luuletis „Ööpiku surm“, mille esimese salmi siin esitan:

Jumalaga, kohav laasi!
Jumalaga, ilus ilm!
Jumalaga, lahked laulud! —
Laulja rind on varsti külm.

(AHL 68.)

See tuletab elavalt meelde üht Heine varasemat luuletist:

Schöne Wiege meiner Leiden,
Schönes Grabmal meiner Ruh,
Schöne Stadt, wir müssen scheiden, —
Lebe wohl! ruf ich dir zu.

(I. BL 30.)

Mõlemas on ühine eeleegiline põhitoon, ühtelangev värsimõõt, kuid mis tähtsam — mõlema luuletise esimesed stroofid omavad täiesti ühtivat lüürilist situatsiooni. Sisulisi ühtimispunkte leidub veel riivamisi ka järgnevais värssides (vrd. näit. Haava III ja Heine V stroofi).

M. Okas peab Heine laadiliseks luuletist „Siis olgu“. Peale värsitehnilise külje ja mõne stiilielemendi (kordusfiguurid) võib leida selle viimases salmis ka motiivilt ühtimispunkte:

Kui aga üksi olen,
Siis võin ma ahasta' —
Õöd otsa vaiksks kambris
Võin kurta kuulmata.

(AHL 107.)

Ka Heinel on luuletis, kus vastavasse kontrasti seatakse käitlemine inimeste hulgas ja üksi:

Du kleine mit grossen Augen,
Ich hab es dir immer gesagt,
Dass ich dich unsäglich liebe,
Dass Liebe mein Herz zernagt.

Doch nur in einsamer Kammer
Sprach ich auf solche Art,
Und ach! ich hab immer geschwiegen
In deiner Gegenwart.

(I. BL 123—124.)

Palju kindlakujulisem on Heine mõju järgnevas luuletises:

Nad kergest meelest kihvti
Mu põue valavad,
Vaest südant põrguvalus
Nad sägest' piinavad.
Keelt pekstes hävitada
Nad püüdvad armuta

Mu pühadust, mu armu,
Mu südant surmata.
Ei ma neid hukka mõista:
Nad pole iialgi
Vist ise armastanud,
Ei tea sest midagi.

(AHL 106.)

Kihvtivalamis-motiiv on Heinel õige sage. Näiteks:

Vergiftet sind meine Lieder; —
Wie könnt' es anders sein?
Du hast mir ja Gift gegossen
Ins blühende Leben hinein.

(I. BL 93.)

Kogu ulatuses võiks aga luuletist võrrelda Heine järgmise luuletisega:

Sie haben mich gequälet,
Die Einen mit ihrer Liebe,
Geärgert blau und blass,
Die Andern mit ihrem Hass.

Sie haben das Brot mir vergiftet,
Sie gossen mir Gift ins Glas,

Die Einen mit ihrer Liebe,
Die Andern mit ihrem Hass.

Doch sie, die mich am meisten
Gequälet, geärgert, betrübt,
Die hat mich nie gehasset,
Und hat mich nie geliebt.

(I. BL 92.)

A. Haava luuletis on sellega värsitehniliselt ühtiv, sisult on ühine kihvtivalamis-motiiv, kompositsioonilt pea täieline vastavus. Mõlemas räägitakse kahes esimeses stroofis piinamisest mitmes variatsioonis, millele viimases seatakse vastu kontrastne suhtumine.

Heine mõju on tunda veel luuletises „Üks ainus kord“:

Üks ainus kord veel tahaks
Su silmi vaadata,
Su hääle magust kõla
Veel korra kuulata.

Üks ainus kord, mu armas,
Veel mulle laula sa!
Oh, sinu laulu kuuldes
On õnnis sureda.

(AHL 92.)

Ka Heine vaatab oma lauludes sageli kallimale silmi, et kaotada valu, ja räägib surmast armsama juuresolekul. Näit.:

Wenn ich in deine Augen seh,
So schwindet all mein Leid und weh;

(I. BL 72.)

Und wenn dich mein Arm gewaltig umschliesst —
Sterb ich vor Liebesehnen!

(I. BL 72.)

Järgmine kogu „Luuletused III“ (ilmunud 1897) on Heine mõju suhtes umbes samal astmel kui eelmine. Tõlkimist on jätkatud, eestistades kahes teises Heine nägemuslik, orientalselt antropomorfiseeritud luuletis „Auf Flügeln des Gesanges“ (I. BL 74).

M. Okas peab Heine mõjustatuks ses kogus muu seas luuletist: „Kesk sügavat Venemaa metsa“ (AHL 129) — seda Haava vahest kristalliseerunuimat, paeluva salapärasusega looritud luulenägemust — ja võrdleb Heine kuulsaks saanud sümboolse luuletisega: „Ein Fichtenbaum steht ein-

sam" (I. BL 84). Õieti on aga sellega Haava luuletisel küll liiga vähe ühtimispunkte. Äratust võis Haava pigemini saada samas kogus tõlgitud luuletisest „Auf Flügeln des Gesanges“. Heinel on seal Gangese jõe aasade taga imeilus punaselt õitsev aed lootoslilledega vaikses kuuvalguses. Haava luuletises on kesk Venemaa metsa imeilus kevadelilledega aas, kust jookseb samuti jõgi läbi — vaikselt ning salaja; oma talvises teisesdis aga hiilgab aas hääletult vaikses lumes. Tähelepanu äratavad siin ühelt poolt vaikne kuuvalgus ja teiselt poolt vaikne lumi. Heinele, kes, mõjustatuna Jean Paul'ist ja Byron'ist, rajas „unerwartetes Beiwort'i“ kooli, on see epiteet väga iseloomuline, Haavale aga suur haruldus. Suure tõenäosusega võib väita, et see on Heine inspireeritud. Sisult üksikute kohtade ühtimisele liitub tunduvalt ühine põhi-meeleolu, mis oma vaikuse ja rahu toonides siirdub otsekui teispoole elu piire — hauatagusesse maailma. Mõlemas on esikohal salapärasus ja nägemuslikkus.

Kuid Haava luuletis on hoopis ulatuslikum ja omab sisult ja osalt värsitehnilisestki küljest täiesti omapäraseid sugemeid. Heine äratust on leidnud siin üldiselt isikupärase tõlgenduse ja on seega kõige positiivsemat laadi.

Palju üksikasjalisem on mõjustus järgmises M. Okka märgitud luuletises:

Üks ingel ilmus öösi unes,
Mul terveks tegi südame:
Ta pani käe sinna päale
Ja ütles: „Jää nüüd rahule!“

Jäin rahule — ja sellest rahust
Sull' tahtsin öelda, armuke —
Kuid kõrgel tornis löödi kella —
Mind sängitati hauasse.

(AHL 156.)

See värsitehniliselt Heinele tüüpiline luuletis sisaldab motiivi, mis esineb Heine lüürikas enam kui kord: see on üleloomulik arstimine käe pealepanemise teel. Haava teise luuletistekogu ühes Heine-tõlkeski esineb sama motiiv, mille siin näiteks esitan:

Su südame pääl' hellalt
Mu käe panen ma;
Siis veri jätab jooksmast
Ja valu kaob ka.

(AHL 87.)

Käe pealepanija on siin unes viirastuslikult ilmunud mõrsja.

Veel esineb sama motiiv Haava viimases Heine-tõlkes: „Die Wallfahrt nach Kevlaar“ (I. BL 168—170). Esitan selle siin algpärandis:

Der kranke Sohn und die Mutter,
Die schliefen im Kämmerlein;
Da kam die Mutter Gottes
Ganz leise geschritten herein.

Sie beugte sich über den Kranken,
Und legte ihre Hand
Ganz leise auf sein Herze,
Und lächelte mild und schwand.
(I. BL 170.)

Nagu Haava luuletises, järgneb ka selles ballaadis nähtud viirastusele surm.

Haava luuletoodangus esineb sageli unenägemusi, nagu see on ka Heinele omane, eriti tema varasemas luules. Sellest on Haava laenanud kindlasti ühe peamisema motiivi — kallima ilmumise unes, mis esineb ka tema esikogu kahes tõlkes: „Ma nutsin unes, nutsin“ ja „Nad armsad üksteisel“.

Käesoleva kogu puhul ilmub see motiiv järgmises luuletises:

Ma nägin unes sinu armast palet —
See oli nagu äraseletud,
Ja loojaminevast päik'sepaistest
Su juuksed olid kullatud.

Su palgest paistis sinu hinge sära,
Mis selgem, kullasem kui päikene...
Ma seisin kaugel ja olin õnnis,
Et nägin nõnda sind, armuke.
(AHL 176.)

Heinelt võiks tuua mitmesugustes variatsioonides hulga paralleele. Nii näiteks:

Dein Angesicht so lieb und schön,
Das hab ich jüngst im Traum gesehn.
(I. BL 72.)

Ich lag und schlief, und schlief recht mild,
Verscheucht war Gram und Leid;
Da kam zu mir ein Traumgebild,
Die allerschönste Maid.

(I. BL 26.)

Wenn ich auf dem Lager liege,
In Nacht und Kissen gehüllt,
So schwebt mir vor ein süßes,
Anmutig liebes Bild.

Wenn mir der stille Schlummer
Geschlossen die Augen kaum,
So schleicht das Bild sich leise
Hinein in meinen Traum.

(I. BL 134.)

Kui vaatleme Haava hilisemaid kogusid, siis leiame veel „Lainetes“, „Ristlainetes“ ja „Põhjamaa lastes“ sama motiivi variatsioone. See on nii sage ja meeleldi harrastatud, et selle taga peab olema ühtlasi autori isiklikke elamusi.

„Lainetes“ (luuletises: Mu mured kõik matsin ma maha):

Ja vahest harva veel unes
Mull' ilmub mu kadunud õnn — (AHL 222.)

„Ristlainetes“ (luuletises: Kesköösel ilmus):

Kesköösel ilmus mu kadunud arm —
Tuli tasa, unes, kelle ihu ju põrm,
Kätt vaotas vaikselt, vaatas silma mull'
(AHL 320.)

„Põhjamaa lastes“ leidub selle motiivi järgmine teisend:

Kord oli mul isamaja —	Kord oli üks inimene —
Ja vend ja õde mul —	Üks ainus, üks armas mul! —
See oli vist unenägu... .	See oli vist unenägu?...
Külm hakkab... ah — mähiseb tuul!	Surm hakkab!... ah, pilkne nii mul!

(AHL 356.)

Et näidata, kuidas Heine lüürika on saanud kohati Haava sise-elamuseks, esitan siin toodud luuletise arvatava sisen-dusallika:

Ich hatte einst ein schönes Vaterland.
Der Eichenbaum
Wuchs dort so hoch, die Veilchen nickten sanft.
Es war ein Traum.
Das küsste mich auf deutsch, und sprach auf deutsch
(Man glaubt es kaum)
Wie gut es klang) das Wort: „ich liebe dich!“
Es war ein Traum. (II. NG 82.)

Võib oletada, et refrään „Es war ein Traum“ on jätnud Haavasse niivõrt tugeva mulje, et see on hiljemini, alatead-vusest uuesti esile kerkides, säilinud muutumatult, kuna isamaa, jättes nõrgema mulje, on retušeerudes muutunud isamajaks. Kõik muu on aga jäänud teadvusekännise taha ja asendatud uuega.

Peale selle võiks veel tähendada, et nagu Heine, tarvitab ka Haava u n e n ä g u sageli võrdluseks; nii näit. „Lainetes“: „Kui õnnis unenägu laul kostab“ (AHL 276); „nagu õnnis unenägu, oli meie armastus“ (AHL 282)

Üldiselt on „Lainetest“ peale Heine mõju vähem tunduv. Siit lõpu poole võtab see järjest varjatuma laadi. Me võiksime sageli leida küll üksikuid ühtimiskohti, nagu:

Mis on nad sinust teinud,
Sa vaene, õnnetu laps?
Su noore hinge, su elu
Nad ära on kihvtitand! ¹⁾ (Lained; AHL 212.)

kuid need ei lisa enam midagi uut. Ka värsitehnika muutub Heine-võõramaks.

Kokku võttes näeme, et Heine mõju Haava lüürikas on sügav ja ulatuslik. Esteetilis-psühholoogiliseks sise-elamu-seks saades on Heine luuletised Haava luuletoodangus and-nud kohati ootamatult heinelikke vasteid.

Stiilielemendelt läbib kogu Haava lüürikat Heine-omane antitees ja kordusfiguuride küllus, millele rajaneb kompo-

1) Vrd.: Sie haben das Gift gegossen
Ins blühende Leben hinein. (I. BL 93.)

P. Klasmann ja sellele tehti kohuseks igal laupäeval Eiprisse ilmuda lapsi loetama. Lapsed koguti „Toomahansu“ talu kambrisse ja koolmeister katsus laste oskust lugemises ning katekismuses. Järgmiseks katsekorraks — järgnevas laupäevaks anti piiblist uued tükid lugeda ja uued katekismuse peatükid pähe õppida. Kooliõpetus algas oktoobri keskel ja kestis aprillini. — Kooli kirjas seisis iga laps kuni leeriminekuuni. Leeris olnud ja esimest korda lauale võetud laps tunnistati täisealiseks.

1873. a. lõpul võttis Eipri külakond nõuks Eipri külla kool avada. Triigi mõisa omanik parun Stackelberg andis maja ehituseks kõik tarviliku materjali. Külamehed vedasid talvel ehitusematerjali kohale. Palgid ja lauad anti Triigi mõisa metsast, telliskivid toodi Põlula mõisast Viru-Jaagupi kihelkonnast. Kooliõpetajale palgaks said koolitalu maad.

1874. aasta kevadel algas koolimaja ehitus ehitajameistri Juhan Kleimann'i juhatusel. Maja sai sügiseks valmis ja koolitöö algas sama aasta oktoobrikuul. Kooliõpetajaks valiti Mart Janno Liivimaalt, perekonnaga inimene. Kooliõpetaja Janno asus Eiprisse jüripäeval 1874. a. ja elas esialgu, kui maja ehitati, naabertalus Juhan Liikoldi juures. Suvel haris kooliõpetaja põldu, talvel õpetas koolis. Laste arv 49. 12. dets. 1874. a. ilmus kooli revideerima Väike-Maarja kirikuõpetaja Ludvig Fankhaenel. Koolivanemaks oli Hans Lindropp. Õppeained: katekismuse peatükid; piiblilood Vanast ja Uuest Testamendist; kirikulaulud; eesti keele lugemine ja kirjutamine; vene keele lugemine. Koolipäevi on nädalas 5. Kuues päev on kooliõpetajale määratud majapidamise korraldamiseks.

1875. a. teeb kooli ülemus, kelle moodustab kirikuõpetaja ühes koolirevidendiga — ühe kohaliku mõisnikuga, kooliõpetajale kohuseks tunnikava igapäeva jaoks kokku seada ja õppetööd selle järele teha.

1876. a. võetakse tarvitusele: eestikeelne koolilugemisraamat „Laulud ja loud“, 3 annet, kokku seadnud K. E. Malm, ja rehkenduseraamat „Rehkendamine külakoolis“, kokku seadnud K. Nerling. Oktobrikuus tulevad Eipri kooli ka veel naaberküla Noraka lapsed.

1877. a. seatakse sisse geograafia-õpetus ja muretsetakse koolile geograafiakaardid. Lapsed jagunevad nüüd juba kolme klassi, peale nende veel kordajateklass. Kordajad poeglapsed tulevad kooli igal reedel, tütarlapsed — igal neljapäeval ühes igapäev käijatega. 1879. a. on õpilasi I klassis 11, II klassis 9, III kl. 8. Kordajaid 54 inimest.

1879. a. seatakse koolis sisse päevaraamat, kus on üleval koolilaste nimestik ja ülestähendused, kes on kooli ilmunud ja kes puuduvad. Puudujate laste vanematelt nõutakse iga puudunud päeva pealt 5 kop. trahvi.

1880. a. lahkub kooliõpetaja Mart Janno ja uueks kooliõpetajaks saab noormees Mart Sepp, pärit Liivimaalt.

1880. a. kevadel pühitsetakse Triigi mõisa metsas keiser Aleksander II 25-aastase valitsemise juubelit. Sellest pidustusest võtavad osa kõik kihelkonna koolide lapsed ja rohkesti ka vanu. Lastele jagatakse kohvi, saia, kompvekke; vanadele antakse viina ja õlut.

1880./81. õppeaasta algusest peale, ühes uue kooliõpetaja Mart Sepa tööleasumisega, hakatakse koolis ka vene keelt õpetama. Õpperaamatuks on Lopenove „Vene keel küla-koolis“.

1881. a. määrab kirikuõpetaja kooliõpetajale uue orjuse: kooliõpetaja pangu õpetus koolis üheks nädalaks seisma ja mingi selleks nädalaks kiriku juurde leeripoiste seas korda pidama — abiks kirikuõpetajale ja kõstrile.

Kooliõpetaja Mart Sepp lahkub 1883. a. ja uueks kooliõpetajaks tuleb Liivimaa mees Otto Lepp, kes hariduse saanud Ambla kihelkonnakoolis. Ta on enamalt kuskil 2 aastat kooliõpetaja olnud.

Et Noraka külla oma kool asutatakse, siis ei käi Noraka lapsed sellest saadik enam Eipri koolis.

Aegamööda hakatakse ikka kindlamat vene keele õppust nõudma. Kooli ülemuseks on: koolide direktor von Meves ja inspektor J. Jõgever. Et kooliõpetaja Otto Lepp vene keele tundmises puudulik, lahkub ta ametist 1893. a. Uueks kooliõpetajaks saab Johannes Saage, Väike-Maarja kihelkonnakooli haridusega.

Koolis tuleb tarvitada järgmisi raamatuid: Вольперъ — „Русская рѣчь“ II anne; Поска — „Обучение русскому чтению и письму“; Фишманъ — „Сборникъ ариѳметич. задачъ“; Elken'i ja Kentmann'i „Geograafia“; C. R. Jakobson'i „Kooli lugemise raamat“. Kõiki õppeaineid, nagu vene keelt, rehkendust, geograafiat, peab õpetama nüüd vene keeles. Õppetunde olgu nädalas 33.

Koolimaja, mis on ehitatud 1874. aastal, tunnistatakse 1894. a. vanaks ning kõlbmatuks ja võetakse uue koolimaja ehitus käsile. Ehitusematerjali annab Triigi mõisa omanik v. La Trobe, Vao ühendatud vald maksab ehituseraha; ehitajaks on Moorits Mihkelson; maja sai valmis novembrikuul 1894. a. Seestpoolt krohviti ta 1905. a.

Riia koolikonna kuraatori käsul peavad kõik koolilapsed ja kooliõpetaja truudusevande andma uuele keisrile Nikolai II-le, kes 21. okt. 1894. a. troonile astus.

1895. a. seatakse sisse rakenduseraamatud: „Вписной журналъ“ ja „Класный журналъ“.

1896. a. kevadel lahkub Johannes Saage kooliõpetaja ametist. Uueks kooliõpetajaks saab Jüri Meerits Saaremaalt, Mustjala kihelkonnast, Kaarma seminari haridusega; ennemalt Koonu Erina koolis õpetanud.

1897. a. teeb kooli ülemus kooliõpetajale kohuseks lapsi vene keeles õpetama hakata juba 1. koolipäevast peale, tarvitades selleks „loomulikku“ õppeviisi, ilma emakeelt abiks võtmata.

1899. ja 1900. a. kirjutatakse ülemuse poolt ette, kooli juurde kooli õppeabinõude muuseum asutada.

1901/02. kooliaastal tuli Eipri koolile peret juurde. Triigi mõisa moonameeste lapsed hakkasid Eipri koolis käima, peale selle kui mõisa omanik v. Gruenewaldt Avispea kooliõpetaja A. Lepik'uga vastuolusse oli sattunud.

Kooliõpetaja Jüri Meerits lahkub ametist 1902. a. ja läheb Kullenga mõisa majapidamist õppima. Uueks kooliõpetajaks saab Aleksander Sein, kutseõiguseline kooliõpetaja. Ta saab palgaks koolitalu, kus 4 tessatiini põldu ja 4 tessatiini heinamaad; peale selle aastas 73 rubla rahapalka Vao valla kassast ja 15 rubla Triigi mõisa omanikult. Koolimaja ümbrusse asutatakse viljapuuaed.

1903. a. võetakse koolis vene keele õpperaamatuna tarvitusele „Русское слово“, maateaduse alal Ступель и Гловъ — „Географія“.

1904. a. seab koolideinspektor Hanser sisse kooliõpetajate koosolekud ja proovitunnid. Kool saab endale oma pitseri ja võib ametlikult kirjavahetust pidada.

Hilisemast kooli käekäigust oleks mainida järgmist:

1906. a. astus kooliarst ametisse, kes kooli lapsed läbi vaatas. Haigeid ei olnud.

Samal aastal keelab ülemus kooliõpetajal ära poliitilistest parteidest osa võtta. 1906. a. antakse luba geograafiat ja rehkendust emakeeles õpetada (Levšin'i eeskiri).

Õppekavasse tuleb 1907. a. uue õppeainena juurde vene ajalugu ja jäetakse ära ilukirja-tunnid. Koolis tuleb tarvitusele uus õppevahend — M. Kampmann'i „Kooli lugemise raamat“.

1908. a. ehitatakse koolile uus rehemaja.

1908. a. võetakse tarvitusele Körber'i uuendatud ja parandatud „Katekismus“.

1910. a. algas oma tegevust Vene pensionikassa kooliõpetajatele.

1911. a. keelatakse kooliõpetajatel ära vene usku vanemate lapsi ristida.

1912. a. kirjutatakse kooliõpetajatele ette, et ei tohi mingisuguseid koolipidusid toime panna muidu, kui olgu selleks kooliülemuse luba.

1913. a. kaotab Levšin'i eeskiri oma maksvuse, nii et siitpeale võib rehkendust ja geograafiat ainult vene keeles õpetada.

1914. a., mil algas suur ilmasõda, keelatakse ära kooli vastu võtta Saksa ja Austria riigi alamate lapsi.

1915. a. kästakse hommikupalves paluda ka keisri ja sõjavägede ülemjuhataja eest.

1916. a. kästakse palvest välja jätta sõjavägede ülemjuhataja eest palumine. Eesti keel saab õppekeekeks.

1917. a. kästakse keisri pildid kooli seintelt maha võtta. Pannakse koolijuhatajale ette Venemaale evakueeruda.

Pärast Saksa okupatsioonivägede tulekut 1918. a. anti kõigile kooliõpetajatele kindel käsk suvel Rakveresse saksa keele kursustele ilmuda. Muidu ähvardati ametist lahti lasta. 1918. a. sügisel algas päris jant kooliõpetajate ametissepanemisega. Kohalik pastor öeldi olevat koolide inspektor. Rohkesti ilmus siis „uusi“ kooliõpetajaid kõrvaldatud õpetajate kohtadele. Õnneks ei kestnud säherdune aeg mitte kaua: novembri alul olid enamasti kõik endised kooliõpetajad jälle oma ametis. Jõulu eel tuli aga enamulus. Uuesti oli kiusatust palju. Punane valitsus nõudis, iga kooliõpetaja kirjutagu tervele reale küsimustele soovitatavad vastused ja andku kindel tõotus tutvuda materialistliku dialektikaga.

1919. a. jaanuarikuu lõpu poole oli Eesti demokraatlik valitsus võimul ja koolielu läks oma seatud rada. 1919. a. septembrist alates on Eipri kool 4-klassiline ja töötab 2 õppejõuga.

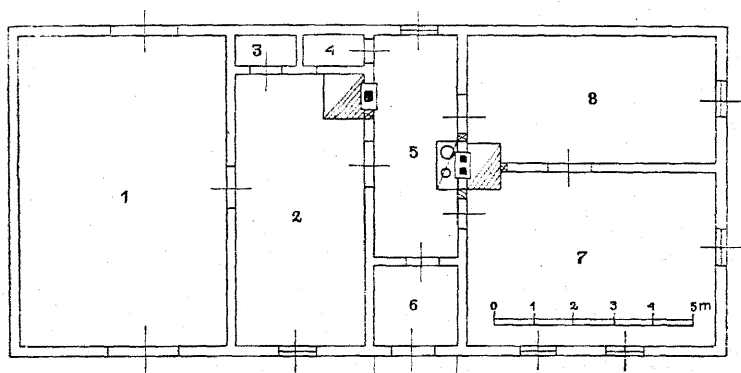
4. Põdrangu kool. ¹⁾

Kool asutati 1843. aasta ümber. Esimeseks kooliõpetajaks oli Mihkel Vene, kes suvel karjas käis ja talvel kooli pidas. Tema ajal peeti kooli „Ousi“ talu kambris, mis asus tiigi ääres, praeguse „Raigu“ talu maa peal.

Järgmise kooliõpetaja Juhan Holm'i ajal viidi kool 1846. a. praegusele „Peetirahva“ talukohale üle. See oli siis kahe-

1) Kirjutanud Joh. Grüntal.

päeva-talu, mille ruumid mõisaomanik kooli pidamiseks andis. Palgaks oli kooliõpetajal 4 tess. põldu ja 3 tess. heinamaad tarvitada. Talumajas oli üks kamber, milles kooli peeti, kuna kooliõpetaja kooliajal vist rehetoas pidi elama. Koolituba oli 1 süld lai ja $2\frac{1}{2}$ sülda pikk. Valgust pääses sinna ühe väikese kuueruudulise akna kaudu. Ahju köeti kõrvalolevast rehetoast. Õpetus algas märdi-päeval ja lõppes lihavõtteks. Päris kooli peeti 4 päeva nädalas. Kordajatega peeti kooli reedel, kuna laupäeval õpetus seisis. Igal laupäeva-õhtul õpetati koolimajas noor-tele inimestele kirikulaulu-viisisid. Päevane õpetus algas kell 8 hommikul ja kestis õhtuni. Pimedal ajal valgustas klassiruumi pIRRutuli. Koolitoas oli üks pikk laud, mille ümber olid pikad pingid asetatud.

Põdrangu endise koolimaja (1870.—1896. a.) põhiplaan. 1 — rehealune, 2 — rehetuba, 4 — sahver, 5 — köök, 6 — koda, 7 — klass, 8 — õpetaja eluruum.

Õpiti lugemist, laulmist — enamasti kirikulaulu-viisisid, vähe ka peastrehkendamist. Lugemise ajal olid lastel kui ka kooliõpetajal tikud käes, millega siis lugemise järjekorda kinni peeti. Lugema õppisid lapsed Lauluraamatust või Testamendist, mis kellelgi juhtus olema, ja igaüks õppis omaette, nii kuidas õppimine kellelgi edenes. Kirjutamist võidi õppida ainult mõisniku sellekohase loaga ja eritasu eest — 2 rbl. talve pealt. Koolilapsi oli siis veel vähe, sest et sunduslik kooliskäimine puudus. Laste arv kõikus 10—15 ümber. Lapsed pidid koolis käies kõiksuguseid töid tegema: ruumisid pühkima, ahjukütet metsast tooma, vahel vett isegi 3 versta kauguselt vedama, muidugi kooliõpetaja hobusega. Koolil puudus kaev. Ahjukütteks

tarvitati ainult hagusid, mida mõisaomanikult tasuta saadi. Nimetamisväärt on selleaegne karistusviis koolis. Nimelt karistati iga vähema kui süü eest vitsadega. Koolitoas rippus vitsakimp lae all, millega kooliõpetaja oma äranägemise järele vabalt võis talitada. — Kirikuraamatu järele oli J. Holm siin koolmeistriks veel aastal 1852.

1856. a. ehitati koolile uued kambrid juurde, kus siis ka vallakohut peeti. Kooliõpetaja pidi siis ühtlasi ka kohtukirjutaja kohuseid täitma. Selle ameti täitmine kestis 1897. aastani. Palgaks oli kooliõpetajal selle toimetuse eest 40 rbl. aastas.

1870. a. viidi kool praegusele koolikohale üle, mille asupaika järelejäänud kiviküngas näitab. Maja ehitati koos rehetoa ja rehealusega. Kooliruum ei olnud siingi suur: vaevalt 3 sülda pikk ja 2 sülda lai, kuid juba 3 aknaga. Kooliõpetajal oli elamiseks tuba köögiga (vt. 555. lk. olev joonis).

1874. a. ümber muutus õpetus sunduslikuks. Võeti tarvitusele protokoll- ja päevaraamatud. Esimene protokolliraamat kooli juures algab 1874. aastaga. Mainitud ajast võttis õpetus kindlama kaju, tõuseb kooliskäijate arv 20—35 peale. Sunduslikuks õppeaineks saavad kirjaõpetus, vene keel ja geograafia. Seatakse ka koolikohtud sisse, mille liikmeteks on koolivanem, vallatalitaja ja kirikuvõõrmünder. Koolikohus valvas laste korraliku kooliskäimise üle ja võis põhjusteta puudunud päevade eest rahatrahvi määrata 5—10 kop. Niisama võis seesama kohus süüdi olevatele kui ka halvasti õppinud lastele vitsahirmu jagada. Koolikohtu koosolekute üle peeti korralikud protokollid. Niisama märgiti protokolliraamatusse üles igasugused lastele määratud trahvid ja nuhtlused. Koolivanemal, talitajal ja kirikuvõõrmündril oli sunduslik kohustus sagedasti koolis õpetust pealt kuulamas käia, mis iga kord sellekohasesse protokolliraamatusse üles märgiti.

Kirikuõpetaja, kirikuvõõrmünder, kelleks ainult mõisnik oli, ja üks vallatalitaja olid kooli otsekohesed ülemad, n. n. kihelkonna koolikohus. Need käisid paar või ühe korra aastas kooli revideerimas. Nad vaatasid valjult selle järele, et koolikomisjoni (koolikohtu) liikmed oma kohust täidaksid. Selle kohuse mittetäitmise puhul anti nad kihelkonnakohtu alla. Kihelkonnakohus asus õpetaja juures, kuhu kõik sissenõutud kooli-trahvirahad viidi.

1896. a. ehitati praegune koolimaja. Kooliklassi pikkus on 3 sülda ja laius 4 sülda, 5 avara aknaga. Õpetajal on tarvitada 2 tuba köögiga. Peale selle on riietehoiu-tuba

lastele. Samal ajal ehitati uued laudad, ait ja rehetuba rehelalusega eraldi.

Inspektorite ametiseseadmiseiga väheneb kirikuõpetaja kui ka mõisaomaniku mõju koolide kohta. Kool muutub aga venestamiskatse tööriistaks. Peale emakeele ja usuõpetuse pidi lastele teisi aineid vene keeles pähe tuubitama.

1843. aastast peale on järgmised kooliõpetajad ametis olnud:

1. Mihkel Vene, aastast 1843 kuni 1847;
2. Juhan Holm aastal 1852 ja enne ametis, umbes 8—9 aastat;
3. Kooli Tõnu;
4. Joosep Leithammel;
5. Peeter Kleimann Triigist, tuli Põdrangule a. 1872;
6. Aabel, oli enne Kullenga mõisa aidameheks; laulumees;
7. Bernhard Karlson, 1873—1874;
8. Aadam Karlson, Põltsamaalt pärit, 1874—1877; läks oma isa kohale kooliõpetaja-ametisse tagasi;
9. Annus Hansen Pilibistverest, 1877—1883; hakkas Rakveres raamatukaupmeheks;
10. Reinhold Reitel Porkunist, 1883—1897; Väike-Maarja kihelkonnakooli haridusega;
11. Jakob Konso, 1897—1899;
12. Aleksander Kips Koonust, 1899—1908; kihelkonnakooli haridusega;
13. Johannes Peebo Triigist, 1908—1912; linnakooli haridusega;
14. Karl Kokk, 1912—1914; linnakooli haridusega;
15. Johannes Grüntal, 1914. a. alates, linnakooli haridusega.

Kui mailmasõja lahtipuhkemisel õpetaja Johannes Grüntal sõjaväkke mobiliseeriti, olid asetäitjateks:

1. Alma Grüntal 1914—1915;
2. Jaan Viikmann 1915—1917;
3. Hilda Mühlberg 1917—1918.

1917. a. veebruarikuu revolutsioon vabastas eesti rahva Vene riigi ikkest. 1920. a. võidi senist kooliruumi poolitades endine 3-aastane kool 4-aastaseks muuta. 1920. a. võeti teiseks õppejõuks Johanna Raba, kes kaks aastat koha peal töötas. 1921. a. valiti teiseks õppejõuks Helene Kiisk.

5. Vao vallakool.

Vao vallakool on kõige esimene, seega kõige vanem kool Väike-Maarja kihelkonnas. Väike-Maarja kirikuõpetaja Karl Theodor Knüpffer, kes 1852. a. ametisse astus, kirjutab kirikuraamatus, et sel aastal oli Vao kool üle 15 aasta vana. Kui oletame kooli vanuseks 16 aastat, siis oleks ta asutatud 1836. a.

Esimeseks koolmeistriks olnud siin keegi šveitslane. 1852. a. pidas siin seda ametit Jüri Kokk Laiuselt, keda ka, ei tea mispärast, „Luua Jüriks“ kutsuti. See tegi ka klassis laste juures kingsepatööd. Ta ei olnud aga mitte kaua siin ametis. Teatakse veel jutustada, et „Luua Jüri“ järel olnud Vao koolmeistriks keegi Ferdinand, kes pärast nõrgameelseks jäänud, kuna ta naine Rakveres avalikuks naisterahvaks muutunud.

Koolmeister Villem Kruusberg tuli siia Sallast ja läks sinna Traksi koha peale hiljemini jälle tagasi. Tema poeg pidas pärastpoole Võhmutas meieri ametit.

Kaarel (liignime ei mäleta) oli 3 nädalat siin koolmeistriametis, ei osanud ise aga lugeda. Mõisahärra kauples ta sellepärast ametisse, et õpetama pidi hakkama ta naine, kes oli koolmeistri tütar. Aga õpetamisega ei saanud nad toime; läksid siis Lepna mõisa moonameheks. Pärast seda oli kool kaks aastat tühi — koolmeistri puudumise pärast.

Jakob Aabel tegi koolmeistriameti kõrval ka sepatööd: rautas vankreid, tegi püsse, peenemaid töid j. m. Mõisaomanik laskis talle sepapaja ehitada koolimaja ette nõo sisse. Hiljemini läks ta Loksale kooliõpetajaks. Pärast teda seisis Vao kool ühe aasta.

Juhan Leithammel, Einmannist, naisemees, oli siin 4 aastat koolmeistriks. Tegi ühtlasi sadulsepa-tööd. Oli hommikupalve peetud, siis ütles lastele: „Hakake nüüd igaüks oma tööle!“ — kes lugema, kes kirjutama, ja läks ise oma käsitöö juurde. Koolis käisid 40 last. Soovijaile õpetati ka kirjutust. Kooli pidas J. Leithammel veel vanas toas ja palgaks olid talle koolimaad, 7 tiinu põldu ja 8 tiinu heinamaad, mis hiljemini kooli päralt jäid.

Mats Georgiin, Riiamaalt pärit, oskas ka saksa keelt, oli uhkevõitu poissmees; pidas koolmeistriametit ühe aasta.

Peeter Wühner oli 4 aastat ametis (vist 1870—1873). Oli tubli õpetaja. Õpetas lugemist, Vana ja Uue Seaduse piibliloo jutustamist, kirjutamist, rehkendamist, geograafiat. Peale selle õpetas ta J. Veelmann'i tütardele ja teistele saksa keelt.

Millal esimene koolimaja ehitati, ei ole teada, aga 1852. a. on „Luua Jüri“ selles juba kooli pidanud, ja ollagi juba esihakatuses kooli ikka ses (vanas) koolimajas peetud, mitte mujal. Veel teavad vanad kohalikud elanikud rääkida, et üldiselt õpitud koolis Testamendi lugemist kooris ja üksikult. Kellel lugemine ja peatükid selged olid, neile õpetatud ka kirjutust ja rehkendust. Kes aga tähelepanematu oli, seda sasiti juukseidpidi, sest juuksed olid pikad. Mõisaomanik v. Rennenkampff, kes kooli ikka silmas pidas, käis kooli vaatamas, loetas lapsi, kinkis neile raamatuid ja jõulu ajal jõulupuu-asju ning kingitusi lastele kui ka koolmeistrile. — Vanal koolimajal olnud 3 suurt akent, ja et seal hästi valgust olnud, käinud Tiisari parkal klassis ka nahku tegemas.

Mõnede ümberehitustega on see maja praegu valla vaestemajana tarvitusel.

Kooli protokollist ja muudest teadetest selgub, et praegune koolimaja on ehitatud aastal 1872. Koolmeister töötas seal ühes klassis kolme osakonnaga. Selle maja laskis ehitada Paul v. Rennenkampff.

Koolmeister Jüri Kukk pidas siin ametit a. 1873—1876. Oli ametisse astudes 19 a. vana. Tema ajal pandi kihelkonna koolmeistrid Väike-Maarja leeritoas üheks nädalaks leerilaste järele valvama. Lapsi käis koolis 28—45; neile õpetati peale usuõpetuse kirjutust, rehkendust, laulmist ja geograafiat. Koolipoiss Hans Park tõmbas mardiõhtul Risu kõrtsis koolivanema abi Jaan Matiesen'i suust piibu ära. Selle eest ja kõrtsiskäimise pärast sai ta koolis 3 vitsahoopi. Aga kui koolivanema A. Weisberg'i tütar pekka sai, siis lasti koolmeister ametist lahti.

Jakob Peetsohlt (Peetso), Kodavere kihelkonnast Varnjast pärit, Kodavere kihelkonnakooli lõpetanud, oli enne (vist) Mooras koolmeistriks, Vaos aga 1876.—1879. a. Oli vali mees. Kaebas tihti ka koolilaste laiskuse ja sõnakuulmatuse üle. Koolikohus andis neile mõnikord „natuke vitsu“, aga enamasti jättis nad karistamata. Koolikohtu liikmeiks olid: talitaja või tema abi, koolivanem, kirikuvõõrmünder ja protokolli kirjutaja — koolmeister.

Jakob Luht oli ametis a. 1879.—1881. Lapsi käis koolis 38—40. Kool oli korras, siiski lasti Luht mõnede kaebuste tagajärjel lahti. Ta asus Peterburi kubermangu elama, aga et sealt koolikohta ei saanud, laskis ta enese vene usku salvida, mis aga ometi suuremat edu ei andnud.

Jaan Jaam õpetas Vaos a. 1881.—1888. Lapsi oli koolis 40. Kool oli korras, koolmeister hoolas. Koolivanem

Jüri Wahlberg katsus laste lugemise ja usuõpetuse oskust, seadis korrale I jaoskonnas rehkenduse ja II jaoskonnas kirjutuse (?). Maakonna koolide revideerimisel leiti kool parajal olemisel. Jaam läks hiljemini Kuiele kooliõpetajaks.

Tõnu Sivi Triigist, Väike-Maarja kihelkonnakooli haridusega, pidas Vaos kooli 1888.—1891. a. 18—31 lapsega. Igapäevased tunnid algasid kell 9 homm. ja lõppesid kell 5 õhtul. Nii oli selleaegne korraldus kogu kihelkonnas. Lapsi lasti üksikhaaval ja paarikaupa laulda.

Jakob Blumfeldt Kaarmalt, Väike-Maarja kihelkonnakooli haridusega, oli Vao kooliõpetajaks 1891.—1896. a. 29—42 igapäev koolis käiva lapse juures, peale selle kordajad ehk ühepäeva-käijad. Vabanduseta viidetud koolipäeva pealt nõuti trahvi igapäevaselt õpilaselt 10 kop. ja kordajalt 20 kop. Suvel puudujäetud kordamispäeva pealt tuli igaühel 20 kop. trahvi maksta. Koolile muretseti tunnikell, suur seinatahvel ja arvustuseraam. Kooliõpetuses edasijõudmisega oldi rahul. Koolitöö kõrval õpetati laupäevaõhtuti neljahäälelist segakoorilaulu ja peeti vanarahvale ka lugemisi. Siit läks J. Blumfeldt Kadrina kihelkonda Udriku kooliõpetajaks.

Karl August Elken, Assamalla kooliõpetaja J. Elken'i poeg, Eesti Aleksandri kooli haridusega, oli kooliõpetajaks 1896./7. kooliaastal 32—34 lapsega. Kool olnud korras ja lapsed hoolega õpetatud (P. Eberhard).

R. Roostar oli Vaos ametis 1897.—1901. a. Kool oli sunduslik, puudujaid karistati 10-kopikalise trahviga päeva pealt. Lapsed käinud korralikult koolis, aga kooliõpetaja ei olla „rahvamees“ olnud.

Friedrich Trinkmann Triigist, talumehe Villemi poeg, Väike-Maarja kihelkonnakooli haridusega, juhtis Vaos koolitööd 1901. aastast kuni 31. detsembrini 1918, oli nii siis kõige rohkem aega selle koolikoha peal ametis, nimelt 16¹/₂ aastat, töötades heade tagajärgedega. Saatis igal aastal oma kooli kursuse lõpetajad kihelkonnakooli, kus nad vastuvõtmis-eksamid ikka ära tegid. 1919. aasta alul kutsuti Trinkmann Assamalla kooliõpetajaks, kust J. Leemendik oli enamlastega ühes ära läinud.

1919. a. alul valiti Vao kooliõpetajannaks Heinrich Rooswald'i tütar Leida Rooswald, Rakvere kõrgema (Paucker'i) tütarlastekooli haridusega, kutse-eksamiga 1911. aastast. Enne oli ta ametis olnud Avanduse Padus 1912.—1916. a. ja Viru-Jaagupi Noorsoo Kasvatuse Seltsi koolis 1916.—1918. a. Kool oli esimesel talvel alles üheklassiline, kus tuli 25 koolilapsega kolmes jaoskonnas töötada. 1919. a.

sügisel valiti II õpetajaks Leida õde Helmi Rooswald, Rakvere tütarlastekooli haridusega ja kutsetunnistusega aastast 1921. Nüüd muudeti ka kool kaheklassiliseks, kus töö 55 lapsega neljas jaoskonnas käima seati.

(Järgneb.)

J. Elken.

Eesti prohvet Jaagori Jaan.

Igal rahval on olnud oma ergutajad ning eestvedajad, kes rahva eest hoolitsesid, talle oma abi ja õpetust osaks saada lasksid, eriti suurimail rahva hädaaegadel, mislābi nad oma sugurahva rasket koormat püüdsid kergendada. Tähtis oli nende „jumalameeste“ tegevus kõige enam siis, kui rahval ei olnud veel kirjan dust, nagu meil enne ārkamisaega. Ka lootust tulevikku parema elu ja majanduse poole āratasid ergutajad rahva sūdames, neile tulevikku ette kuulutades, mispārast neid täie õigusega ka rahva prohvetiteks võidi nimetada. — Eesti rahva prohvetitest tuntakse vaid mõnda, kes elasid ja teotsesid ligemail aegadel või mitte kaua enne ārkamisaega. Kuid võib leiduda ka niisuguseid, kes laiema tele ringkondadele siamaale veel tundmatud, kelle teod ei ole kirjan duse kaudu rahva ette kantud, vaid puhkavad veel vanavarakeldris seitsme luku taga. Näiteks oleme ju kuulnud ning lugenud Järve Jaanist, Maltsvet'ist (Leinberg'ist) ja ka Saaremaa prohvetist Aleksander Toom'ist, aga pole me veel kuulnud ega lugenud Jaagori Jaanist või mõnest muust tundmatust prohvetist, kellel võiks rahva mälestuses vahest niisama palju tähtsust olla.

Kõik tuntud eesti prohvetid astuvad välja rahva eest, sel või teisel viisil ohverdades oma tervist ja elujärke nende rõhujate saksa mõisnikkude ja pastorite ees. Järve Jaan laseb end kiriku postis peksta, Maltsvet ja A. Toom lasevad end vanglates piinata. Aga nende tuline vaim ei saanud ju rahu, nad pidid rahvale ja tema rõhujatele tõtt ütleva.

Juba prohvetite väljanāgemine ning eluviis nāis rahvale iseāraline. Selles osutus midagi mitte igapäevset laadi, sest nende vālimus āratas tāhendusrikast ja usaldust-āratavat mõju. Rahva huvide eest välja-astumisega tahtsid prohvetid oma suguvendade eluraskusi kergendada, rahva orjust vōōra rahva piitsa all vāhendada; Maltsvet lāks veel kaugemalegi, kui ta tahtis rahvast mõisnikkude ja pastorite vōimu alt pāasta, neid hoopis meie maalt kaugele Krimmi poolsaarele viies, mis tal osalt ka korda lāks.

Järve Jaani, Maltsveti ja A. Toomi tegevus on meil enam-vāhem tuntud, aga Jaagori Jaani tegevus on veel pea täiesti tundmata. Pealegi segavad mõned selle isiku ja ta teod teise Pärnu ja Lāänemaal tuntud prohveti — Järve Jaani omadega. Nii oli esiotsa ka minu isiklik arvamine, kuid esmalt sain ma vanemate inimeste suust oma sūnnikohas, Tōstamaa kihelkonnas, tuttavaks vaid Jaagori Jaani isikuga, ja et ta teod ja ettekuulutused analoogilised olid Järve Jaani omadega, kelle elukoht esimese omaga lāhestikku, 5—7 versta teineteisest eemal oli, siis hakkas minugi arvamine nende kahe prohveti toimimisi ühe isiku ümber koon dama. Aga pettumus tuli avalikuks, kui hiljemini Järve Jaani elu lugu tundma olin õppinud ja ka teiste, vanemate inimeste kāest

välja uurisin, et neid isikuid on ikkagi kaks ja kumbki neist on teotsenud omaette ning omal ajal. Nimelt selgus, et Järve Jaan on sündinud Mihkli kihelkonnas, Koonga vallas Järveküla „Annuse“ talus 1768. a., aga Jaagori Jaan (Jaan Pillman) on sündinud Audru kihelkonnas, Võlla vallas, Soeva küla „Jaagori“ talu saunas. Ta sündimisaeg ei ole täpsalt teada, aga teatud inimeste eluea järele, kes teda on näinud, võib arvata, et ta sündimisaeg oli 1790. ja 1810. a. vahel, sest 1845. a. paigu oli tal juba 50—60-aastase mehe nägu.

Ka selle prohveti välimus ei osutanud igapäevase mehe ilmet. Ta olnud pikk ning sirge jumekas mees, kelle lõuga suur punane täishabe kaunistanud. Silmayaade olnud tal terane ja pilk läbitungiv.

Peale prohvetliku „vaimu“ saamist teotsenud ta Pärnu maakonna läänepoolses osas: Audru, Tõstamaa ja Mihkli kihelkonnas. Ümberkaudne rahvas nimetanud teda „rumal-Jaaniks“ või „hull-Jaaniks“, sest esiotsa ei võinud ju keegi arvata, et Jaani ettekuulutused võivad täide minna. Ometi hakkasid ta ennustused tõeks saama juba Jaani eluajalgi.

Kord olevat keegi vanamees (vist kirjamehe Mart Soobergi isa) Jaanilt küsinud: „Kuule, vana Jaagori-isa, kes räägib sulle ette niisuguseid asju, mida sa kuulutad? Näed sa ka seda kuulutajat?“ Ja prohvet vastanud, et ta kedagi ei näe ega kuule, kes temale seda ilmutab. Ka ei kuule ta siis midagi, kui ta käib, istub või midagi teeb; aga niipea kui ta pea pühkamiseks maha paneb, antakse talle teada, mida ta otsekui loomusunnil peab tegema või rääkima. Kui ta saab ühe asjaga valmis, siis antakse talle jälle teise asja tulevik teada, mida ta peab rahvale kuulutama.

Viinavõtja mees pole ta olnud. Käinud küll mõnikord ka kõrtsis, et niisama teistega juttu vesta, ja nooremas eas mänginud ka torupilli-lugusid, aga viinatilka ei olevat ta suhu võtnud. Keegi vanake teadis rääkida, kuidas Jaagori Jaan oma prohvetliku tarkuse saanud. Ühel miiklipäeva õhtupoolikul uinunud ta kodu ahjukummil magama. Siin näinud ta imelikku und ja kellegi hääl olevat talle ütelnud, et ta võib targaks ja kuulsaks saada, kui ta läheb karja-aeda, sarviku jäära pea ühe hoobiga otsast ära lõõb, keedab ja söõb, kuna ta aga jäära keha peab lindudele viskama. Selle juhatusel järele ta teinudki.

Rahvas pidanud teda esiotsa hulluks, hoidnud temast eemale ega ole tema ilmutusi uskunud. Aga pärast, kui juba mõni ettekuulutus täide läinud, olnud rahval ta vastu aukartus.

Toome siin mõned ta teod ja ettekuulutused, mida ma lapsepõlves ja pärast olen vanemate inimeste suust kuulnud.

Ühe suvise pühapäeva hommikul tuli prohvet Jaagori Jaan Audru Liivamõisa põldude vahelisel postmaanteel inimestele vastu, kui need pühapäeva-riides Audru kiriku poole ruttasid, ja hakkas noomima: „Naised, tüdrukud, visake punast karva seelikud seljast ja verekarva pearätid peast, sest need on hirmsad Jumala meelet. Pange hallid riided ümber, — neid hakkavad peagi kõik mehed kui ka naised kandma. Aga pea tuleb aeg, mil valgeid riideid kantakse.“

Teine kord kuulutanud ta: „Suur segadus tuleb usuasjus; rahval käivad kirikuteed vastamisi: ühed lähevad lõunaõhtu poole, teised — põhjahommiku poole. Ja mis veel imelikum: inimene läheb kirikusse ja viskab lauluraamatu nurka, sest et kirikus seda enam ei tarvitata.“

„Pühadus määratakse mustaks, pillid hakkavad Audru kirikus hüüdma. Mil viisil leitakse kirikust veel õiget õnnistust?“

Viimane ettekuulutus läks varssi täide, kui Audru kirikus ka orelid üles seati. Oli see sündinud, siis seadis ühe pühapäeva hommikul ka prohvet enda puhtamalt riidesse, et Audru kirikusse minna. Kuid lauluraamatut pole ta enam kaasa võtnud, visanud aga endale rihmaga üle õla rippuma hülgenahkse kaelakoti, millesse surunud kolmetorulise pilli, mida ta noorpõlves puhunud ja mis nüüd peaaegu tarvitamata seisnud. Kirikus võtnud ta isteplatsi otse kooride ja orelite all. Kui kanter rahvale laulu juhatamiseks esimese salmi mängimisega lõpule jõudnud, võtnud prohvet torupilli omal kotist välja ja hakanud nobedasti mingit lustilist lugu mängima. Kuid mehel pole lastud lugu lõpuni mängida. Vaevalt saanud ta alata, kui kaks võõrmündrit tal kraest kinni haaranud ja vastupuiklemse peale vaatamata ta kirikust välja murule talutanud. Ent prohvet hüüdnud neile nagu vabanduseks: „Kui juba saks ülal mängib, mispärast siis mina all talurahvale ei tohtinud mängida?“ Väljaviijad jäid aga kiriku ukse juurde vahti pidama, et rahurikkujal enam ei pidanud võimalust olema kirikusse pääseda.

Ka pärast on teda kirikust eemal hoitud.

Mõni aeg hiljemini läks ta Audru mõisa ja juhtus tulema teotuppa, kus parajasti ahi küdes. Ahju kõrval seinal rippusid aga kiltri pulgad, kuhu olid teomeeste tööpäevad peale löigatud. Ta võttis pulkadekimbu ja viskas tulle, öeldes: „Nii kaovad kord teopäevad, nagu need pulgad.“ Keegi teomees Ott näinud teopulkade hävitamist ja viinud prohveti opmani (valitseja) ette. See hakanud pulkade saatuse pärast prohvetiga kurjustama. Siis aga haaranud prohvet, kes enese veel küllalt tugeva tundnud olevat, opmani kõrist kinni ja hüüdnud: „Ott, too nuga; nüüd on Punu käes, — nüüd teeme nuumhärja vagaseks.“ Suurt vaeva kulunud juuresolijail, enne kui opman kurja vanamehe küüsisst lahti pääsenud. Tagajärjed olnud prohvetile pahad: ta pandud vangi ja antud kaelakohtu kätte. Pärast, kui ta kohtu karistusest pääsenud, keelatud tal ära oma valla piiridest lahkuda ja kaelakohtu käsul pandud vallast kaks meest teda igapäev valvama, et ta keelatud kohta ei läheks ega kellelegi kurja ei teeks. Iga 24 tunni tagant vahetati vahte. Ka olid vahid kohustatud prohvetile omast leivakotist prii söögi andma.

Ei ole teada, kui kaua ta selle kohtuotsuse järele vahi all seisis, aga pärastpoole hulkunud ta jälle vabalt ümber ja käinud Pärnu ümberkaudsetes valdades.

Ükskord tuli ta vaimu juhatusel Voltveti metsa, mõõtis siin suure tüki metsa välja — tulevaseks vabrikuplatsiks ja hakkas siis mõtlema, et kellele seda nüüd teatada, sest inimeste elukohti ligilähedal ei olnud; pealegi oli mets paks ja suurtee kaugel. Järele mõtelnud, sammus ta pisut suurtee lähemale, valis siin välja ühe kõrgema männi, ronis üles selle latva ja laskis, kui oli vähe aega ümber vaadanud, paar tosinat korda käokukkumist õhku kaiduda. Ta vaev ei olnud asjata. Männi alla ilmusid inimesed ja palusid teda puuladvast maha tulla aru andma, mida ta siin kuulutab. Kui ta alla sai ja kuulutas, et need suured männid võetavat seal maha ja ehitatavat sinna suur vabrik, siis pandi ta juttu naeruks. Ta viidi mõisa ja anti kaelakohtu kätte. Kohus laskis tal poole pead juustest puhtaks pügada ning poole habet ära ajada ja ta mõneks ajaks vanglasse paigutada.

Kõige rohkem oli prohvetil tegemist maamõõtmisega — küll vabalt, ükski olles, küll kahe „teenri“ saatel, nagu ta kohtu poolt antud vahte nimetas. Pea ajas ta uusi piire ja sihte talumaade vahele, pea jälle mõisamaadest krunte taludele, näitas ning mõõtis tuleviku ehituseplatse. Muu seas näidanud ta mitme Pärnumaa vene kiriku asukoha kätte, kuhu pärast vene usu tulekul ka tõesti kirikud ehitatud. Prohveti eluajal oli aga vene õigeusk meie maale veel tulemata. Kui ta oma vahimeeste seltsis maamõõtmismängu tegi ning piire ajas, olid tema harilikud hüüdsõnad: „Siit läheb sihi läbi! Siia lööge vaiad maasse! Tutuluu! Siia lööge vai maasse!“ Nõnda suvel maad mõõta oli vanakesele kõige suuremaks lõbuks.

Oma Soeva küla elanikkudele ennustanud ta, et nad tuleval ajal oma majad lõhuvad ja need suure tee äärde uuesti üles ehitavad. Peale talukohtade uuesti kruntimist teostus see ettekuulutus. Hiljemini läks täide ka see ettekuulutus, et Silde talumaa peale ehitatakse vabrik.

Võlla mõisa heinamaal, tee ääres, kust prohvet sagedasti läbi käis oma öde külastamas, seisis suur heinaküün ja selle kõrval kasvas suur tüse mänd, mille varju alla heinalised harilikult kogunesid lõunat võtma. Kord heinaajal sealt läbi minnes kuulutanud prohvet: „Pange tähele, pojad ja tütre! See küün lõhutakse kord maha ja ei jää tast enam asetki järele. Ka sellele männile tuleb kord kurb lugu kätte: paar meest saevad ta maha, kuna känd veef mõneks ajaks märgiks jääb murupinnale.“ — „Aga kuhu mõis siis oma heinad paneb?“ küsinud kubjas. — „Ei mõis niida siin enam kaua heina ega sunni kubjas pihlakase kepiga heinalisi taga. Siia asub küla, nimega „Aruküla“, kus igamees teeb oma tööd ilma kupjata. Põllud tehakse põliseks, majad, kui vanaks saavad, ehitatakse jälle uuesti.“ Kõik sündis nii, kuid ette kuulutatud, aga prohvetit ei olnud siis enam elavate kirjas.

Ühel ilusal soojal kevadisel päeval kõndis kubjas Andres Lepik Võlla mõisa väljal, valget keppi käes keerutades, ja vaatas hoolega teomeeste kündi. Sammudes jõudis ta tee äärde, mis Kärbu külast nimetatud mõisa viib. Seal näeb ta üht meest enesele liginevat. Mees ei olnud keegi muu kui prohvet Jaan Pillman. Kupja juurde jõudes ütles ta: „Tere, kubjas kullu-lulluke! Sina see rahva tagasundija siin oledki! Ei niisugune vaba elu kesta mõisahärral ikaua. Küll sellele omal ajal lõpuots kätte jõuab! Üks ainuke saks mõisas, suured põllud, metsad, väljad, vallad kõik tema valitsuse all... Põllud kündjaid täis, kubjas, kilter sunnivad rahvast kiirelt tööle... See maa mõõdetakse kõik ära samm sammukõrval ja jalapõid jalapõia äärde. Sirged uulitsad aetakse käimiseks läbi, majad ehitatakse mõlemale poole äärde, mõisamajast saab kirjutaja elukoht. Kõik elavad siin siis vabalt.“ Sellega oli prohvet ilmselt ette kuulutanud meiepäevist mõisamaade planeerimist ja mõisamajade ärakasutamist.

Sagedasti kuulutanud prohvet, öeldes: „Viimaks on maid küll, aga ei ole enam maade tahtjaid; seitse naist tulevad ühte vanakest (meest) paluma, et see neile pihutäie vilja maha külvaks. Paremad mehepojad on kõik sõtta kutsutud.“

Kord pildunud ta vaskraha-tükke, sõnudes: „Tühjad ei maksa tulevikus midagi: kaks kopikat ei maksa enam kahte, viis kopikat enam viit; niisamasuguseks läheb hugu ka kümnekopikalise.“

Ka järgmised tuleviku mõnusused olevat Jaagori Jaan ette näinud: „Postid püstitatakse teede äärde ja kellukesed pannakse nende otsa rippuma; lõngad kiunuvad ja vinguvad kellukeste küljes. — Tulehärjad müraavad teesid mööda ja laevad merel sõidavad tule-ratastega. — Inimene istub kahe ratta peal kui puukänd ja sõidab edasi: pole hobust ega mingit abituge nähtaval.“ „Vilja ei mõõdeta tulevikus mitte vakaga, mõõduvakk visatakse nurka; müües ja ostes kaalutakse vilja kaalude ning vaekaussidega. — Ka raudkiivid lähevad viimaks nii kalliks, et neid kaaluga katsutakse müüa.“

Prohveti ajal kandis eesti rahvas pikki üilirõivaid, kuubi ja seelikuid. Korra võtnud Jaagori Jaan oma pika kuue seljast, rullinud selle kokku, asetanud raiepakule ja raiunud tal tüki alt maha, öeldes: „Ilm läheb uhkusega hukka. Tulevikus kannavad kõik lühikesi kuubi: hea põli ja saksa rõivad saavad talurahvale osaks. Elu läheb viimati kirjuks, pole enam muud kuulda kui raha ja rahvahääl. Selle järele tuleb veel üks kukeiga head aega.“ — „Aga mis siis tuleb?“ küsitud talt. — „Maailma ots,“ olnud lühike vastus.

Mitmed prohveti poolt mõõdetud ja näidatud maanteede asemel on Audrus ja Võllas veel tänapäevani teedeks tegemata. Nii-sama ootab täideminemist kuulutus: „Easalu küla (Võllas) karjamaale, endisele Purjunõmmele, ehitatakse kruusakividest kirik ja „Küti“ talu karjamaale, sinna, kus üks kasemetsaga kaetud kõrgem koht mõõdaminejale silma paistab, tehakse saksa maja.“ (Siin räägitakse betoonehitistest, mis vanemal ajal hoopis tundmatud olid.)

Ka tähendamissõnu on prohvet rääkinud: „Pärnu jõe teatakse kord nuumhärgade peadest sild (teise jutu järele tehtavat säärane sild Riist Peterburisse). — Audru mõisa maale tekivad verelombid. — Audru mõisa heinamaa mererannal saab kasakate (või türklaste) hobuste koplüks, Audru kirik türgi hobuste talliks. Audru mõisa härrastemajast saab suur koolimaja.“

N. Masso.

Tallinnas, 15. veebr. 1928. a.

Kirjanduslik ülevaade.

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat I—III, 1925—1927. Eesti Rahva Muuseumi kirjastus, Tartus.

Eesti Rahva Muuseumil on kujunenud traditsiooniks, avakada aastaraamatute näol neid töötulemusi, mis tehtud muuseumi kogude uurimisel või väljaspool seda, rahvateaduse ja muinasteaduse alal. Seejuures ei piirdu uurimisala mitte ükski Eesti territooriumiga, vaid seda on püütud algusest peale laiendada hõimrahvastegi aladele.

Aastaraamatul on peamiselt täita kaks suurt ülesannet: anda lisa uute materjalide avaldamisega meie puudulikule teaduslikule kirjandusele omal alal ja olla vahetalitajaks rahva ning muuseumi vahel laiemas mõttes — äratada huvi meie omakultuuri ja selle väärtuste vastu.

See kompromiss kahe mainitud ülesande vahel on teataval määral kahe teraga mõõgaks, sest et üks pool lugejaskonnast

peab kannatama teise arvel, suuremal või vähemal määral; olla rahvalik, kuid ühtlasi ka teaduslik väljaanne, tähendab nii ühe kui teise poole lugejaskonna huvide riivamist teataval määral; ei ole ju see, mis teadusemehe silmas väärtuslik, iga kord nauditav harilikule lugejale.

Seda teravat vahet on loodetud tasandada sellega, et teaduslikud artiklid on püütud avaldada võimalikult rahvalikus keeles, arusaadava väljendusviisiga.

Muidugi ei saa seda reeglit maksvaks tunnistada kõigi senini ilmunud kirjutiste kohta aastaraamatuis, ja seda juba tihti käsitledavast aimest tingituna, mille tõttu on kõrvalekaldumisi ühele kui teisele poole keskjoont. Kuid see ongi olnud võib-olla kõige õiglasem lahendus sellele põhimõttelisele küsimusele.

Mis puutub aastaraamatute teaduslikkusesse ülesannetesse, siis näeme, et neil on olnud suur lünk täita: kui arheoloogia on leidnud meil aastakümneid harrastajaid, kellelt on järele jäänud väärikaid teaduslikke töid, siis ei saa seda öelda etnograafia kohta, mis on uus aine teadusena üldse ja meil eriti. Siin tuli hakata nõnda-öelda a-st peale, ja suurelt osalt nende esimeste uurimuste viljana on ilmunudki kõnesolevad väljaanded.

Aastaraamatuid on ilmunud kolm köidet ja nende ridade trükisilmumisel on vist avaldatud neljaski. Esimene köide, mis ilmus 1926. aastal, sisaldab esimese artiklina prof. M. J. Eisen'ilt pool-etnograafilise, pool-folkloristliku ülevaate eesti karjasest — pealkirja all „Karjane“. Autor on piiritletud Eesti karjapidamisviisid ja ühes sellega eraldanud ka karjased tüüpidesse ning andnud ülevaate kommetest ning traditsioonidest, mis karja ning karjasega seotud.

Kui võtta vaatlusele esmajoones etnograafilise sisuga artiklid, mis on raamatus valdavas enamuses, siis järgneb prof. Lauri Kettunen'ilt kirjutis „Vepslaste pulmakommetest“, kus on toodud lugupeetud õpetlase poolt teraseid tähelepanekuid lõunavepslaste juurest (kus autor viibis 1917/18. a. uurimistekonnal) üksikuist pulmakommetest üksikasjalise kirjeldusena, osalt päevaraamatu kujul. Kirjutis on tihe ja tas ei puudu teatavat humoristlikkustki mõne stseeni kirjeldamisel. Järgneb dr. Manninen'i kirjutise „Setude ehitused“ esimene pool 60-leheküljelisest süstemaatilisest ja üksikasjalisest uurimusest setude taluehitiste üle. Kirjutis, mis on valminud autori uurimisreisil tulemustest Setumaale, on varustatud plaanide ning ülesvõtetega ja ei kujuta endast üksi kvantitatiivselt kandvamat kirjutist väljandes, vaid on seda ka kvalitatiivselt, olles õieti esimeseks ürituseks ehitusuurimuste alal Eestis.

Artiklis „Kabi- ja pottmütsid“ viib autor üliõp. F. Leinbock lugeja rahvariiete uurimisalale, andes detailideni mineva käsitlemise hilisema etnograafilise aja naise peakatetest, piltide ja levimiskaartidega. Edasi toob loodusteadlane G. Vilberg artiklis „Kalapüüd misest endistel aegadel“ huvitava ülevaate kalastamisest Soome lahe idarannikul. Mainitud artikli eriliseks vooauseks on, et ta pakub terve rea murdelisist sõnu (mis korraldatud artikli lõppu tähestikulisse järjekorda seletustega) asjade ja tegevuste nimetustena, mis etnograafiale sama

tähtis kui asi ise, eriti meil, kus etnograafiline terminoloogia veel puudulik. Lõpuks toob dr. I. Manninen artiklis „Kreevini rahvariie ja selle etnograafiline sugulus“ kirjelduste ja asjalise materjali põhjal huvitava ülevaate mainitud kadunud rahvake rõvastusest, võrreldes seda teiste soome sugu rahvaste rõvastusega.

Kirjutisi muinasteaduse alalt on kolm, neljalt autorilt. Esimeses tutvustab prof. A. M. Tallgren Eesti esiajalooliste asjadega Helsingi muuseumis; teises esitavad mag. Harry Moora ja prof. Walter Anderson aruande Kohtla rahaleiu üle 1923. aastal, milline leid oli teatavasti suurimaid ja haruldasemaid leide Eestis. Mag. Moora kirjutatud sissejuhatusel järgneb prof. Andersoni erilisel asjatundlik analüüs piltidega. Kolmas ning viimane, mag. H. Moora artikkel „Hõbeaare Piiistverest“ annab piltidega selgitatud ülevaate ühest haruldasemast hõbeleiust 1920. aastal, mis pärit Piiistvere kihelkonna Villevere küla põllult.

Raamatu lõpposa moodustab I. M(anninen'i) ja F. L(einbock'i) artikkel-ülevaade „Rahvateaduslikud kogud ERM-is“, milles antakse ülevaade muuseumi etnograafia-osakonna tegevusest ja kogude kasvamisest.

Aastaraamatu teine köide, mis ilmus 1926. aastal, sisaldab kaheksa kirjutist, neist seitse etnograafia ja üks arheoloogia alalt. Esimene ning ühtlasi tüsedam kirjutis selles köites on ungari õpetlase dr. Viski Károly'i „Ungari rahvapärane kultuur“, 43 pildi ja Ungari kaardiga. Autor teeb siin lühikese, kuid ülevaatliku läbilõike ungari kultuurist, alates tulundusega, peatudes rahvarõivaste, ehitiste ning rahvakunsti juures ja lõpetades rahvaluule ning kommetega. Vaatamata laialdasele käsitleksalale ja piiratud ruumile aastaraamatus ei ole mainitud artikkel ometi kuivaks konspektiks jäänud, vaid on värvikuse ja plastilise käsitluse poolest raamatu huvitavamaid ülevaateid, mis kahtlemata nauditav võhikulegi. Üliõpilase F. Leinbock'i kirjutis „Puulukud“ annab ülevaate lükutüüpidest üldetnograafilises ulatuses, millele järgneb eriline üksikasjaline uurimus Eesti puulukkude üle. Mainitud artikkel on parim näide sellest, kuidas väliselt kuiva pealkirja all areneb näiliselt vähetootav aine üksikasjalise uurimise objektina huvitavaks lisaks kultuuriloos.

Üldisema käsitluse kui eelmine, olgugi spetsiaalküsimuses, annab järgmine autor, arhitekt E. Ederberg, artiklis „Hiiumaa taluehitused“. Selle materjal on uus ja kogutud autori teekonnal Hiiumaal 1925. aastal ning tuleb sellisena avaldamisele siin esmakordselt. Et autor on arhitekt, siis on tähelepanekud terase silmaga tehtud, millele lisandub veel hulk plaane ja jooniseid taluõuedest, ehitusist ja nende üksikosist. Edasi peatub prof. M. J. Eisen kirjutises „Risti“ pikemalt risti sümbolise kuju juures meil ja mujal, tuues muu seas hulga erikujusid risti arenemisteelt, ja peatub eriti meil leiduvate vanade ristitüüpide juures. Artiklit elustab hulk pilte meil leiduvaist vanadest ristitüüpidest.

Dr. I. Manninen'i „Setude ehitused“, mille esimene osa ilmus I köites, lõpeb II köites.

Järgmine kirjutis, üliõp. R. Indreko „Rangipuud ERM-i kogudes“, on valminud, nagu näha juba pealkirjast, nende materjalide põhjal, mis leiduvad muuseumi kogudes. Rangipuud on neid rahvakultuuri lemmikobjekte, mille kaunistamisele pühendati erilist tähelepanu. Rahvakunstilisest seisukohast lähtudes ongi autor teinud oma tähelepanekud ja hoolsa analüüsi teel jaganud rangipuud tüüpidesse. Teksti elustavad rikkalik piltmaterjal ja levimiskaart. Edasi on üliõp. E. Laiu artiklis „Mordvalaste etnograafilised ja poolmuinasaegsed sõled“ autorile omase täpsuse ning elava kirjeldusega edasi antud peatükk mordvalaste rahvarõivastusest.

Ainukese puht-muinasteadusliku kirjutisena, ühtlasi viimasena käesolevas köites, esineb mag. H. Moora „Üks varem a raua-aja kalm Põhja-Eestis“, kus leidub üksikasjalik aruanne Rakvere kihelkonnas, „Reinapi“ talu maa-alal väljakaevatud kalmu kohta.

Lõpul Eesti Rahva Muuseumi väljaannete vahetus.

Aastaraamatu kolmas köide, mis ilmus 1927, sisaldab kogulütuses dr. I. Manninen'i uurimuse — „Eesti rahvariiete ajaloo“. Manitud töö on selleks liiga laiaulatuseline, liiga põhjalik, et sellest anda käesoleva kirjutise piirides ainegi rahuldav ülevaade, mille tõttu meil tuleb piirduda siinkohal ainult üksikute äärjoonte tõmbamisega. Pealegi on mag. F. Leinbock'i sulest mainitud teose kohta ilmunud laiem ülevaade „Ajaloolises Ajakirjas“ (1928, nr. 1). „Rahvariiete ajalugu“ põhjeneb peamiselt neil arvurikkail tekstiikogudel, mis leiduvad Eesti etnograafilistes muuseumides, autori enda ja stipendiaatide kirjeldustel ja lõpuks vanemal autoreil ning kroonikate andmel, rääkimata muidugi lugematuist autoreist erirahvaste vastava aine uurimisalalt.

Töö ülesanne on olnud, anda meie rahvarõivaist võimalikult täielik tüpoloogiline ülevaade ja sellest lähtekohast jälgida tagasi selle arenemisteed, üldkultuurilisel tagaseinal. Iga rõivaosa on sellelt seisukohalt vaatlusele võetud autorile eraldi omase täpsuse ja põhjalikkusega ning viimased grupeeritud juba suurematesse rühmadesse. Nii leiame teosest viis eripeatükki, mis sisaldavad kokku 21 alarühmitist, omakorda alarühmitistega.

Raamatus käsitletud asjaline vanavara eesti rahvarõiva alalt on niivõrt põhjalikult analüüsitud, et tulevasil uurijail siin vaevalt midagi on uut ütelda (välja arvatud muidugi üksikud eriküsimused rahvakunsti seisukohalt); aga sünteeside ja järelduste tegemisel on autor olnud ettevaatlikum, jättes piiramata võimalusi tulevasile uurijaile.

Raamatus leidub rikkaliku piltmaterjali kõrval üksikute rõivatüüpide levimiskaarte ja sinna juurde kuulub, erilise väljaandena, värviline „Rahvariiete album“.

Kõik kolm köidet on varustatud lõppu paigutatud saksa-keelsete referaatidega, mis eriti tarvilik sellepärast, et väljaandeid kasutatakse vahetuskirjandusena välismaa muuseumide ja teadusliikude asutistega.

Oma ülevaatega lõpule jõudnud, näeme, et see lühike aja-järk, mil ülikooli juures on teotsenud etnograafia õppetool (a. 1922 kuni 1927), on olnud erilisel viljakas, olgugi et aeg ise on

nõudnud muuseumi tegelikule organiseerimisele sama palju jõudu, ja võib-olla enamgi, kui teaduslikule tööle. Vaadates autorite nimekirja, kes aastaraamatuis oma uurimusi on avaldanud, näeme, et siin esineb vanade veteraanide kõrval rida nooremaid — sel ajal veel üliõpilasi, nüüd magistreid, kes on innustunud tööle, ja tagajärgedega. Et siin on teotsetud puht-teaduslike huvidega, seda laseb oletada juba asjaolu, et see töö on olnud vabatahtlik, vähemagi ainelise tasuta. Artiklid on teaduslikult kõik hästi läbi töötatud ja seisavad sellega teaduse ülesannete kõrgusel.

Suure töö on siin ära teinud Aastaraamatute toimetaja dr. I. Manninen ja Eesti Rahva Muuseumi juhatus, kes, vaatamata alalisele ainelisele kitsikusele, raamatute väljaandmist on jätkanud.

Lõpuks olgu ära märgitud veel see asjaolu, et Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatud on äratanud huvi välismaailgi, mida tõendavad arvustused Soome, Ungari, Läti, Saksa ja Vene ajakirjades ja teadlikes väljaandesis. Ärgu jätku nad meid endidki külmaks!

G. Ränk.

H. Haljaspõld: Ühe vana üliõpilase mälestusi. Esimene sari: Koolipoiss (1902—1915). Teine sari: Läbi segaste olude (1915—1918). Deivise ja Magnuse trükk Tallinnas 1928. 50 lk. Hind 80 senti.

Memuaarikirjandus võlub inimesi alati, kuid ainult küpsemas eas. Sama maksab ka kogu rahva kohta: ainult suurteil kultuurrahvastel on laialdane memuaarikirjandus, kuna meil võib see ala märkida üksi ühe käe sõrmedele vastava arvu teoseid.

Memuaarid tekivad alati nagu seemned suurte aegade möödumisel. Kahtlemata märgivad tulevased põlvned ilmasõja ja revolutsioonide tagajärje suurima positiivse küljena just nende viljel-davat mõju memuaarikirjanduse tekkimiseks.

Kes ei kirjuta tänapäeval memuaare? Neid on kirjutanud kõikide rahvaste liikmed, alates suurmeestest kuni paljude suurmeeste toapoisteneni, alates suurtest kirjanikkudest kuni kirjaoskama-ta tõmmunahalise kabareetantsijanna Josephine Baker'ini. Selles peitub juba meile äsja möödunud suuraegade kohustus, mis toob siis kaasa samal ajal memuaarikirjanduse kaunimad õilmed kui ka rca koltunud lehti, mis ei ole aga kahjuks ilusa sügise puudeft langevad lehed, vaid märksa ebameeldivamad: raamatute koltunud lehed.

Memuaarikirjanduse šarm on seda lugema harjunule siiski nii veetlev, et vägisi kisub lugema neidki raamatuid, millest juba ette ei tee enesele suuri illusioone, aga millest leiad siiski õige sagedasti mõne üksikugi rea, mis' oma inimliku dokumendi täis- veresusega kõidab täiemalgi määral, kui suudab teha seda kunagi päris heagi ilukirjanduslik teos. See viimane asjaolu ongi, mis meelitab ikka ja jälle lugema pea iga memuaarilist teost, pealegi kui see on lugeja kodumaisest kirjandusest.

Sellised olid need mõtiskelud, kui asusin lugema ülalnimetatud raamatut. Harald Haljaspõld ei ole meie avalikus etas seisnud ei küllalt silmapaistval kohal ega ole olnud tema senised ajakir-janduses ilmunud pikemad sõnumed välismailt sedavõrt köitvad, et need üks asjaolu oleksid põhjustanud raamatu lugemist,

pealegi kui ütleb juba kitzbergliku veaga pealkirigi, et siin on tegemist ainult korporandi mälestustega, ja teada on, et meie ligemas minevikus pole korporatiivse vaimu kandjad suutnud just palju ega silmapaistvat anda vaimupoolist.

Liiga kitsas on see vaatluseala, mis ulatub Haljaspõllu 50-leheküljelise raamatukese nägemispiirkonda, ja sellesse ulatuvaidki nähtusi on valgustatud liiga kergelt, üle libisedes ja pealiskaudselt, nagu see sellises brošüüris küll teisiti ei või ollagi.

Segava joonena tundub juba kohe alguses mingi iga nähtust õigustada püüdev joon, kui kõnelusse tulevad kas autorit isiklikult puutuvad asjaolud või ka muidu autori südamele ligidal seisvad asutised. Eks pane muigama juba seegi ütlus, kui autor, kõneldes, kuidas ta gümnaasiumi astudes eksamil läbi kukkunud, milles leiab süüdi olevat oma endised õpetajad, põhjendab eelmist järgmise lausega: „Ometi pole annete puudumise üle minu juures ei vanemad ega ka ma ise kunagi võinud kaevata.“

Polemiseerivat tooni tarvitab Haljaspõld, kui tulevad kõnelusse tema korporatsiooni teened, kas või võrreldes Eesti vanima üliõpilasseltsi omadega. Kuid vaevalt suudab seegi poleemika kinni katta selle igapäevase tõsiasja, et eesti vanim korporatsioon on süski andnud võrdlevalt vaadeldes äärmiselt vähe mehi meie kultuurilises üldarengus, igatahes vähem, kui oleksime võinud oodata ja loota sellelt esimese põlve jõukate poegade koondiselt. Kuid seda asjaolu võib seletada ka korporatsioonide elumõnuleva üldsuunaga, mis tapab vaimsed harrastused.

Raamatukese mõnigi teine järguke mõjub lähedase mineviku mälestusi ergutades ja lugemist õigustades, nagu näiteks Vene märtsirevolutsiooni aegade kujutamine Naissaarel. Samuti ka märkmed mõnede nimede puhul, kuigi Haljaspõllu tähendused ja arvamisid ei ole meile iga kord kaugeltki vastuvõetavad. Oma üleskrivitud ja pea iga rea vahelt näidatava isamaaliku meelusega — vähemalt selle liialdatud toonitamisega — ei suuda ega küüni autor nägema küllalt objektiivselt neid inimesi ja nähtusi, kes ja mis ei uju poliitiliselt samas vees või ka sama pinnapealselt, kui selle kirjutise autor ise, ja millise mõõdupuuga ta tahab mõõta ka kõiki teisi.

Aga memuaarikirjanduse harrastaja leiab siit ehk veel mõne muugi meeldiva rea, mõni vahest koguni terve järgukese. Seegi aga väärrib juba meie enam kui vaeses memuaarikirjanduses tunnustatavat märkimist, mida jagab kõnealusele brošüürile nendegi ridade kirjutaja.

Bernhard Linde.

Elmar Muuk: Lühike eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus. Teine, ümbertöötatud trükk. Tartus, 1928. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Hind 1 kr. 50 s.

Käesoleval sügisel ilmunud E. Muugi keeleõpetuse uues, täiendatud kooliväljaandes on jäänud üldraamistik ja käsitusviis endiseks¹⁾, kuna üksikkeelendite lahendamisel on tehtud tunduvald muudatusi ja lisandusi. Häälikuõpetuses leidub ainult mõningaid uuendusi. Nii käsitellakse

1) E. Muugi „Eesti keeleõpetuse“ ja „Lühikese eesti keeleõpetuse“ esimese trüki kohta vt. s. a. „E. Kirjandus“ lk. 373—378.

üksikasjalisemalt häälikute kujundamist kõne-elundite abil (lk. 16) ja sõnade silbitamise puhul mainitakse peale reeglipärase juhtude ka erandeid võõrsõnu (foto-graafia, des-organiseerima j. t.). Tähelepandevaaid ümberkujundusi on ette võetud vältuse ja astmevahelduse peatükis. Vältete vaatlust alustatakse uudusena häälikutega, nimelt esitatakse tähestikulises järjekorras iga hääliku välte kohta näide, nagu: „varul vaarub vaaruma“, „kera keerud keerdu“, . . . „kasin kassid kasside, kivi kivvi“ (lk. 23, 24). Astmevahelduse-näiteid grupeeritakse täiendavalt kahte rühma: 1) l a a d i - vaheldus (mäge — mäe) ja 2) v ä l t e - vaheldus (pikka — pikad), ja mõlemate rühmade kohta esitatakse näiteid liigitellakse üksikasjalisemalt kui esimeses trükis. Üldiselt tundub, et E. Muuk on käesolevas väljaandes lahendanud kooliliselt kaunis otstarbekohaselt ja ülevaatlikult vältuse- ja astmevahelduse-küsimused.

Vormiõpetuses on üldiselt jäetud muutmata sõnade jaotus liikidesse ja nende alarühmadesse, kuna põhjalikumalt on ümber töötatud sõnade muutmisala. Noomenite käänamises on eraldatud konsekventselt üksikute käänamismuudete vaatlus käändkondadest, mis võimaldab õpilastele täielist pea-käänevormide omandamist enne tutvumist keerukate deklinatsioonidega. Pea-käänevorme on selgitanud Muuk selgelt ja näitlikult, kõrvutades ühtlaste lõppudega sõnu ja neid omakord võrreldes vastava vormi teiste tunnustega, näiteks: ains. osast: „m a a | d l u n | d, a g a ; u u | t p e r e | t“ ; „kannel — kandle — kannel | t“ kuid: „kindel — kindla — kindla | t“ ; i-mitm. sisseütlev.: „hambai | sse lehi | sse“ j. t. (lk. 47—55). Vaatlikult on lahendatud ka i-mitmuse käändvormide moodustumist, nagu: „jalgu — jalusse“, (ains.) „jalga — jalasse“ (lk. 56).

Ehk küll Muuk on kõrvaldanud peatükist „k ä ä n d k o n n a d“ eriküsimusi käsitlevad paragrahvid, sellega lihtsustades oma deklinatsioonide käsitlust, pole ta aga käändkondade üldjaotuses sugugi taotelnud edu ja otstarbekohasust.

Käesolevas väljaandes püstitab Muuk kolme deklinatsiooni asemel seitse. Kui esimeses trükis jaotati noomeneid ainsuse omastava silpide arvu järgi käändkondadesse, siis puudub uues deklinatsioonidejaotuses täiesti kõiki käändkondi läbiv liigituse alus. Sellega on raskendatud ja isegi võimatuks tehtud noomenite järk-järguline ja selgejooneline jaotus käändkondadesse, mida kujukalt osutab Muugi enda deklinatsioonide ebatasane järjestus. Ta uus käändkondade jaotus on järgmine: esimene ehk maa-, koi-käändkond, teine e. pesa-käändk., kuhu kuuluvad erandina meri-tüüpi sõnad, kolmas e. pere-, piiga-käändk., neljas e. aasta-, madal-käändk., viies e. ne-, s-käändk., kuues e. sõda-, käsi-käändk. ja seitsmes e. murre-käändk. Küsitavaks jääb, missugusel printsiibil on jõudnud autor sellisele käändkondade järjekorrale. Igatahes otstarbekohasuse ja kerguse põhimõtet pole neis käändkondades täiel määral silmas peetud, sest näit. sõda-, käsi-käändkonna asend V ja VII deklinatsiooni vahel pole mingi otstarbekohasusega seletatav, pealegi pole murre-käändkond mitte sugugi raskeim deklinatsioon. E. Muugi käändkondade plussiks on, et neid nimetatakse paralleel-pealkirjas vastavaid sõnarihmi esindavate sõnade järgi, nagu: maa-, koi-käändk. j. t. Kahjuks pole suutnud autor seda joont konsekventselt läbi viia ka viiendas e. -ne-, -s-käändkonnas.

Deklinatsioonide alajaotused — sõnatüübid — on jäänud väärdelavas teises trükis endisteks. Ent E. Muugi sõnatüübid, nagu olen juba varemalt tähendanud, pole küllalt otstarbekohased. Nende sõnatüüpide suurimaks puuduseks on, et nad pole kohastatud keskkooli õpilaste sõnalisele huvi-ilmale. Mulle on isiklikkude tähelepanekute ja

katsete 1) varal selgunud, et keskkooli I klassi õpilased nimetavad näidetena noomeneid eeskätt oma lähemast nägemismeele abil tajutud kogemusteringist — kodust ja koolist. Arvestades viimast osutuvad E. Muugi sõnatüüpidest vastuvõetavaks ainult: maa-, pere-, vares-, jõgi-, ader- ja käsi-tüübid, kuna näiteks: pesa-, teine-, punane-, sõda-, hammas- ja tütar-tüüpe tuleb asendada: kana-, naine-, hobune-, tuba-, lammas- ja aken-tüüpidega. Sellega tugineksid need sõnatüübid orgaaniliselt õpilaste kogemusingile. Iseenesest mõistetakse, et ülalesitatud põhilise aluse kõrval tuleb sõnatüüpide koostamisel silmas pidada vastavate sõnade häälikulist, vormilist ja tähenduselist külge.

Omadussõnade võrdlemisel pole Muuk teiseski trüki kõrvale jätnud a d v e r b e: tasa, vara j. n. e. Edasi tundub ses peatükis ülearusena erandliku komparatiivi väiksem (pro väikesem) tuletamine tüvest väikese.

Verbide pööramine on ümber kujundatud eespool-vaadeldud käänamise analoogial: enne pühendatakse erilist tähelepanu pea-pöördvormide võrdlevale ja näitlikule vaatlusele, kuna hiljemini asutakse pöördkondade juurde. Eriti kujukalt selgitatakse: 1) lihtminevikku („saat|ma -saat|sin -saat|is“, -laskma -lask|sin -lask|is*); 2) nud-kesksõna („käs|ki|da käs|ki|nud, visa|ta visa|nud*); 3) tegijanime („põde|sin põde|ja, tul|in tul|ija*); 4) umbisikulist tegumoodi („petma-petan peteti*). Pöördõnu rühmitab Muuk nelja pöördkonda: esimene e. tooma-, käima-pöördk.; teine e. paluma-, kirjutama-pöördk.; kolmas e. lugema-, saatma-pöördk. ja neljas e. tõmbama-, õmblesma-pöördkond. Pöördkondade jaotuses on Muuk teinud tunduva edusammu. Kahjuks puudub aga ühtlus Muugi käänd- ja pöördkondade vahel.

Tänuväärt lisana esineb raamatu lõpus kordamisharjutisi, mida iga õpetaja võib suure eduga kasutada kodusteks ja klassi-ülesanneteks üksikute keelendite läbivõttel.

Didaktilisest seisukohast vaadeldud, annab krooni keskkooli emakeele õpiramatule selle induktiivne meetod, mis soodustab õpilaste isetegevust keelenähtuste jälgimisel ja õppimisel. Edasi lisab Muugi keeleõpetusele väärtust selle meisterlik süsteemipärasus.

Tagasi vaadates olgu mainitud, et vaatamata käändkondade ebatasasusele, sõnatüüpide kunstlikkusele ja käänd- ning pöördkondade erinevusele osutab E. Muugi „Lühikese eesti keeleõpetuse“ teine, ümber töötatud trükk tunduvalt edu: vältuse- ja astmevahelduse-nähtuste ning käänd- ja pöördvormide praktilises, näitlikus ja lihtsas lahenduses. Mainitud kooli-väljaannet tuleb ainulise õpiramatuna eesti hääliku- ja vormiõpetuse alalt soojalt soovitada igale eesti keskkoolile.

K. Mihkla.

Grete Kurrikoff: Neetud. Roman. Autori kirjastus, Tartus, 1928. 196 lk. Hind ?

Jällegi täitsa uus nimi, keda varemalt pole kohanud isegi mõne ajalehe joonealuses või mõne ajakirja numbris. Kuna

1) Näiteks esnes T. kaubandusk. I klassis (43 õpilast) minu poolt sõnade silbitamise läbivõtte puhul korraldatud kirjalikus klassiharjutises (kirjutada vähemalt 5 ühe-, kahe-, kolme- ja neljasilbilist käändsõna): maa 10 korda, puu 5, soo 4; kana 16, maha 11; siga 10, tuba 9; lamp 14, laud 13, must 10; aken 9, lammas 8, valge 7; hobune 17, punane 15; roheline 7; mesilane 5, ja teised esemed 13—1 korda; kuna täiesti puudusid sõnad: sõda, soe, teine, hammas, aus, kuulus j. t.

kõnealuse romaani eel ei ole käinud enesele kõike lubav reklaam, siis ähvardab tänapäeval sellist teost täielik kadumine teiste, suuremate ja võimsamate küünarnukkidega varustatud teoste sarjas. Sest meiegi oleme vist küll õige pea samas olukorras, kuhu on jõudnud juba mõne aasta eest soomlased, ja nimelt: ilukirjandusliku teose menu määrajaks on eeskätt see summa, mis on kulutatud reklaamile. Sel nähtusel ei puudu oma positiivsed küljed, kuigi negatiivsed on sealjuures kahtlemata ülekaalul.

Grete Kurrikoff on algaja ilukirjanduslikul alal: see tundub juba esimeste lehekülgede lugemisel ja selles veendumelugemist lõpetades täielikult. Romanis on äärmiseltki palju seda, mida võiksime nimetada liiglihaks.

See liigliha koosneb eeskätt sõnalisest ülekuhjamisest: autor on liiga sõnaküllane mõne kirjelduse-kujutuse puhul, kus raaks kokkusurutud lühidusega märksa parema efekti. Mõnegi õnnestunud pildi ja dialoogi rikub autor ise: uputades selle sõnalisesse liiglihasse.

Kui on kõnealusele teosele koormav juba sõnaline liigliha, siis on talle sama hukutav piltide ja kujutluste liigliha. Siingi on patustatud ülekuhjamisega. Nooruslik autor armastab nähtavasti õige drastilisi tundmuseväljendusi ja pateetilisi, mitte üksi sõnade, vaid ka kujutluste väljasirutamisi, mis aga mõjuvad takistavalt romaani arengu üldkäigusse, muutes selle lugemisel venivaks ja igavaks.

Neile selle esikteose peapuudustele tuleb liita veel paatosega pea alalise nähtusena kaasas käiv psühholoogiline võlts.

Grete Kurrikoff armastab suurt žesti ja see viibki ta tunnete liialdatud väljendamisele, mis on omakorda iga psühholoogilise võltsi esimeseks astmeks. Tunnete väljendamiseks kasutatud sõnad aga löövad kõmisema ja lugedes kaotame usu neisse.

Kuid lepitagu nende puuduste loendamisega ja heitkem pilk selle teose väärtusele.

Meie kirjanduses on peale Wilde hakanud kidnema romaanide sündmustik. Kui varemalt, eriti meie nõndanimetatud ajaloolise romaani õitseaial oli ja püsis kuni Wildeni romaani sündmustiku põnevuse rõhutamine kui iga romaani oluline ja tingimata vajaduslik osa, mis muutus koguni sünonüümseks romaani mõistega, siis oleme tänapäeval välja jõudnud peaaegu sündmustikuta romaanile, milles kõik keerleb ainuüksi kirjeldusel-kujutusel. Hea on ju, kui kirjanik suudab olla selles niivõrt haarav ja lugejat kõitev, nagu on seda Tammsaare oma mittesisukas romaanis „Tõde ja õigus“. Kuid sellised voorused on siiski niivõrt haruldased, et meie romaanide ja pikemate jutustiste sisustus, sündmustiku puudus viib mitte üksi tavalise ajaviite-lugeja, vaid isegi nõudlikuma otsima mujalt suurema põnevuse ning sündmustikuga romaane, ja siis satuvad lugejad meie ajalehtede enam kui küsitavate väärtustega romaanidele, mis ei lähe ajalehtede joonealustena mitte üksi heeringa pakkimiseks, vaid kahjuks ka veel raamatutena lugejaskonna vähem iseteadlikesse ringkonnisse.

Neil asjaoludel on enam kui soovivat meie romaanide sündmustiku ja põnevuse tõus, ja sellelt vaatevinklist võttes peitub Grete Kurrikoff'i esikteoses mõningaid väärtusi, mis — tõsi

kill — kipuvad kui mitte just täiesti hävima, siis vähemalt varju jääma sellesse liiglihasse, millest kõnelesime käesolevate ridade alguses.

Üldise ja sellega ühes ka kirjandusliku hariduse puudus ongi see ühine ning silmapaistvam joon, mis iseloomustab kõiki tänapäeva noorureid ilma erandita, ja kui Grete Kurrikoff ei taha kaasa minna seda üldrada, siis on temalgi veel palju tösisist tööd teha, milliste pingutuste järel võivad aga tulla ka vääriskamad saavutised ilukirjanduslikul alal, igatahes paremad, kui on seda algava naiskirjaniku esikteos, mille nimetustki ei saa õnnestunuks lugeda.

Konstruktiiivne kaaneilustis on liiga moodne sellele täiesti vanades traditsioonides püsivale romaanile. Aga kellelt on see kaas?

Bernhard Linde.

Killud ja dokumendid.

Lisateateid „Pärmi Jaagu unenäo“ kohta.

„Pärmi Jaagu unenägu“, millest mullu juttu oli (E. Kirj. lk. 417—432, 523), on Pärnus ette kantud „Endla“ seltsi asutamisest saadik a. 1878. Seda näitemängu pole iialgi J. V. Jannseni näitemänguks peetud. Kui käsikirju ülikoolile andes niisugune eksitus juhtus, siis tuli see sellest, et nimetatud käsikirja lähemalt ei vaadatud. Selle asemel on aga teisi mehi olnud, kes seda omaks tööks on seletanud. Vee mõisa rentnik Derig Parasmaal ja aktsiisiametnik ning kohtukirjutaja Roller on kumbki tahtnud selle saksa keelest tõlkija olla. Hr. A. Kung Pärnus arvab aga, et kumbki neist selle tööga valmis ei oleks saanud ja et nemad käsikirja kelleltki olid ostnud. Et see mingi uus tõlge Kotzebue' järele ei olnud, vaid ärakiri Tartu käsikirjast, seda näitab juba pealkiri. Vist oli lugu nii, et keegi pärnlane, kes käsikirja olemasolemisest Tartus teadis, J. V. Jannsenit palus selle muretseda, ja kui käsikiri viimaks Tartusse tagasi jõudis, oli J. V. Jannsen juba haigeks jäänud ja käsikiri jäi O. E. Seltsi tagasi viimata. Eelnimetatud Roller oli müünud käsikirja aednik Lusikale. Viimaks oli käsikirja palju muudetud ja hr. Kunga meelest oli see ära solgitud. See solgitud või „parandatud“ käsikiri ühes mänguloaga oli viimaks jäänud Jaagupi Hariduse Seltsile.

J. Virula.

Üleskutse.

„Eesti Kirjanduse“ lugejaid, kes oma emakeele uurimiseks jõudumööda kaasa soovivad aidata ja kes mingit murret isiklikult põhjalikumalt tunnevad või mõnelt murret hästi kõnelevalt vanemalt inimeselt ustavaid teateid võiksid nõutada, palun mulle kirjalikult seletusi saata allpool-järgnevate küsimuste kohta. Teise isiku küsitlemise puhul on tarvilik teateid pärida neilt vanakestelt, kes

võimalikult kogu eluaja on elanud samas vallas või samas kihelkonnas. Kirjas palun nimetada täpsalt vald ja isegi küla, kus keelend esineb või mäletatavasti on esinenud, niisama selle tarvitaja vanus ning teate saatja nimi ja aadress.

Kuidas kutsutakse järgmisi asju või mõisteid või kuidas hääldatakse järgnevalt nimetusi murdes, mida hästi tunnete või mille kohta võite muretseda ustavaid teateid:

1. Puuvankri all keskel pikuti asetsev, mõlemat rōukpakku (rōugulist) ühendav puu (kas keelikas, kielik, kiilits, keelelaud, laste, lasn, lakart, lankpoom, laust, laiste, vahepuu, ark, langhark; lakuline või kuidagi teisiti?). 2. Paelad, mis läbi postalde külgaasade pistetakse ja risti üle jalaselja seotakse (kas kōeruspaelad, kōōrukused, kōrvissed, kōelused, kōōnuspaelad, pōōnused, pōiguspaelad, aasapaelad, aasatsō, aasu', ormad, ristpaelad, riskabla või teisiti?). 3. Teatavad pikad, mōōgakujuliste lehtedega taimed, mis kasvavad niiskes madalikus (vōhumōōgad, ōhumōēgad, uhemōēgad, oo-mōōgad, uha-m., uhu-m. või teisiti?). 4. Teatavad punased, magusad metsa- ja aiamarjad, Himbeeren (kas vaarmarjad, voarikad, vaargad, vaarbu marjad, vahargad, vabarnad, vabare, vaver mud, vabriku, vauermu' või teisiti?). 5. Kas vōnnu-vōōras, vōnnu-vōēras, vōhi-vōēras, vōērsi-v., vōsi-v., vōrsi-v., veri-v., vesi-v.; umb-vōōras või kuidagi teisiti?). 6. Alla 2 aastane lehmamullikas tuleb lōpsile kas ōhviti, ōhvete, ōhvildō, oheti, uheti, uherdi või...?). 7. Kas ōeldakse: seesugune (h)alb inimene või seoke, siuke, sesuke, sehoke, sōoke, sōuke, sooke, sōsune, sōhuke h. in. või sihandune, sehandune h. in. või sedine, sidine h. in. või sihane, seande, seante, saande alb/in., või sāherdune, sāārane, sāāre (h)alb inimene või kuidagi teisiti? Kuidas tarvitatakse seda sōna mitmuses (seoksed, sehantsed, seantsed...)? 8. Kas ōeldakse: niisugune, nisuke, nessokene, neske, nihuke, neoke, niuke, nōuke, nōsune (sant laps) või kuidagi teisiti? Kuidas tarvitatakse seda sōna mitmuses (niisugused, nisuksed, nihuksed, nōuksed, neetsused...)? 9. Kuidas kōsitakse: missugune see neist on? või misuke, miskune, mihuke, meoke, miokō või mehanne, meanne, mehandune, mihande, maande või määne, määre, māherdune see neist on? Kuidas mitmuses (misuksed, mehoksed, meantsed, maantse...)? 10. Kas nōnda, nōnnnda, nenda, nennnda, nōnna, nenna, ninda, nōnda, niida või kuidagi teisiti? 11. Kas ōeldakse: omme ommiku, või omme ommikul, oome oomiku, oome oomuku, hooome humigu, ommen ommoko, hummon hummogu või kuidagi teisiti? 12. Virmalised vehklevad (vehivad), virmalest vōitlevad, virmalese vehklese, virvalise kōivā või pōhjakad vehklevad, pohitaevas liegitseb, pōhjameri virvendab, pōhjamāād pōlevad, pōhe loedab, pōhi kōrrveb või taevas vehkleb (lahvib, lōōgleb), taeba taplos, taiivas vehhki või pohhjane pole või palki pill või valgō' vōhla' või sinidze tulba' või kuidagi teisiti? 13. Kas kutsutakse labida varre või vikati lōepulga otsas olevat pōikpulka kark, nāsa, rāsa, nasa, pōōrus, nasar, vasar, naborits, nabitsa, luki, pruks, kabatska, vang, kuna või kuidagi teisiti?

Vastused palun saata allakirjutanu nimele Tartu, Maarjamōisa t. 44.

Albert Saareste.

Näidendivõistlus.

Käesolevaga kuulutab Eesti Haridusliit välja näidendite võistluse, mille ülesandeks on peamiselt meie maa näitelavade rahuldamine neile kõigiti sobivate algupäraste näidenditega. Vastavalt sellele palub Liit kirjanikke arvestada meie keskmiste või paremate maa-näitelavade tehnilisi võimeid, ühtlasi ka seda, et võistlusele saadetavad näidendid arendaksid oma üldsihis meie maa- või rahvaelu loomingu positiivset suunda.

Võistlusele saadetavad tööd tuleb adresseerida Eesti Haridusliidule Tallinnas, Rataskaevu 22. Tööd tuleb esitada märgusõna all ja juurde lisada sama märgusõna kandvas ümbrikus autori nimi ja aadress. Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1. august 1929. a.

Läbivaatamisele ja hindamisele tulevad ainult selgesti käsitsi või masinal kirjutatud käsikirjad ja mis ei ole veel paljundamise või ettekande teel avalikkusele tuttavaks saanud. Vastasel korral saadetakse käsikirjad ümbrikus leiduval aadressil autorile tagasi.

Kolmele võistlusel paremaks tunnustatud näidendile makstakse auhindadeks 1750 krooni: I auhinnaks 1000 kr., II auhinnaks 500 kr. ja III auhinnaks 250 krooni. Jury võib oma äranägemisel jätta mõne auhinna välja andmata või E. Haridusliidu juhatuse nõusolekul täiendavalt auhindu määrata.

Auhinna-komisjoni koosseis avaldatakse hiljemalt kolm kuud enne käsikirjade vastuvõtmise lõpp-tähtpäeva.

E. Haridusliidule jääb õigus kirjastada auhinnatud näidendite esimest trükki 20% autorihonorariga.

Auhinnatud tööde autorid on kohustatud lubama oma näidendeid maal ettekanneteks mitte üle 5 krooni honorari eest ettekande pealt.

Auhinna-komisjon avaldab oma otsuse hiljemalt kahe kuu jooksul, arvates käsikirjade sisseandmise viimasest tähtpäevast. Enne seda tähtaega ei pea Liit võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale käsikirjade tagasisaatmise.

Eesti Haridusliit.

Eesti Kirjanduse Seltsi

Usaldusmeeste nimestik.

Usaldusmehed võtavad vastu sooviavaldusi Seltsi liikmeks astumiseks, liikmemakse ja kuukirja „Eesti Kirjanduse“ tellimisi.

ABJA 6-kl. algkooli juhataja **Peeter Nõmm**.

ABRUKA algkooli juhataja **Aleksei Vagane**.

AMEERIKA: **Andres Pranspill**, 2136 42 St. Long Island City, New-York, U. S. A.

AUDRU vallasekretär **August Pihlap**.

AVINURME algkooli juhataja **Oskar Kask**.

ELVA: **Johannes Johanson-Jaanson**, aadr. Tartu, Kastani t. 125, 1.

HAAPSALU: Läänemaa Ühisgümnaasiumi õpetaja **Nikolai Tann**.

HALJALA vallasekretär **Rudolf Stein**.

HIUMAA: õpetaja **Evald Kuslapuu**, aadr. Kõrgesaare postiag.

JÄNEDA algkooli juhataja **August Lubi**.

JÄRVA-MADISE: Albu algkooli juhataja **Johannes Raudsepp**.

JÕGEVA: **Julius Aamisepp**, aadr. Sordikasvandus.

JÕHVI: kooli abijuhataja **Peeter Veevo**.

JÕÖPRE-LAVASSAARE 5-kl. algkooli juhataja **Johann Prikmann**, aadr. Pärnu kaudu.

KAARLI: **P. Ruubel-Kõrnitse**, kirj. aadr. Viljandi, „Päevalehe“ abitalitus.

KADRINA: **A. Krimm**, aadr. Tärklisevabrik.

KAMBJA kõrgema algkooli juhataja **Karl Kirss**.

KARULA: kaupmees **J. Kompus**.

KARUSE: **Voldemar Reimann**, Hanila Kõmsi.

KEAVA: jaamaülem **Ants Kangur**.

KIHELKONNA: Rootsiküla 6-e kl. algkooli juhataja **Eduard Hõbenik**.

KILINGI-NÕMME 4 kl. algkooli juhataja **Madis Nõmmik**.

KODAVERE: Pala valla sekretär **Eduard Brückel**.

KOGULA: Vana-Lõve algkooli juhataja **Gustav Nurm**.

KOHTLA-JÄRVE 6 kl. algkooli juhataja **August Eero**.

KULLAMAA: Silla algkooli juhataja **Jüri Uustalu**.

KURESAARE koolinõunik **Bruno Steinberg**, aadr. linnavalitsus.

KUUDE algkooli juhataja **T. Meier**, aadr. Viljandi kaudu.

KUUSALU: Kiti algkooli juhataja **G. Leht**, aadr. Raasiku kaudu.

LAATRE köster **Peeter Treufeld**.

LÜMMADA 6-e kl. algkooli juhat. **August Mäik**.

MEREMÄE: Tobrovo algkooli juhataja **Paul Lupkin**.

MIHKLI: **Aadu Kollamaa**, aadr. Veltsa 6 kl. algkool. Veltsa p. ag.

MUHU-SUURVALLA: Piiri algkooli juhataja **Anton Sirp**.

MUSTVEE rahukohtunik **H. Priimägi**.

NARVA-JÕESUU 6-e kl. algkooli juhataja **Hermann Kalmo**.

- NÕMME:** Rudolf Alas, aadr. Kreuzvaldi tänav 22.
- OTEPÄÄ** vallasekretär Gustav Vulf ja 7 kl. algkooli juhataja Karl Neumann.
- PAIDE:** Hans Sepp, aadr. Ühispank. Koolinõunik Richard Sumner, aadr. Pärnu tän. 92.
- PAISTU** II astme algkooli juhataja D. Siilats.
- PALAMUSE** kirikuõpetaja Arnold Kerem.
- PETSERI** Maakonna Koolivalitsuse asjaajaja A. Rässä.
- PUURMANNI** vallasekretär J. Sopp, aadr. Elva kaudu.
- PÄRNU** raamatukaupmehed J. Karu, A. Küng ning „Pärnu Postimehe“ toimetaja Hugo Kukke.
- PÕLTSAMAA** koolijuhataja F. Russi.
- PÕLVA:** Väimela põllutöökooli õpetaja A. Usin.
- RAKVERE:** E. Rosenberg, aadr. Viru Maavalitsus.
- RAPLA** kirikuõpetaja J. Liiv.
- RIIDAJA:** Hans Martin.
- ROELA:** Leedimäe 6-kl. algkooli õpetaja August Arold.
- SANGASTE** kirikuõpetaja Mihkel Ostrov.
- SIMUNA** jaoskonnaarst Dr. Elmar Liblik.
- SINDI** 6-e kl. algkooli juhataja Johann Janson.
- SURJU** 4 kl. algkooli juhataja Aleksander Riis.
- TALLINNA:** raamatukaupmees A. Keisermann, aadr. Kinga tän. 5. Tiido Laur, aadr. Harju Maakonnavalitsus. Joh. Lubi, aadr. Sõrensi tän. 3, 4. O. Tamjärv, aadr. S. Tatari tän. 14, 5. Grete Normak, aadr. Linnapank.
- TAPA** Reaalgümnaasiumi õpetaja Salme Kass.
- TORMA** vallasekretär J. Kokamägi.
- TUDULINNA** algkooli õpetaja Johannes Elken.
- TÖSTAMAA** 6-e kl. algkooli õpetaja Johan Seiman.
- TÜRI** Aiamajandusgümnaasiumi asjaajaja Arnold Veske.
- UJEMÕISA** 6-e kl. algkooli juhataja Aleksander Urban.
- VALGA:** A. Kokult, aadr. Linnavalitsus. Kirikuõpetaja Arnold Tammik, aadr. Lai tän. 5.
- VARBLA** algkooli juhataja Viktor Luht.
- VASTSELIINA** algkooli juhataja Aleksander Undrits.
- VILJANDI:** P. Kuusik, aadr. Vaksali tän. 5. J. Leoke. Õpetaja Peeter Rängel ja õpetaja Johannes Muinaste, aadr. Viljandi Gümnaasium.
- VILSANDI:** kapten Artur Toom.
- VIRU-NIGULA** köster Julius Truverk, aadr. Kabala kaudu.
- VORMSI** kooliõpetaja K. Valgema.
- VÄIKE-MAARJA** koolinõunik M. Meos.
- VÄNDRA** gümnaasiumi õpetaja Helene Johani.
- UUE-VÄNDRA** vallasekretär Hermann Raid.
- VÕHMA** algkooli juhataja Karl Saar.
- VÕRU:** raamatukaupmees S. Songi. Koolinõunik Joosep Sultson, aadr. Võrumaa Koolivalitsus.

LIIKMEMAKS

1 kr. aastas, eluaegne 20 kr. ühekordselt.

Liikmeks astumise sooviavaldusi ja liikmemakse võtab vastu ka

Eesti Kirjanduse Seltsi büroo

Tartus, Lai tänav 35, telef. 6-01.